

SOCIALNO DELO
LETNIK 61
OKTOBER-DECEMBER 2022
ŠTEVILKA 4

ISSN 0352-7956
UDK 304+36

2022 • 4

S

ZNANSTVENI ČLANKI

Srečo Dragoš – **PRESTOPANJE MEJA – OB 60-LETNICI REVJE SOCIALNO DELO** – 271

Simona Smolej Jež, Tamara Narat – **UPORABNOST OBSTOJEČIH PODATKOVNIH ZBIRK O BREZDOMNIH OSEBAH ZA OBLIKOVANJE POLITIK NA TEM PODROČJU** – 285

Eva Juren, Ana M. Sobočan, Anže Jurček – **POGLEDI NA STROKOVNO IDENTITETO IN NJENO OBLIKOVANJE V ČASU IZOBRAŽEVANJA NA FAKULTETI ZA SOCIALNO DELO UNIVERZE V LJUBLJANI** – 301

Andreja Grudnik Seljak – **NAČRTOVANJE ODPUSTA IZ PSIHIATRIČNE BOLNIŠNICE IZ PERSPEKTIVE SOCIALNIH DELAVK** – 317

POROČILO

Tadeja Kodele, Nina Mešl, Tamara Rape Žiberna – **POSVET REJNIŠTVO V SLOVENIJI (MAREC 2022)** – 337

KNJIŽNI RECENZIJI

Juš Škraban – Andreja Rafaelič in Vito Flaker (2021) – **DEZINSTITUCIONALIZACIJA I: NESKONČNA** – 343

Blaž Mesec – Frane Adam (2020) – **MED MERITOKRACIJO IN POPULIZMOM: O KAKOFONIJI PODATKOV V POSTFAKTIČNI DRUŽBI** – 347

letnik **61** – oktober-december 2022 – št. **4**

socialno delo

Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani

ISSN 0352-7956

9177035217950081

socialno delo

Izdajatelj
Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani
Vse pravice pridržane

Glavna urednica
Vera Grebenc

Odgovorni urednik
Borut Petrović Jesenovec

Uredniški odbor
Srečo Dragoš, Martina Kerec,
Nina Mešl, Tamara Rape Žiberna,
Irena Šumi, Mojca Urek, Darja Zaviršek

Uredniški svet
Gordana Berc, Lena Dominelli,
Shirley Gabel Gaetano, Subhangi Herath,
Duška Knežević Hočevar, Roman Kuhar,
Chu-Li Julie Liu, Rea Maglajlić, Jana Mali,
Theano Kallinikaki, Dragan Petrovec,
Paula Pinto, Francka Premzel, Shula Ramon,
Liljana Rihter, Alessandro Siccora,
Lea Šugman Bohinc, Mirjana Ule

In memoriam
Jo Campling

Avtor fotografije na platnicah
Vili Lamovšek

Naslov
Topniška 31, 1000 Ljubljana
tel. (01) 2809 273, faks 2809270
socialno.delo@fsd.uni-lj.si

Spletna stran
<https://www.revija-socialnodelo.si/>

Tisk
CICERO, Begunje, d. o. o., Ljubljana

Naročnina (cena letnika)
za pravne osebe € 55,00
za fizične osebe € 27,00 (študentje € 23,00)
enojna številka € 13,50, dvojna številka € 27,00

Vključenost v podatkovne baze
International Bibliography of the Social Sciences
(IBSS)
Sociological Abstracts
EBSCO SocIndex with Full Text

Na leto izidejo štiri številke.

Subvencija: Javna agencija za raziskovalno
dejavnost Republike Slovenije

Smernice, kako pripraviti in predložiti prispevek za
objavo, se nahajajo na spletnih straneh revije.

doi: 10.51741/sd.2022.61.4

Publisher
University of Ljubljana Faculty of Social Work
All rights reserved

Editor in chief
Vera Grebenc

Senior Editor
Borut Petrović Jesenovec

Editorial Board
Srečo Dragoš, Martina Kerec,
Nina Mešl, Tamara Rape Žiberna,
Irena Šumi, Mojca Urek, Darja Zaviršek

Advisory Board
Gordana Berc, Lena Dominelli,
Shirley Gabel Gaetano, Subhangi Herath,
Duška Knežević Hočevar, Roman Kuhar,
Chu-Li Julie Liu, Rea Maglajlić, Jana Mali,
Theano Kallinikaki, Dragan Petrovec,
Paula Pinto, Francka Premzel, Shula Ramon,
Liljana Rihter, Alessandro Siccora,
Lea Šugman Bohinc, Mirjana Ule

In memoriam
Jo Campling

Author of the cover photo
Vili Lamovšek

Address
Topniška 31, 1000 Ljubljana, Slovenia
phone (+386 1) 2809 273, fax 2809270
socialno.delo@fsd.uni-lj.si

Web site
<https://www.revija-socialnodelo.si/en/>

Four issues are issued per year.

Subvention: Slovenian Research Agency

Guidelines for authors are published
on the Journal's web pages.

doi: 10.51741/sd.2022.61.4

SOCIALNO DELO, Vol. 61, Issue 4
(October–December 2022)

SELECTED CONTENTS

- 271 Srečo Dragoš – Crossing the borders –
On the occasion of the 60th anniversary of
the Socialno delo journal
- 285 Simona Smolej Jež, Tamara Narat –
Usefulness of existing databases on
homeless people for policymaking
- 301 Eva Juren, Ana M. Sobočan, Anže Jurček
– Perceptions of professional identity
and its formation during education at
the Faculty of Social Work, University of
Ljubljana
- 317 Andreja Grudnik Seljak – Planning
discharge from a psychiatric hospital from
the social workers' perspective

Srečo Dragoš

Prestopanje meja

Ob 60-letnici revije *Socialno delo*

Po 60 letih izhajanja revije *Socialno delo* smo se znašli v zelo neugodnem družbenem okolju. Ko država in njeni sistemi slabo opravljajo svoje delo, se kakovost življenja poslabšuje vsem, najprej in najbolj pa marginaliziranim skupinam in slojem, ker imajo najmanj moči. Enako velja tudi znotraj sistema znanosti, kjer so najbolj prizadete marginalizirane profesije in ustanove. Kako v takšnih primerih ravnati v socialnem delu, tudi z našo revijo? Napačna dilema, ki se vsiljuje (zlasti) v zaostrenih družbenih razmerah, je v zvezi s profesionalnimi standardi. So profesije – kot posebna, specializirana področja, ki so znotraj družbene delitve dela jasno razločena od drugih dejavnosti – odgovorne le za matično področje, ki je v njihovi pristojnosti? Ali pa je bolj res nasprotno, da je torej poseganje v druge sisteme v okolju tudi del profesionalne odgovornosti? V članku so navedeni razlogi za drugo možnost, torej da je pravilnejše prestopanje meja, ne pa zapiranje navznoter. Gre za tri vrste argumentov: normativne, generične in sistemske.

Ključne besede: profesija, fašizem, funkcionalizem, sistem, etika.

Dr. Srečo Dragoš je docent na Fakulteti za socialno delo. Kontakt: sreco.dragos@fsd.uni-lj.si.

Crossing the borders – On the occasion of the 60th anniversary of the *Socialno delo* journal

After 60 years of publication of the *Socialno delo* journal (dedicated to social work), we found ourselves in a very unfavorable social environment. When the state and its systems do their job poorly, the quality of life deteriorates for everyone, but first of all for the marginalized groups and strata, because they have the least power. The same applies to the science system, where marginalized professions and institutions are most affected. How to act in such cases in social work, including our journal? A false dilemma that imposes itself (especially) in tough social conditions is in relation to professional standards. Are professions – as special, specialized fields that are within the social division of work clearly distinguished from other activities – only responsible for their own field that is their jurisdiction? Or is it more true that tampering with other systems in the environment is also part of professional responsibility? The article states the reasons for the second option, namely, that crossing the borders, not closing inward, is correct. There are three types of arguments: normative, generic and systemic.

Key words: profession, fascism, functionalism, system, ethics.

Srečo Dragoš, PhD, is an Assistant Professor at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. Contact: sreco.dragos@fsd.uni-lj.si.

V zvezi z ocenjevanjem 30-letnice slovenske države je novinar *Dela*, Ali Žerdin (2021), zapisal: »Lastnost urejenih institucij je, da imajo spomin. Dober spomin.« Isto velja tudi za to institucijo, ki jo držite v rokah.

Revija *Socialno delo* je ena od treh najpomembnejših znanstvenih institucij znotraj naše profesije. Od slovenske države – največje institucije, ki ji vsi pripadamo že od rojstva – je naša revija dvakrat starejša. In ima tudi bistveno drugačno bilanco.¹

S slovensko državo je šlo navzdol pri skoraj vseh ključnih pokazateljih v zadnjih 30 letih. To velja zlasti za temeljne kriterije, na katerih temelji vsaka

¹ Izvorni pomen izraza bilanca je tehtanje (lat. *bilanx*); v tem primeru gre za poskus presoje razvoja obeh institucij – slovenske države in te revije – od njunih začetkov do danes. Drugače kot revija *Socialno delo* je slovenska država nazadovala na ključnih področjih, ki jih navajam v nadaljevanju.

sodobna država, na primer demokratičnost sistema, njegova pravičnost ali pa legitimnost, ki jo tej instituciji pripisujejo njene državljanke in državljani. Enako velja tudi za nekatera »mehkejša« merila, kot so ugled in položaj Slovenije v evropskem prostoru, socialna kohezivnost družbe in stopnja digitaliziranosti. Z zadnjo vlado Janeza Janše,² ki je Slovenijo naredila bolj svetovno prepoznavno, kot smo bili kadarkoli prej, je vsem postalo tudi jasneje, da to ni nekaj dobrega. Če ne že prej, imamo vsaj zdaj dokaz, da je v svetovnem merilu včasih bolje biti neznan, neodmeven, neopazen, neprepoznaven. Kajti z uvrstitvijo v avtoritarni blok višegrajskih držav smo si upravičeno pridelali kolektivno stigmo, ki se je ne bomo znebili še več let po odhodu Janševine vlade. Leta 2021 ni najti niti enega večjega evropskega časopisa, ki ne bi pisal o Sloveniji z diametralno nasprotnim predznakom kot pred tridesetimi leti. Zdaj se v zvezi z našo državo nihče več ne sprašuje, »kaj se dogaja?«, vsem je postalo jasno. Dileme so le še okrog tega, denimo, kje je možno pri višegrajskih iliberalnih sistemih, kamor po novem sodimo, potegniti mejo med avtoritarnostjo in (proto)fašizmom. Ker je država okolje, v katerem deluje tudi socialno delo – tudi naša revija – se tu ne moremo izogniti omenjeni dilemi. Torej, kje se začne fašizem? Laurence W. Britt (2003) navaja trinajst skupnih značilnosti, po katerih lahko spoznamo protofašistične ureditve³. Naštevam jih po vrsti:

1. Izrazit nacionalizem, ki se vsiljuje za glavno merilo domoljubja, za definiranje sovražnikov in sovpada s ksenofobijo.
2. Zmanjševanje pomena človekovih pravic, ki jih režim razume predvsem kot oviro pri uresničevanju ciljev vladajoče elite.
3. Izmišljanje sovražnikov kot »grešnih kozlov«, ki so uporabljeni za preusmerjanje pozornosti ljudi od dejanskih problemov, za zakrivanje odgovornosti oblasti in za kanaliziranje frustracij ljudi v napačne cilje. V vlogi grešnih kozlov so se po navadi znašli komunisti, socialisti, liberalci, Judi, homoseksualci, etnične, socialne in druge manjšine.⁴
4. Močan seksizem. Poleg tega, da so v politični eliti in nacionalni kulturi prevladovali moški, so ti režimi ženske obravnavali kot drugorazredne državljanke. Bili so odločno proti splavu in tudi homofobični.
5. Nadzor nad mediji množičnega obveščanja. Metode nadzora so bile lahko neposredne ali pa subtilnejše, npr. nadzor nad licencami, gospodarski pritiski, pozivi k domoljubju in implicitne grožnje. Vodilne kadre v množičnih medijih je pogosto namestila elita na oblasti. Realizacija namenov takšnih metod – indoktrinacija – je praviloma bila zelo učinkovita.
6. Obsedenost z nacionalno varnostjo. Organi nacionalne varnosti (npr. vojska, policija) so bili pod neposrednim nadzorom vladajoče elite, problematiziranje takšnega stanja pa je bilo prikazano kot nepatriotsko dejanje ali pa je veljalo celo za izdajo.

² V času nastajanja tega članka (2021) je avtoritarna vlada Janeza Janše še vedno na oblasti.

³ Do njih je prišel z analizo sedmih (proto)fašističnih sistemov: fašistična Italija, nacistična Nemčija, Francova Španija, Salazarjeva Portugalska, Papadopoulosova Grčija, Pinochetov Čile in Suhartova Indonezija (Britt, 2003).

⁴ Prav zato je največja in najmočnejša politična stranka pri nas – Janševa SDS – postala odkrita podpornica neonacističnih skupin, ki delujejo v Sloveniji (Valenčič, 2011; 2021).

7. Močna povezanost vladajoče elite s prevladujočo religijo. Nasprotovanje eliti na oblasti je hkrati pomenilo tudi napad na religijo.
8. Zaščita korporacij. Čeprav je bilo osebno življenje navadnih državljanov pod strogim nadzorom, svobodno delovanje korporacij ni bilo ogroženo. Politična elita je člane kapitalskih elit pogosto razvajala, da bi si zagotovila podporo ekonomskega sektorja.
9. Moč sindikatov je bila marginalizirana ali pa zatrta, saj je bilo organizirano delo videti kot nevarnost, ki lahko ogrozi politično hegemonijo vladajoče elite in njenih korporativnih zaveznikov.
10. Zaničevanje in zatiranje intelektualcev in umetnosti. Intelektualna in akademska svoboda sta bili podrejena nacionalni varnosti in domoljubnim idealom, univerze so bile strogo nadzorovane, politično nezanesljive fakultete pa nadlegovane ali odpravljene. Umetnost in literatura sta morala služiti nacionalnim interesom, sicer nista imeli pravice do obstoja.
11. Obsedenost s kriminalom in kaznovanjem. Večina teh režimov je vzdrževala drakonske kazenske sisteme z velikansko zaporniško populacijo. Boj s kriminalom je bil pogosto izgovor za večanje policijske moči nad prebivalstvom in za preganjanje političnih nasprotnikov.
12. Povečanje klientelizma in korupcije. Ker so bili sodstvo in organi pregona pod nadzorom politične elite, avtonomija medijev pa zadušena, se je korupcija povečevala, prebivalstvo pa je ni dobro razumelo.
13. Manipulirani ali pa ukinjeni mehanizmi demokratičnega odločanja (tudi načelo delitve oblasti),⁵ oteževanje volitev, prirejanje volilnih izidov ipd. »Se nam je pri kateri od teh točk prižgal alarm?«, se na koncu članka vpraša Britt, avtor tega seznama. Ali pa so takšne zgodovinske primerjave uporabne zgolj za poljubne retorične vaje, za kaj več pa ne? In odgovori: »Morda, morda pa ne« (*ibid.*).

Seveda je treba paziti, da ne pretiravamo. A nevarnejša od te skrbi je ignoranca dejstev. In kakšna so dejstva v zvezi z navedenimi kazalci? Porazna: v 30 letih slovenske države smo nazadovali prav pri *vsaki* od naštetih točk! Pri nekaterih smo nazadovali malce bolj, pri drugih manj, pri večini točk pa zelo (npr.: 1, 2, 3, 5, 7, 10, 12 in 13).⁶

Pa je ta bilanca res pomembna, celo usodna? Kakšno zvezo ima s socialnim delom? Ali ni grob prekršek, če mešamo ali celo enačimo pojem političnega

⁵ V zvezi s to točko na Brittovem seznamu je treba izrecno poudariti (zlasti v zvezi s situacijo pri nas) tudi načelo delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno, ki ga določa tretji člen slovenske ustave. V skladu z njim morajo biti nosilci vseh treh vej oblasti ločeni (nezdružljivost funkcij) z namenom, da nobena od teh vej ne more prevladati nad drugima. Od osamosvojitve je prvič v zgodovini naše države to načelo resno ogroženo in na to opozarja tudi zadnje poročilo Evropske komisije (gl. Kos, 2021).

⁶ Ker vseh virov za navedeno oceno tu ni mogoče naštetih, navajam samo pomembnejše, in sicer za področja socialne države, policijske in medijske represije ter (v zadnjem viru) sintetično oceno demokratičnosti slovenske države, izraženo v splošnem indeksu demokratičnosti (EIU): Humer in Kalin, 2020; Rape Žiberna, Cafuta, Žnidar in Flaker, 2020; Lex, 2021; Dragoš, 2021; Felc, 2021; Seme, 2022; STA, 2022; Petrovič, 2022; Petković in Bašić-Hrvatini, 2007; Repovž, 2022; Mekina, 2022; STA, 2021a; 2021b; Škerl Kramberger, 2021; Jourová, 2021; Toš, 2020 (glej str. 333 in 505–508); EIU, 2022 (v tem viru glej zlasti tabelo 3 na str. 33, kjer je zmanjševanje vsakoletnega indeksa demokratičnosti Slovenije navedeno za zadnjih 14 let).

s strokovnostjo, ki je značilna (zlasti) za profesije? So jedrski fiziki, ki so odkrili cepitev atoma, res krivi, da mečemo atomske bombe? Ali ni bistvo vsake profesije, ki ima lastno avtonomijo, prav v nasprotnem, to je v imunosti pred negativnimi vplivi iz okolja, na katere ne moremo vlivati (vsaj ne neposredno)? Če mi, člani profesije – ali pa naše revije – obtožujemo kažemo s prstom na disfunkcionalno državo, ali ni verjetnost, da s tem prikrivamo svoje slabosti, večja od možnosti, da se bo država izboljšala? Če pek peče slabe žemljice in med peko kritizira zavoženo državo, bomo res dobili boljše žemljice? Ali ni bistvo naše revije, profesije socialnega dela ter vseh drugih profesij prav v tem, da se lahko v vsakem času in v vsakršnih razmerah zaneseš na storitve profesionalcev? Ali niso krize stalnica; se kdo spomni v svojem življenju kakšnega obdobja ali pa kakšne vlade, da se ne bi govorilo o krizi? Režimi se nenehno spreminjajo (celo države), spreminja se podnebje, spreminjajo se naša socialna omrežja, osebna partnerstva, zaposlitve, kraji bivanja ... profesija pa ostane.

Torej, na kaj drugega se človek lahko zanese kot pa na profesionalne standarde? In to dolgoročno, ne glede na ekonomske, ekološke, pandemične, fašistične krize. Ko se zdravnik znajde v ekstremnih razmerah, recimo sredi vojne na frontni črti, ali ni upravičeno od njega pričakovati isto kot prej, da bo previjal rane in zdravil v skladu s svojo profesionalno etiko, ne pa, da se bo prelevil v mirovnika in agitiral na sprte strani, da se nehajo streljati? Ali ni civilizacijsko bistvo delitve dela prav tem, da smo različno specializirani, različno pristojni in odgovorni? Da imamo zdravnike, peke, politike ipd., ne pa da peki začnejo zdraviti, zdravniki politizirati, žemljice bi pa proizvajal politični sektor? Ali ni prav zato ponarodela tista prešernovska, »le čevlje sodi naj kopitar«? Navsezadnje, ali je res primerno, da ta članek, namenjen 60-letnici naše revije, začnem s tako zelo antisocialno temo, kot je državno koketiranje s fašizmom? Je že res, da smo vsi člani vseh profesij hkrati tudi državljani – a zakaj bi se o državnih, ideoloških, političnih temah morali razpisovali tudi v naših specifičnih, ozko specializiranih profesionalnih medijih? Ni to znamenje *deprofesionalizacije*?

Ali niso prav ta vprašanja bistvena?

Ne, niso.

Predpostavka, da profesionalci delujejo profesionalno samo, če ostajajo znotraj svoje profesije, je vsaj trikrat napačna: normativno, generično in sistemsko. Gre za argumente o navideznem paradoksu, ki pravi, da smo dolžni profesionalno delovati tudi na področjih oziroma temah, ki so *zunaj* naše profesije, in nasprotno, da se pot v deprofesionalizacijo tlakuje v nasprotni smeri, torej takrat, ko se omenjeni skušnjavi načrtno odpovemo z vztrajanjem znotraj »svojih« meja. Za kakšne argumente gre?

Normativni argument

Razumevanje dolžnosti in smernic za profesionalno delovanje *zunaj* okvirov svoje profesije je obvezna sestavina skoraj vseh kodeksov profesionalne etike, pri tem tudi socialno delo ni izjema. Pomemben del poslanstva socialnih delavk in delavcev je v tem, da v interesu svojih uporabnikov in profesije, ki ji

pripadajo, posegajo *tudi* v druge sisteme, ki pomenijo okolje socialne profesije. Oziroma – rečeno negativno – v socialnem delu je izvajalcem profesionalnih storitev prepovedano ignoriranje problemov, ki jih našim uporabnikom povzročajo drugi sistemi v okolju, ki so regulirani po načelih, različnih od socialnega dela; takšni sistemi so, na primer, politika, organizacije, država, tržni sistem in pa sistemi kulture na vseh ravneh, od tiste znotraj družine pa vse do nacionalne kulture.

Koristno se je spomniti sociološkega postulata modernizacije, ki še vedno velja: modernizacija je ireverzibilen proces. To pomeni, da v (post)modernih⁷ družbah ne smemo ignorirati treh aksiomov, in sicer, da vsak sistem upošteva specifična načela (različna od načel drugih sistemov), drugič, da sistemi postajajo vse bolj prepleteni (kompleksni), in tretjič, da je zato avtonomija sistemov nevzdržna v pomenu izolacije. Namesto samozadostnosti se avtonomnost sistemov vzdržuje z regulacijo prežemanja (interpenetracije) znotraj presekov, torej na področjih, kjer se najmanj dva sistema prekrivata. Kako ravnati znotraj njih, če ima vsak sistem svoja pravila? Določila o tem najdemo v vseh treh kodeksih profesionalne etike, ki so relevantni za nas, tako v matičnem kodeksu Društva socialnih delavk in delavcev Slovenije (DSDDS, 2021) kot v kodeksu etike, ki je predpisan za vse strokovne profile v socialnem varstvu (SZS, 2014), in tudi v mednarodnem kodeksu socialnega dela (IASSW, 2018).

Obveznost aktivacije v širšem okolju, torej zunaj meja lastne profesije, regulira Kodeks etike socialnih delavk in socialnih delavcev Slovenije (DSDDS, 2021) v prvih treh načelih razdelka »Socialna pravičnost in humanost«, potem v načelih 14 in 16 v razdelku »Odnos do profesionalnega okolja« ter v načelih 21 do 24 v razdelku »Odnos do širšega okolja«. V Kodeksu etičnih načel v socialnem varstvu (SZS, 2014),⁸ ki velja za celotno socialno varstvo, najdemo enako obveznost v zadnji točki (21), z naslovom »Odgovornost do družbe«. Največ določb, ki se nanašajo na to temo, pa vsebuje mednarodni kodeks Globalna izjava o etičnih načelih v socialnem delu (IASSW, 2018).⁹ V njem se družbena angažiranost izvaja iz opozorila, da je napačno predpostavljati, »da so socialne delavke in delavci odmaknjeni in nepristranski izvedenci«, saj »ljudje namreč še zdaleč nismo avtonomna in neodvisna bitja« v pomenu ločenosti od okolja, nismo »izolirane entitete« (IASSW, 2018, str. 1–3). »Nasprotovanje nepravičnim politikam in praksam«, kot se glasi načelo pod točko 3.4, je profesionalna dolžnost, ne pa zgolj priporočilo v pomenu aktivnega državljanstva. Pri tem ne pozabimo, da ne gre za nikakršno levičarsko ali mar-

⁷ Postmoderne družbe se od modernih ne razlikujejo po tem, da bi se razvijale drugače od modernih družb, nasprotno. Razlika je v intenzivnosti. Postmodernizem ni nič drugega kot pospešena modernizacija, modernizem na kvadrat. Isti procesi, začeti že v zgodnjih fazah modernizacije, potekajo še naprej, a s trojno razliko – intenzivirajo se tako zelo, da zmanjkuje časa za reševanje njihovih nasprotij; mehanizmi za razreševanje problemov, razviti v fazi modernizacije, delujejo slabše kot prej ali pa sploh ne več; hkrati pa eskalirajo novi problemi, ki jih na začetkih modernizacije še nismo predvideli (npr. ekologija, nezadostnost socialnih pravic, utemeljenih na zaposlitvi, invazija informacijske nevednosti po zaslugi t. i. socialnih medijev).

⁸ SZS – Socialna zbornica Slovenije.

⁹ IASSW – Mednarodna zveza šol za socialno delo (ustanovljena leta 1928 v Parizu); njena članica je tudi Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani.

ksistično ideologijo, kot bi se lahko glasil očitek klasičnega funkcionalizma. Družbena angažiranost je izpeljana iz univerzalnosti človekovih pravic, kot filozofsko izhodišče pa ta kodeks izhaja iz Emmanuela Levinasa (*ibid.*, str. 2), fenomenologa, ki ga ni mogoče razvrstiti ne na desno ne na levo.

Generični argument

V nasprotju z normativnim poudarkom, ki zapiranje znotraj profesije prepoveduje, gre pri generičnem za korak naprej, saj dokazuje, da drugače sploh ne more biti. Kajti razmejitve med posameznimi profesijami že od samih začetkov njihovega formiranja nikoli niso bile tako zanesljive, jasne in enopomenske, da bi bile samoumevne. Klasična funkcionalistična teza o profesijah kot ograjenih vrtilčkih, v katere ni dovoljeno posegati – ker je ograjenost vrtilčkov izraz potrebe po specializaciji, ki jo diktira družbena delitev dela – je preveč preprosta in vse bolj sporna. Razločnost profesionalne identitete postaja fluidna zlasti na njenih robovih, in to tako v zvezi z definicijo namena, predmeta, izvajalcev same profesije kot tudi v zvezi z učinki storitev, ki jih ponuja. To je še zlasti očitno pri podobnih oz. sorodnih profesijah, denimo med socialnim delom, socialno pedagogiko in socialno psihologijo – metode, znanje, cilji oz. »predmeti« njihovega dela imajo več skupnih značilnosti kot pa razlik. Recimo, v domeno katere profesije sodijo storitve, ki jih zagotavlja, denimo, organizacija *Kralji ulice?* Kakšen profil izvajalcev naj bi bil tam »matičen«, v katero profesijo klasificirati storitve, ki jih prejme njihov uporabnik? Tudi ko rečemo, da so centri za socialno delo (CSD) »matične« ustanove socialnega dela, ne gre za idejo, da se nihče – razen socialnih delavk in delavcev – ne bi smel zaposlovati na centrih za socialno delo, nasprotno, gre za kritiko napačne kadrovske politike, ko se za socialne storitve vse pogosteje zaposluje kadre, ki so specializirani za nekaj povsem drugega (npr. upravne, organizacijske profile).¹⁰ Ali pa če pomislimo na razmejitve med večjimi in manjšimi profesijami, na primer med sociologijo in socialnim delom. O tej temi smo imeli poseben simpozij že pred več kot tremi desetletji, prispevki so bili objavljeni prav na straneh te revije (glej *Socialno delo*, 1988); in mimogrede, tisti simpozij je bil veliko bolj poglobljen kot pa enostranska teza o tem, da se je socialno delo osamosvojilo od sociologije kot »matične« vede na podoben način, kot to velja za profesijo komunikologije in za politologijo (Svetlik, 2016, str. 174).

Iz teh in podobnih primerov vidimo, da iz klasičnega (funkcionalističnega) razumevanja profesij ter meja med njimi ni možno izpeljati generičnih prepovedi za profesionalne akterje, da ne bi segali onstran svojih vrtilčkov. Kajti označevanje »matičnih« teritorijev s postavljanjem ograj se je v procesih

¹⁰ Tudi sicer je reforma centrov za socialno delo povsem zgrešena, in to po vseh ključnih elementih, ne le pri kadrovanju. V reviziji Računskega sodišča je (med drugim) omenjeno zlasti neodgovorno ravnanje pristojnega ministrstva, ki je »soodgovorno za pripravo vsaj 50 predpisov s področij družine, socialnih zadev in invalidskega varstva, ki so zahtevali nadgradnje informacijske podpore centrom. Ministrstvo je le v dveh primerih vnaprej predvidelo posledice sprememb predpisov na informacijsko podporo centrom, a tudi to v omejenem obsegu« (Lex, 2021). O omenjenih težavah smo v tej reviji opozarjali že leta 2011 v posebnem tematskem sklopu (*Socialno delo*, 2011).

profesionalizacije dogajalo tudi z drugimi dejavniki, kot so institucije, interesi, družbena moč, ki jih ni mogoče izpeljati iz profesionalnih norm in standardov posamezne profesije. Razmejitve so fluidne že od začetka, njihove nejasnosti pa se kopičijo sorazmerno z rastočo kompleksnostjo sodobnih družb.¹¹ Pomena tega dejstva ne more zmanjšati niti pretiravanje v nasprotno smer (od klasičnega funkcionalizma) v pomenu, da procese profesionalizacije, tudi njihove meje, preprosto enačijo s tržnim monopolom, s katerim si izvajalci določenih storitev prek sistemov lastne rekrutacije skušajo zagotoviti poseben družbeni status¹² (Pavlin, 2014, str. 57).

Sistemi argument

Še zlasti je za socialno delo aktualen sistemski argument. Imperativ vsakega sistema so interakcije z okoljem, brez njih zaidejo sistemi v krizo. To velja tako za majhne sisteme, npr. za družino, kot za velike, kakršni so profesije, socialna politika ali pa ekonomska politika države. Splošne značilnosti vsakega sistema so tri (Luhmann, 1981; 1992; 1995; Willke, 1993):

- da se razvija po lastnih načelih, ki so specifična za področje, za katero je sistem specializiran (bolj od vseh drugih)
- da je razmejen od okolja (okolje sistema so drugi sistemi)
- da vzdržuje avtonomijo, to pomeni, da sistem *sam* kontrolira lastne interakcije z okoljem, in to z namenom selekcije, ne pa redukcije.¹³

Zaradi kompleksnosti sodobnih družb so največji – in nerazrešeni – problemi povezani prav z omenjenimi značilnostmi sistemov. Prvi problem, značilen že na samih začetkih modernizacijskih procesov, je oblikovanje sistemov; njihov nastanek, osamosvajanje in diferenciacija niso niti enkratni niti preprosti dogodki, sploh pa ne nekonfliktni. Kroničen primer takšnih težav so razmerja med sistemom kulture in političnim sistemom, ki jih imamo že skoraj 150 let in jih še vedno nismo rešili, izraz tega je slovenski kulturni boj (Dragoš, 2001).

¹¹ Število profesij in drugih poklicev se stalno povečuje. V Angliji je bilo leta 1841 registriranih 431 profesij, točno sto let po tem jih je Ameriški statistični urad zaznal 25.000, še pozneje pa jih je register Združenih narodov navajal že okrog 30.000 (Lukić in Pečujlić, 1982, str. 750).

¹² To je sicer lahko smiselna razlaga, a samo, če jo kombiniramo z drugimi, »klasičnimi« poudarki. Če jo razumemo kot samozadostno, pa postane absurdna, saj potem ni mogoče razločiti profesije od kakšnega društva, gospodarskega monopola ali politične stranke. Podobno pretiravanje je, ko profesije zreduciramo zgolj na tržni vidik, npr.: »profesije so (bile že od vsega začetka in so še vedno) sredstvo za zaslužek, pridobljen na podlagi opravljenih storitev; v družbi, ki se je reorganizirala okrog trga kot osrednjega načela, se tudi profesije niso mogle izogniti temu načelu. Profesije so posledica prilagoditve njihovih nosilcev na nove možnosti zaslužka« (Magali Sarfatti, 1977, str. 9).

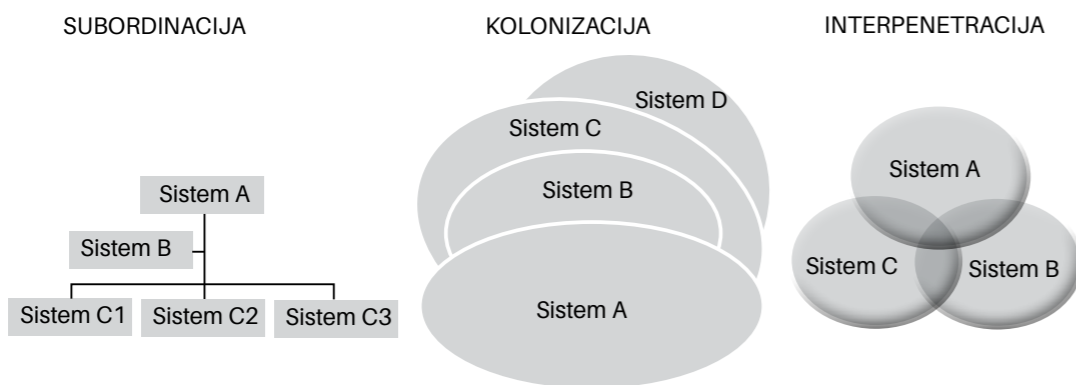
¹³ Pri razumevanju avtonomije – kot tudi poudarka tega članka v zvezi z razmerji med profesijami kot sistemi – je pomembno Luhmannovo opozorilo, da avtonomije ne smemo enačiti z avtarkijo (samozadostnostjo v pomenu izolacije), saj gre za nasprotna pojma: »Pojem *avtarkije* neposredno označuje *procesne izmenjave* med sistemom in okoljem. Določen sistem je avtarkičen toliko, kolikor lahko zmanjša obseg takšnih odnosov, doseže neodvisnost od okolja in se ohranja iz samega sebe. Pojem *avtonomije* pa se nanaša, nasprotno, na *upravljanje* mejnih razmerij s pomočjo struktur in procesov, ki so lastni samemu sistemu. Predpostavka avtonomije je prav v tem, da sistem ni avtarkičen« (podč. Luhmann, 1992, str. 74).

Drugi problem je nejasna regulacija družbe kot najširšega sistema (sistemov). Predmoderne družbe – ker so bile strukturno preproste – je še bilo možno usmerjati iz ene vrhovne, centralne točke, in to po hierarhičnem načelu od zgoraj navzdol. Z modernim pojavom vse številnejših in avtonomnih sistemov to ni več mogoče. Ne le da sistemi nimajo nadzora nad drugimi sistemi, celo politični sistem, ki je ohranil nekatere centralne funkcije skupne regulacije, ni več vsemogočen, pač pa zelo omejen in nadzorovan (z delitvijo oblasti ipd.). Posledica je krhkost oz. ranljivost reprezentativno-demokratskih ureditev, tako v pomenu učinkovitosti kot legitimnosti. Hkrati pa delujočih alternativ sploh ni, razen predmodernih, avtoritarnih.¹⁴

Tretji problem je vse večja kompleksnost¹⁵ sodobnih družb, ki jo lahko uravnavamo le s skupnimi preseki, torej na področjih križanja (prežemanja) med sistemi – kako naj to poteka, pa je odvisno zgolj od upoštevanja primerov dobre prakse, saj ni splošnih pravil za delovanje na presekih.

Kako se naj s temi problemi spopada socialno delo – in naša revija – ostaja odprto vprašanje. Edini »recept«, ki je nesporen, je prestopanje meja tako, da se izognemo obema ekstremoma, izolaciji in nasprotni nevarnosti, brisanju razlike z okoljem. Kajti tudi naša profesija je sistem (med sistemi), se pravi, da je izpostavljena vsem trem omenjenim problemom, tako v zvezi z vzdrževanjem meja lastnega sistema kot z avtonomijo in sodelovanjem skozi preseke.

Slika 1: Regulacija razmerij med sistemi.

Kot vidimo na sliki 1, obstajajo tri možnosti sistemskih regulacij. Leva različica je predmoderna (subordinacija), desna je moderna (interpenetracija), srednja pa prehodna. V Sloveniji je na socialnem področju največji in najstarejši problem v razmerju med socialno in ekonomsko politiko. Med njima bi morala

¹⁴ Ti omenjenih problemov ne rešujejo, pač pa jih zaostrejujejo z načelom *status quo ante*.

¹⁵ Kompleksnost je sorazmerna s številom informacij, potrebnih za njen opis – ta količina informacij pa se skokovito povečuje. Medtem ko smo imeli v Sloveniji na začetku osamosvojitve 315 zakonov, smo jih leta 2018 imeli že 3668 ali za 1064 odstotkov več; še večje povečanje pa je pri podzakonskih aktih, saj se je njihovo število v istem obdobju zvečalo s 1480 na 26.967, torej za 1722 odstotkov. Glede na število javnih uslužbenecv v državni upravi (leta 2018 jih je bilo zaposlenih 14.411) to pomeni, da je vsak državni uradnik napisal vsaj dva zakona ali podzakonska akta (24ur, 2019).

potekati interpenetracija, ne pa kolonizacija. In enak problem se ponovi tudi znotraj sistema socialnega varstva. Ker socialna politika kolonizira vse profesije v socialnem varstvu, je tudi socialno delo instrumentalizirano v orodje socialne politike, posledica tega pa je deprofesionalizacija. V skladu z aksiomom systemske teorije, da brez meja ni sistema – saj lahko systemska enota le skozi svoje meje regulira interakcije z okoljem – so preseki nevrvalgična točka integracije, saj se meje sistemov intenzivno relativizirajo prav na presekih z drugimi sistemi. Oziroma, povedano drugače, v tem procesu prilagajanja na okolje se relativizira tudi avtonomija sistemov. Skozi preseke določen sistem lahko nadzira drugega samo toliko, kolikor tudi njega nadzorujejo drugi; ko se poruši ta pogoj, se prilagoditve zreducirajo na »igro« ničelne vsote, to pa povzroča kolonizacijo enega sistema nad drugim(i).

Ignoriranje te zakonitosti je nevarno, v Sloveniji pa tudi nenavadno. Kajti med vsemi državami sveta je socialna politika najdlje in najboljše delujoča v skandinavskih državah – v slovenskem prostoru pa smo izum socialne države dobili približno v istem času kot v severni Evropi, to je že kmalu po prvi svetovni vojni (njegov avtor je bil Andrej Gosar).¹⁶ Negativne posledice kolonizacije socialne politike pod ekonomsko in reduciranje socialnega dela v instrument (napačne) socialne politike sta značilnosti, ki se vlečeta še iz prejšnjega, socialističnega sistema. Ta regresivni razvojni trend pa se je dodatno okrepil z nastankom slovenske države, kot je razvidno v preglednici 1.

Preglednica 1: Dohodkovna neenakost, socialni izdatki in bogastvo v Sloveniji od osamosvojitve.

Leto	BDP na prebivalca (€)	Socialni izdatki države (% BDP)	Distribucija nacionalnega dohodka (pred obdavčitvijo, v %)			
			zgornji 1 %	zgornjih 10 %	srednjih 40 %	spodnjih 50 %
1991	20.804	21,9	4,3	22,4	49,9	27,7
2001	26.351	21,9	6,9	28,7	47,7	23,6
2019	36.634	21,1	8,4	29,9	47,4	22,7
Razlika v % (glede na '91)	+ 76	- 4	+ 95	+ 33	- 5	- 18

Vir: OECD, 2021.

Slovenska družba postaja vse bogatejša, saj se je BDP na prebivalca od osamosvojitve povečal za 76 odstotkov. Kljub temu se je v istem času delež socialne države skrčil za 4 odstotke in (kot vidimo v drugem stolpcu preglednice) ni nikoli dosegel 22 odstotkov BDP. Za primerjavo: evropski izdatki za socialni sektor (povprečje 27 držav) dosegajo 27,9 odstotka BDP, povprečje držav z evrom – kamor sodi tudi Slovenija – pa je še za odstotno točko višje od povprečja EU. Pri tem velja, da se ta delež BDP, namenjen socialni državi, v zadnjem desetletju v Evropi zvišuje, ne pa znižuje, kot to počnemo v Sloveniji. In najhujši rezi na socialnem področju nas še čakajo. Uvrščamo se med države, ki so se v času pandemije covid-19 najbolj zadolžile, kljub temu pa opažamo občutno slabše zdravstveno-socialne učinke (po precepljenosti smo v Sloveniji slabši

¹⁶ Njegovo temeljno delo: Gosar, 1933; 1935. Več o zgodovinski umestitvi Gosarjeve inovacije in njegovi aktualnosti za današnjo socialno politiko glej v: Dragoš, 2006; 2010; 2015.

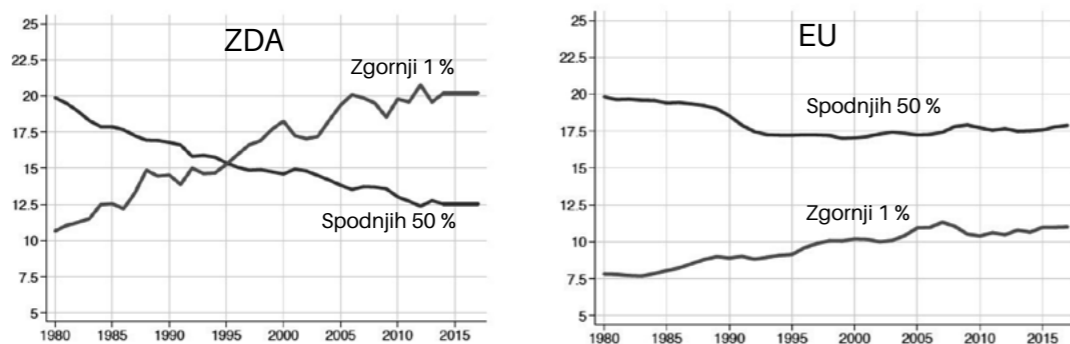
celo od nekdanjih socialističnih držav, čeprav so tudi te slabše od evropskega povprečja). Zelo skromna socialna država – glede na bogastvo v Sloveniji – torej ni posledica ekonomske nerazvitosti, tudi ne občasnih kriz v gospodarstvu, nasprotno. Gre za načrt političnih elit, ki je trikrat napačen:

- ker je neoliberalen zaradi prepričanja, da je ekonomski sektor glavni vir nove vrednosti, vsi drugi, manj pomembni sektorji pa pomenijo potrošnjo, ki je vzdržna le, če se razvija ekonomski sektor;
- ker se predpostavlja, da kolonizacijsko razmerje »bolj« pomembnih sistemov nad »manj« pomembnimi samodejno rešuje problem regulacije sodobnih družb;
- ker se predpostavlja, da neenakost pospešuje meritokratsko distribucijo dobrin, kar naj bi pomenilo, da moramo družbene neenakosti pospeševati, da bi dosegli pravičnost, saj smo še vedno družba z razmeroma nizko stopnjo neenakosti med prebivalci (od tod anatema socializma, ki dobi dodatni pospešek pod avtoritarnimi vladami; znotraj te predpostavke je anatema egalitarnih vrednot posledica, ne pa vzrok).

Kaj se ob krčenju socialne države dogaja z neenakostjo, je razvidno iz desne polovice preglednice 1. Od osamosvojitve je bila na boljšem samo zgornja desetina prebivalstva, saj si je zvečala dohodke za 33 odstotkov; še bolj je profitiral najbogatejši odstotek, saj si je dohodke povečal kar za 95 odstotkov. Manj premožna polovica prebivalstva pa je za 18 odstotkov revnejša, saj se je delež njenih dohodkov zmanjšal z 28 na 23 odstotkov celotnega nacionalnega dohodka. Kot je razvidno iz preglednice 1, smo najmanjši delež sredstev za socialne funkcije države namenili prav leta 2019, ki pomeni enega od vrhuncev gospodarske konjunktore, saj smo takrat zabeležili tudi največje bogastvo, preračunano na prebivalca – hkrati pa so prav v istem letu spodnji sloji najmanj participirali v skupnem bogastvu, zgornji pa najbolj.

To niso ciklična naključja. Gre za neenakost, ki se dolgoročno povečuje zaradi dveh razlogov. Prvi je zgodovinski, torej zaradi začetne faze kapitalizma, ko še ni bilo socialne države; takrat so oblasti z abdiciranjem regulacije tržnih disfunkcij tudi vprašanje neenakosti prepustile tržnim zakonitostim, gre za klasični liberalizem. Nevarnejša različica je neoliberalna: država načrtno povečuje družbene neenakosti s predpostavko, da bo s tem naredila gospodarski

Preglednica 2: Dohodkovna neenakost med zgornjim odstotkom in spodnjo polovico prebivalstva v ZDA in EU.

Vir: Blanchet, Chancel in Gethin, 2019.

sektor bolj konkurenčen, saj naj bi od tega imeli korist tudi neekonomski sektorji in torej vsi državljani. Dejstvo, da v primerjavi z drugimi okolji nismo nič posebnega, nikakor ne pomeni, da je opisan trend dober.

Primerjava preglednic 1 in 2 pokaže, da povečevanje neenakosti v Sloveniji še ni tako izrazito kot v Evropski uniji, evropski trend pa je bistveno manj dramatičen od ameriškega. A to je slaba tolažba. Kajti v nasprotju z EU in ZDA (pod Johnom R. Bidenom) prav nič ne kaže, da bi v Sloveniji povečevanje neenakosti zmogli – ali želeli – preobrniti. Še pred vprašanjem, kako to storiti, je nujen politični konsenz, da je to sploh smiselno. Na Slovenskem se niti ekonomska niti socialna politika še ni odpovedala neoliberalni paradigmi, nasprotno, pospešujemo v napačno smer. Drži, da se tudi v evropskem prostoru na račun spodnje polovice prebivalstva koncentrira bogastvo pri »top 1 %«, hkrati se nadaljuje dirka v zniževanju davčnih stopenj za pravne osebe, siromašenje državnih proračunov pa se krpa s posrednimi obdavčitvami, ki najbolj prizadenejo tiste, ki imajo najmanj (zlasti v Sloveniji). Zato Blanchet, Chancel in Gethin (2019) opozarjajo, da takšni trendi v EU – čeprav je boljša od ZDA – »omejujejo zmožnost evropskih držav, da na pravičen način financirajo svoje socialne modele«. ¹⁷ A znotraj EU pri vseh omenjenih značilnostih neoliberalizma prednjači prav Slovenija, v zadnjem letu še (dodatno) pri načrtni eroziji demokratičnega sistema. Najpomembnejše probleme 21. stoletja, ki jih bo treba rešiti znotraj držav kot tudi v odnosih med njimi (globalno), je Milanović (2021) – eden najbolj citiranih ekonomistov na svetu – povzel takole:

Zmanjšanje in dokončno odpravljanje svetovne revščine (kljub različnim možnim predstavam o najskromnejšem pragu revščine) sta verjetno najpomembnejši nalogi v 21. stoletju. Nihče na svetu ne bi smel živeti v bedi [...]

Zmanjšanje materialne neenakosti med posamezniki na svetu je pogoj za obstoj globalne skupnosti interesov in vrednot, pa čeprav v šibki obliki, saj taka skupnost ne more temeljiti na zelo različnih ravneh materialne blaginje [...]

Naklonjeni moramo biti prostemu pretoku ljudi. To izhaja iz temeljnih načel enakih možnosti, ki morajo biti za tiste, ki razmišljajo globalno, enake možnosti na katerikoli točki sveta – ne samo znotraj lastne države. Zavzemati se moramo za takšno globalizacijo, ki vključuje prosti pretok kapitala, blaga, storitev in tehnologije. Nobenega razloga ni, da bi se delo obravnavalo drugače. ¹⁸

¹⁷ Enako ugotavljajo raziskovalci tudi za čas pandemije covid-19, saj ni prinesla streznitve: »Pandemija je močno vplivala na evropsko družbo. Revščina, brezposelnost in neenakost so se po vsej Evropski uniji povečale. Nekvalificirani in nestandardni (samozaposleni, s krajšim delovnim časom in začasno) delavci, ženske in mladi so nesorazmerno trpeli zaradi izgube zaposlitve, negotove zaposlitve in dela s krajšim delovnim časom – medtem ko se milijarderji očitno ne spomnijo nič boljšega, kot da s svojim ogromnim bogastvom letijo v vesolje« (Wixforth in Wihler, 2021). Celotna regulacija minimalna plače – to je eden od glavnih socialnih ciljev EU – ostaja neuspešna (Lynch in Bobone, 2021).

¹⁸ Najnovejši dokaz te Milanovićeve prognoze smo dobili na področju ekologije, saj mednarodno poročilo o ogljiknem odtisu (na prebivalca, merjeno po posameznih svetovnih regijah in državah) dokazuje ekstremno neenakost. Poanta: če stroški ekološke sanacije tako na nacionalni kot tudi na globalni ravni ne bodo vsaj približno distribuirani v skladu z odgovornostjo za onesnaženje, ne bo mogoč konsenz za sanacijo na omenjenem področju (več o tem gl. Chancel, Piketty, Saez in Zucman, 2022).

Sklep

Neenakost, skupnost, globalizacija, migracije in politike na teh področjih so (po Milanoviću) glavni izzivi 21. stoletja. Prav to pa so tudi najpogostejše teme člankov v naši reviji v vseh letih izhajanja. O enakih temah sicer pišejo tudi druge znanstvene revije na Slovenskem – a samo v tej, ki jo pravkar berete, se omenjeni problemi obravnavajo z vidika naše profesije. To velja za celotno, torej 60-letno obdobje izhajanja *Socialnega dela*. Če ne bi bilo naše revije, v slovenskem prostoru ne bi bilo niti člankov niti zavedanja o tem, kakšne so *socialne* posledice omenjenih problemov. Za hip si zamislimo nepredstavljivo, čeprav ni nemogoče, recimo, da revije ne bi bilo – bi teme s področja socialnega dela res prevzele druge znanstvene revije? V tem hipotetičnem primeru bi bila našim potrebam najprimernejša revija *Teorija in praksa*, saj je najstarejša znanstvena interdisciplinarna revija na Slovenskem in s skoraj enako dobo izhajanja (je zgolj tri leta mlajša od naše revije). Torej, kolikokrat se v *Teoriji in praksi* sploh pojavi sintagma socialno delo (ne glede na sklon in vsebino)? Ko sem pregledal vsebino izvodov omenjene revije od začetka izhajanja do leta 1991, sem našel zgolj en sam zadetek! To je bil članek penologa Janeza Pečarja o policiji, kjer je sintagma »socialno delo« omenjena v zvezi s funkcijami, ki jih opravlja ta represivni organ.

Revija *Socialno delo* je ena od treh najpomembnejših znanstvenih institucij na področju socialnega dela v Sloveniji. Ima dvakrat daljšo tradicijo od druge nujne institucije, slovenske države. Ne pozabimo poante iz uvodnega dela tega članka: država je vse slabša, mi pa smo vse boljši. Eno od pravil, ki veljajo za vse institucije, je v zvezi s kakovostjo – težje jo je vzpostaviti in ohranjati kot pa znižati ali ukiniti (Merton, 1979; Simmel, 1993). Čeprav gotovo velja, da smo koristni, to še ne pomeni, da smo nepogrešljivi. Če naše revije ne bi bilo, socialno delo pri nas seveda ne bi propadlo. Bi pač znanstveno preverjena spoznanja o slovenskem socialnem delu prebirali v tujih jezikih in tujih revijah, ki jih je v svetu specializiranih za socialno delo najmanj 300 (Leung in Cheung, 2014). Luksuz, da članke s področja socialne profesije, ki analizirajo razmere pri nas, prebiramo v slovenskem jeziku, stane državo 7000 evrov na leto – gre za znesek, potreben za redno izhajanje naše revije v obstoječem obsegu. Strošek je majhen zato, ker revija ne honorira avtorjev niti (dvojnih) recenzentov, vsi delamo zastonj.

V letošnjem letu pa smo od financerja dobili le 700 evrov, torej desetkrat manj. Ne zato, ker bi naši članki postali manj kakovostni, pač pa zato, ker je država – že po objavljenem razpisu – določila dodaten birokratski kriterij, za katerega prej sploh nismo vedeli,¹⁹ in s tem več znanstvenih revij skoraj povsem izključila iz financiranja, tudi našo. Primanjkljaj nam pokriva hiša, v kateri smo, Fakulteta za socialno delo, ki pa je tudi sama v minusu, saj ji država že več let ne pokriva vseh stroškov programa, ki ga je fakulteta dolžna izvajati (druge znanstvene revije, ki nimajo kritja za izpad rednih dohodkov, pač prenehajo izhajati). Skratka, če se bo to stanje nadaljevalo, je z našo revijo konec. Po drugi strani pa je država na račun naše revije »privarčevala« 6300 evrov v enem letu. Za primerjavo: ta znesek predstavlja zgolj 1,5 odstotka

plače, ki jo je zaslužil predsednik uprave Mercatorja v času, ko je omenjena družba pridelala izgubo v višini 3,8 milijona evrov (Kos, 2016). Nekateri mislijo, da s takim varčevanjem ni nič narobe.

Viri

- Blanchet, T., Chancel, L., & Gethin, A. (2019). Forty years of inequality in Europe: Evidence from distributional national accounts. *VoxEU & CEPR (Research-based policy analysis and commentary from leading economists)*, 22. 4. 2019. Pridobljeno 10. 8. 2021 s <https://voxeu.org/article/forty-years-inequality-europe>
- Britt, L. W. (2003). Fascism anyone? *Free inquiry*, 23(2). Pridobljeno 24. 11. 2022 s <https://secularhumanism.org/2003/03/fascism-anyone/>
- Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2022). *World inequality report 2022*. World Inequality Lab. Pridobljeno 14. 8. 2022 s https://wir2022.wid.world/www-site/uploads/2021/12/WorldInequalityReport2022_Full_Report.pdf
- Dragoš, S. (2001). Politizacija rimskokatoliške cerkve. *Socialno delo*, 40(1), 13–28.
- Dragoš, S. (2006). Dobrodelnost: solidariziranje ali nadzorovanje? V D. Zaviršek, & V. Leskošek (ur.), *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (str. 83–102).
- Dragoš, S. (2010). Socialna politika = temelj socialne države. V: S. Dragoš, A. Hribernik, M. Ignjatović, M. Jaklič, B. Likar, M. Stanojević, & U. Vehovar, *Neosocialna Slovenija?* Koper: Univerza na Primorskem, ZRS, Annales (str. 163–195).
- Dragoš, S. (2015). Ignoriranje Gosarja. V J. Gašparič, & A. Veber (ur.), *Dr. Andrej Gosar (1887–1970)*. Celje: Celjska Mohorjeva družba (str. 247–266).
- Dragoš, S. (2021). Ideologija in strukturno nasilje. *Socialno delo*, 60(2), 135–152.
- DSDDS (2021). *Kodeks etike socialnih delavk in socialnih delavcev Slovenije*. Ljubljana: Društvo socialnih delavk in delavcev Slovenije.
- EIU (2022). *Democracy Index 2021*. London: Economist Intelligence Unit Limited.
- Felc, M. (2021). Policisti znova pod strokovnim nadzorom. *Delo*, 17. 7. 2021, str. 2.
- Gosar, A. (1933). *Za nov družabni red, 1. del*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Gosar, A. (1935). *Za nov družabni red, 2. del*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Humer, Ž., & Kalin A. (ur.) (2020). *Poročilo o spremljanju revščine in socialne izključenosti v Sloveniji*. Ljubljana: Evropska mreža za boj proti revščini (EAPN) Slovenija.
- IASSW (2018). *Global Social Work Statement Of Ethical Principles*. Dublin 2018. Pridobljeno 16. 7. 2021 s <https://www.iassw-aiets.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles-iassw/>
- Jourová, V. (2021). *Dear Minister*. Brussels: European Commission, 22. 9. 2021. Pridobljeno 14. 8. 2022 s <https://www.sta.si/attachment?id=135>
- Kos, S. (2016). Plače menedžerjev in nadzornikov ne odražajo nujno rezultatov, ki jih dosegajo. *Dnevnik*, 22. 10. 2016. Pridobljeno 11. 6. 2021 s <https://www.dnevnik.si/1042753352>
- Kos, S. (2021). Poskusi ugrabitve pravne države. *Delo*, 21. 7. 2021, str. 2.
- Leung, P., & Cheung, M. (2014). *Journals in social work and related disciplines*. Houston: Graduate College of Social Work, University of Houston. Pridobljeno 11. 8. 2021 s https://www.uh.edu/socialwork/_docs/cwep/journalsImpactFactorsHIndex.pdf
- Lex (2021). Računsko sodišče: Ministrstvo delno učinkovito pri zagotavljanju informacijske podpore delovanju CSD. *Lex-Novice, Dnevne zakonodajne novice*, 21.7. 2021. Pridobljeno 21. 7. 2021 s <https://www.tax-fin-lex.si/Home/Novica/20675>
- Lynch, E., & Bobone, B. (2021). The courage to change. *Social Europe*, 21. 7. 2021. Pridobljeno 21. 7. 2021 s <https://socialeurope.eu/the-courage-to-change>
- Luhmann, N. (1981). *Teorija sistema, svrhovitost i racionalnost*. Zagreb: Globus.
- Luhmann N. (1992). *Legitimacija kroz proceduru*. Zagreb: Naprijed.
- Luhmann N. (1995). *Social systems*. California: Stanford University Press.
- Lukić, D., & Pečujlić, M. (ur.) (1982). *Sociološki leksikon*. Beograd: Savremena administracija.
- Magali Sarfatti, L. (1977). *The rise of professionalism*. California: The University of California Press.

¹⁹ Gre za vpis revije v bazo izvlečkov in citatov, SCOPUS.

- Mekina, B. (2022). Podreditev oblasti. *Mladina* 2, 14. 1. 2022. Pridobljeno 14. 8. 2022 s <https://www.mladina.si/213378/podreditev-obl-sti/>
- Merton, R. K. (1979). *O teorijski sociologiji*. Zagreb: Centar društvenih djelatnosti.
- Milanović, B. (2021). Towards global progressiveness. *Social Europe*. Pridobljeno 19. 7. 2021 s <https://socialeurope.eu/towards-global-progressiveness>
- OECD (2021). *Social spending (indicators)*. Pridobljeno 20. 7. 2021 s <https://data.oecd.org/social-lexp/social-spending.htm>
- Pavlin, S. (2014). *Izbrana izhodišča profesionalizacije poklicev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Pečar, J. (1974). Socialnemu delu podobne dejavnosti v službah javne varnosti. *Teorija in praksa*, 11(3), 289–305.
- Petković, B., & Bašić-Hrvatini, S. (2007). *In temu pravite medijski trg? Vloga države v medijskem sektorju v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Petrovčič, P. (2022). Boštjan Lindav, v. d. generalnega direktorja policije (intervju). *Mladina*, 8. 7. 2022. Pridobljeno 13. 8. 2022 s <https://www.mladina.si/217624/je-policija-lahko-vodena-ka-ko-drugace-kot-politico-ce-jo-vodi-politik/>
- Rape Žiberna, T., Cafuta, J., Žnidar, A., & Flaker, V. (2020). Začetna analiza stanja po izvedeni reorganizaciji – skupščina kot oblika aktivističnega raziskovanja za izboljšanje delovanja centrov za socialno delo. *Socialno delo*, 59(1), 5–27.
- Repovž, G. (2022). Kriminal na RTV Slovenija. *Mladina* 32, 12. 8. 2022, str. 2.
- Seme, D. (2022). Neodvisnost Policije je bila resno ogrožena. *24ur.com.*, 28. 6. 2022. Pridobljeno 13. 8. 2022 s <https://www.24ur.com/novice/slovenija/bostjan-lindav-neodvisnost-policije-je-bila-resno-ogrozena.html>
- Simmel, G. (1993). *Temeljna vprašanja sociologije*. Ljubljana: Škuc, FF.
- Socialno delo* (1988). *Socialno delo*, 27(3), 181–245.
- Socialno delo* (2011). *Socialno delo*, 50(1), 35–65.
- STA (2021a). V poročilu ZDA o človekovih pravicah v Sloveniji obširneje o napadih na medije. *Delo*, 31. 3. 2021. Pridobljeno 13. 8. 2022 s <https://www.delo.si/novice/svet/v-porocilu-zda-o-clovekovih-pravicah-v-sloveniji-obirneje-o-napadih-na-medije/>
- STA (2021b). Jourova v pismu Simonitiju: vlada mora financirati STA ne glede na pogodbo. N1, 24. 9. 2021. Pridobljeno 13. 8. 2022 s <https://n1info.si/novice/slovenija/jourova-v-pismu-simoni-tiju-vlada-mora-financirati-sta-ne-glede-na-pogodbo/>
- STA (2022). Sodobna policija ni več le varuh vladarja. *STA*, 26. 7. 2022. Pridobljeno 13. 8. 2022 s <https://www.mladina.si/217997/sodobna-policija-ni-vec-le-varuh-vladarja/>
- Svetlik, I. (2016). Ali kadrovsko področje sociologijo bogati ali siromaši? V Z. Mlinar (ur.), *Kakšna sociologija? Za kakšno družbo?* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti (str. 173–176).
- SZS (2014). *Kodeks etičnih načel v socialnem varstvu*. Ljubljana: Socialna zbornica Slovenije. Pridobljeno 16. 7. 2021 s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=DRUG4023>
- Škerl Kramberger, U. (2021). Bruselj opozarja vlado Janeza Janše, da ogroža medijsko svobodo. *Dnevnik*, 24. 9. 2021. Pridobljeno 13. 8. 2022 s <https://www.dnevnik.si/1042973595/slovenija/bruselj-opozarja-vlado-janeza-janse-da-ogroza-medijsko-svobodo>
- Toš, N. (ur.) (2020). *Vrednote v prehodu, XIII; Slovenija v mednarodnih in medčasnih primerjavah, 2017–2020*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV, CJMMK.
- Valenčič, E. (2011). Neonacizem v Sloveniji: povej mi, s kom se družiš. *Mladina* 47, 25. 11. 2011. Pridobljeno 26. 7. 2021 s <https://www.mladina.si/106959/povej-mi-s-kom-se-druzis/>
- Valenčič, E. (2021). Koalicija sovraštva II. *Mladina* 29, 23. 7. 2021, str. 18–27.
- Willke, H. (1993). *Sistemska teorija razvitih družb*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Wixforth, S., & Wiehler, L. (2021). A chance for a social future. *Social Europe*, 21. 7. 2021. Pridobljeno 21. 7. 2021 s <https://socialeurope.eu/a-chance-for-a-social-future>
- Zimic, B. (2021). Slovenija glede na razvitost porazno pri cepljenju. *Delo*, 9. 8. 2021, str. 6.
- Žerdin, A. (2021). Bled, Brioni, Blatni Dol. *Delo*, 2. 7. 2021. Pridobljeno 5. 7. 2021 s <https://www.delo.si/mnenja/komentarji/bled-brioni-blatni-dol/>
- 24ur (2019). Lani vsak državni uradnik napisal vsaj dva zakona. *24ur.com*, 16. 2. 2019. Pridobljeno 1. 8. 2021 s <https://www.24ur.com/novice/slovenija/lani-vsak-drzavni-uradnik-napisal-vsaj-dva-zakona.html>

Simona Smolej Jež, Tamara Narat

Uporabnost obstoječih podatkovnih zbirk o brezdomnih osebah za oblikovanje politik na tem področju

Članek na podlagi različnih kazalnikov kakovosti (stabilnost definicij, dostopnost podatkov, povezljivost in izmenljivost podatkov, pogostost zbiranja podatkov, pokrivanje ciljne populacije, ekskluzivnost in natančnost informacij) predstavi in ovrednoti tri podatkovne zbirke z informacijami o brezdomnih osebah. Gre za zbirko podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, zbirko podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov, ki jih sofinancira MDDSZ, in zbirko podatkov iz informacijskega sistema centrov za socialno delo. Osrednji prispevek članka je pregleden prikaz relevantnosti, uporabnosti, prednosti, pomanjkljivosti in priložnosti omenjenih podatkovnih zbirk za raziskovalce in politične odločevalce.

Ključne besede: brezdomstvo, socialno varstvo, informacijski sistem, kakovost podatkov, odločevalci.

Mag. Simona Smolej Jež je kot razvojna sodelavka zaposlena na Inštitutu Republike Slovenije za socialno varstvo. V fokusu njenega raziskovalnega in analitičnega dela so različni vidiki revščine in socialne izključenosti ter skupnostne oblike skrbi za ranljive skupine prebivalstva. Kontakt: simona.smolej@guest.arnes.si.

Dr. Tamara Narat je kot strokovna raziskovalna sodelavka zaposlena na Inštitut Republike Slovenije za socialno delo, na oddelku Otroška opazovalnica. Raziskovalno se ukvarja z družinsko politiko in s preučevanjem blaginje in kakovosti življenja otrok. Kontakt: tamara.narat@guest.arnes.si.

Usefulness of existing databases on homeless people for policymaking

The article, based on different quality indicators (such as stability of definitions, data accessibility, connectivity and data interchangeability, frequency of data collection, targeting population, exclusivity and data accuracy), explores three types of databases on homeless people. Among analyzed databases, there are: a) database on social care programmes financed by the Ministry of Labour, Family, Social Affairs and Equal Opportunities; b) database on social care programmes included in evaluation scheme financed by this ministry; c) database on information system of centres for social work. The article's main contribution is a systematic review of databases usefulness, their (dis)advantages, and opportunities for researchers and policymakers.

Key words: homelessness, social care, information system, data quality, policy makers.

Simona Smolej Jež, M.Sc., is a researcher, development associate at the Social Protection Institute of the Republic of Slovenia. She focuses on poverty, social exclusion and community care of different vulnerable groups. Contact: simona.smolej@guest.arnes.si.

Tamara Narat, PhD, is a professional research fellow at the Social Protection Institute of the Republic of Slovenia, at Child Observatory Department. She focuses on family policy and child wellbeing. Contact: tamara.narat@guest.arnes.si.

Raziskovanje brezdomstva v Sloveniji

Na ravni Evropske unije oziroma v večini evropskih držav število se brezdomcev povečuje (Busch-Geertsema, Benjaminsen, Filipovič Hrast in Pleace, 2014, str. 10; Evropska komisija, 2021, str. 3). Hkrati se tako na ravni Evropske unije kot na ravni nacionalnih ravneh povečuje pozornost, namenjena problematiki brezdomstva. Leta 2014, na primer, sta tako Evropski parlament kot Odbor regij EU pozvala k pripravi Evropske strategije o brezdomstvu (Gosme in Anderson, 2015, str. 40), junija 2021 pa je bila sprejeta Lizbonska deklaracija o evropski platformi za boj proti brezdomstvu (Evropska komisija, 2021). Na nacionalni ravni je več držav sprejelo strategije za zmanjševanje brezdomstva

ali pa so se odločile za še ambicioznejši cilj, in sicer brezdomstvo odpraviti (gl. Gosme in Anderson, 2015, str. 42; O'Sullivan, 2016, str. 12).

Slovenija žal ne sledi tem trendom, saj zaostaja pri odzivu politik na brezdomstvo. Informacije o obsegu, značilnostih in trendih v brezdomstvu pri nas so skope, raziskave na tem področju pa redke.

V Sloveniji ni uradne definicije brezdomstva niti uradnih podatkov o obsegu brezdomstva. Obstoječi podatki ne zagotavljajo celotne slike, pač pa na primer omogočajo pridobitev informacije o številu uporabnikov različnih socialnovarstvenih programov za brezdomce, ki jih Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo redno zbira od leta 2007. Leta 2020 je bilo 3340 uporabnikov in uporabnic teh programov (Petrič, Smolej Jež in Kobal Tomc, 2021, str. 131). Takšni podatki pa ne vključuje vseh vrst brezdomstva, saj se nekateri brezdomci in brezdomke ne vključujejo v te programe.

Na podlagi ocene krovnega združenja organizacij, ki delajo z brezdomci, je bilo v Sloveniji leta 2016 več kot 6700 brezdomcev in brezdomk, Statistični urad RS za leto 2017 pa na podlagi podatkov o prijavi stalnega bivališča na centrih za socialno delo (kot znamenje, da posameznik nima druge možnosti prijaviti stalnega bivališča) ocenil, da je bilo v Sloveniji takrat kot več 3000 brezdomcev in brezdomk (Statistični urad Republike Slovenije, 2017). Zaradi pomanjkanja podatkov torej natančnega obsega brezdomstva v Sloveniji ne poznamo pa tudi trendi niso povsem jasni. Kljub temu pa ocene strokovnjakov iz programov za brezdomce kažejo na to, da se brezdomstvo povečuje (Siol, 2009; Intihar, 2021) in da se njegova struktura spreminja, saj se povečuje število brezdomnih otrok in družin (gl. npr. Dekleva in Razpotnik, 2015, str. 294).

Kot sva omenili, so raziskave brezdomstva v Sloveniji zelo redke. Obstaja nekaj raziskovalnih projektov, osredotočenih večinoma na lokalno raven: na primer Dekleva in Razpotnik (2007), Razpotnik in Dekleva (2009), Dekleva in Razpotnik (2015), Košan in Dekleva (2015). Obstaja pa samo en nacionalni projekt, izveden pred več kot desetletjem (Dekleva, Filipovič Hrast, Nagode, Razpotnik in Smolej Jež, 2010).

Pomanjkanje informacij je lahko ena najpomembnejših pomanjkljivosti za razvoj ustrezne politike do brezdomstva. Prav relevantne informacije, ki omogočajo spremljanje obsega, značilnosti in trendov v brezdomstvu, so pomembne za razumevanje in celostno reševanje problematike, saj poznavanje pojava omogoča predstavitev problema širši javnosti in odločevalcem ter njegovo uvrstitev na javno in politično agendo, kot kažejo primeri iz več evropskih držav (Lux, 2014, str. 95; Hermans, 2017, str. 135; Benjaminsen in Knutagård, 2016, str. 45). Hkrati je pomanjkanje podatkov o obsegu in značilnostih brezdomcev ovira pri odpravljanju stereotipnih predstav o brezdomstvu v javnosti in medijih, saj so brezdomci najpogosteje predstavljeni kot berači, ki imajo težavo z zlorabo alkohola (Filipovič Hrast, 2008, str. 129–130). Predstave o brezdomstvu, ki se oblikujejo v specifičnem kulturnem in strukturnem kontekstu in jih (so)oblikuje obstoječi blaginjski sistem, so torej z vidika reševanja problematike zelo pomembne, saj pogledi na brezdomstvo

vplivajo tako na stopnjo pomembnosti te problematike na politični agendi kot tudi na oblikovanje javnih politik in ukrepov na tem področju.

Podatki o brezdomstvu (okvirni obseg brezdomnih, njihova struktura in značilnosti ter trendi na tem področju), ki so kakovostni, hitro in preprosto dostopni, pa niso le pomembni na makro- in mezaravni, ampak jih za načrtovanje ukrepov, izvornih projektov pomoči in celostne podpore kot odgovorov na različne, vedno kompleksnejše in spreminjajoče se potrebe ljudi potrebujejo tudi socialni delavci in delavke ter drugi strokovnjaki in strokovnjakinje, ki delajo s to ranljivo ciljno skupino.

Glede na to, da so kakovostni podatki o brezdomstvu prvi pogoj za sprejemanje učinkovitih ukrepov na tem področju, meniva, da bi kot prvi korak k zagotavljanju teh podatkov (glede na to, da so podatki raziskav skopi) zadostoval že vpogled v obstoječe administrativne zbirke podatkov. V Sloveniji obstajajo različne zbirke podatkov z informacijami o brezdomnih osebah. V članku se osredotočava na tri takšne zbirke podatkov¹: a) zbirko podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (v nadaljevanju: MDDSZ); b) zbirko podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov, ki jih sofinancira to ministrstvo, in c) zbirko podatkov iz informacijskega sistema centrov za socialno delo. Gre za zbirke podatkov, ki med drugim obsegajo informacije o številu nekaterih kategorij brezdomnih oseb, hkrati pa zagotavljajo tudi nekatere druge dragocene informacije o tej skupini prebivalstva (npr. o demografski strukturi in trenutni življenjski situaciji).

V članku prikaževa pregled in oceno omenjenih podatkovnih zbirk z vidika uporabnosti za raziskovalce in politične odločevalce. Zanimajo naju prednosti in pomanjkljivosti posamezne zbirke podatkov in priložnosti, ki jih ponujajo za pridobitev globljega vpogleda v problematiko brezdomstva. Za ta namen oceniva kakovost posamezne zbirke podatkov s sedmimi kazalniki, in sicer na lestvici od 0 do 3. Takšen pristop na pregleden način omogoča identifikacijo prednosti in pomanjkljivosti posameznih podatkovnih zbirk o brezdomstvu z različnih vidikov. Hkrati pa so lahko rezultati takšnega vrednotenja vodilo pri izboljšanju, odpravi pomanjkljivosti in okrepitvi uporabnosti podatkovnih zbirk v različnih kontekstih (za oblikovanje politike, sprejemanje ukrepov in odločitev v zvezi z brezdomci in brezdomkami na nacionalni in lokalni ravni, za analitiko ter za znanstvene in raziskovalne namene).

¹ Podatke omenjenih zbirk podatkov smo uporabili v raziskavi »Brezdomstvo v Sloveniji: obseg, značilnosti in stališča«, št. J5-2559, ki jo je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost v Republiki Sloveniji. Izvajata jo Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani in Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. Raziskava se ukvarja s pomanjkanjem podatkov o brezdomstvu v Sloveniji, s potrebo po zbiranju podatkov na nacionalni ravni in poglobljenem razumevanju pojava na podlagi kompleksne opredelitve brezdomstva ter poznavanju tako njihovega obsega kot tudi sociodemografskih značilnosti, tj. njihovega profila. Drugi cilj raziskave je razumevanje stališč ljudi do te izjemno ranljive in večkratno izključene skupine prebivalstva.

Ovrednotenje izbranih podatkovnih zbirk za pridobitev podatkov o obsegu in strukturi brezdomnih v Sloveniji

Izmed množice podatkov, ki jih posamezne zbirke podatkov obsegajo, sva definirali spremenljivke, ki dajejo informacije o obsegu, strukturi in značilnostih preučevane populacije. Zanimala naju je stopnja povezljivosti in izmenljivosti podatkov, kakšna je stabilnost definicij, so te časovno stabilne in ali omogočajo časovno primerjavo, kakšna je stopnja ekskluzivnosti (ali se podatki nanašajo samo na osebe, ki sodijo v posamezno kategorijo po tipologiji brezdomstva) in kakšna je stopnja pokrivanja ciljne populacije (kolikšen del oseb, ki sodijo v posamezno kategorijo brezdomstva, baze podatkov zajemajo). Pregledali sva tudi, v katere kategorije glede na tipologijo brezdomstva *ethos light*² lahko uvrstimo podatke iz posamezne podatkovne zbirke.

Zbirke podatkov ocenjujeva z vidika kakovosti. Pri izboru relevantnih kazalnikov ter oblikovanju kriterijev vrednotenja in primerjanja sva izhajali iz statističnih indikatorjev brezdomstva, opisanih v študiji *Ocena obsega odkritega in skritega brezdomstva v Sloveniji* (Dekleva, Filipovič Hrast, Nagode, Razpotnik in Smolej Jež, 2010). Vsakemu kazalniku sva pripisali oceno na lestvici od 0 do 3. Višja ocena kazalnika pomeni boljšo kakovost podatkovne zbirke. Podatkovna zbirka lahko dobi skupaj največ 21 točk.

² Evropski avtorji študij in raziskav na področju brezdomstva pri obravnavi te populacije najpogosteje izhajajo iz evropske definicije brezdomstva in stanovanjske izključenosti (*ETHOS - European Typology of Homelessness and Housing Exclusion*) združenja FEANTSA (*European Federation of National Organisations Working with the Homeless*). Tipologija brezdomstva *ethos* temelji na razumevanju kompleksnosti tega pojava, hkrati pa poskuša prikazati razlike med državami članicami Evropske unije in različnimi režimi blaginje. Koncept *ethos* je tako kompromis med različnimi nacionalnimi vidiki in realnostmi brezdomstva (Edgar in Meert, 2006 str. 6). V iskanju čim bolj harmonizirane definicije brezdomstva, ki bi omogočala primerljivost opazovanja pojava na evropski ravni, se je zlasti v raziskovanju pojavila okrnjena, poenostavljena različica tipologije *ethos*, imenovana *ethos light*. Ta razlikuje med šestimi kategorijami brezdomnih in stanovanjsko izključenih. Če poskušamo šest kategorij brezdomstva *ethos* strniti v dve glavni skupini, sta to kategoriji brezdomci/brezdomke (kategorija »ljudje brez strehe nad glavo«, »ljudje v zasilnih nastanitvah« in »ljudje, ki živijo v nastanitvah za brezdomce«) in ljudje, ki so stanovanjsko izključeni (kategorije »ljudje, ki živijo v institucijah«, »ljudje, ki zaradi pomanjkanja nastanitve živijo v nekonvencionalnih bivališčih« in »brezdomci, ki začasno živijo v običajnem bivališču pri družini in prijateljih zaradi pomanjkanja bivališča«).

Preglednica 1: Izbrani kazalniki za ocenjevanje kakovosti administrativnih baz podatkov o brezdomcih.

kazalnik 1	Stabilnost definicij brezdomnih oseb
0	Definicije se nenehno spreminjajo, zato je onemogočena primerjava podatkov med posameznimi časovnimi točkami
1	Definicije so dokaj stabilne in omogočajo primerjavo podatkov med vsaj dvema časovnimi točkama
2	Definicije so stabilne in omogočajo primerjavo podatkov med vsaj tremi časovnimi točkami
3	Definicije so stabilne in omogočajo dolgoročno primerjavo podatkov (v zadnjem desetletju)
kazalnik 2	Dostopnost podatkov
0	Podatki se zbirajo za interne namene. Nepooblaščenim osebam je vpogled v podatke onemogočen.
1	Vpogled v podatke (zbirko podatkov in poročila) je možen na podlagi zaprosila. Podatki niso javno objavljeni.
2	Podatki so javno objavljeni v obliki poročil, ki so dostopna na spletni strani organizacije, ki je odgovorna za pripravo podatkovne baze.
3	Baza s podatki je javno objavljena na spletni strani organizacije, ki je odgovorna za njeno pripravo. Vsem zainteresiranim sta omogočeni preprosta uporaba in nadaljnja obdelava podatkov.
kazalnik 3	Stopnja povezljivosti in izmenljivosti podatkov
0	nizka - povezljivost z drugimi bazami podatkov ni mogoča
1	nizka - delno možna samo z eno bazo podatkov
2	srednje visoka - možna samo z nekaterimi bazami podatkov
3	visoka - povezljivost možna z vsemi drugimi relevantnimi bazami podatkov
kazalnik 4	Pogostost zbiranja podatkov
0	Podatki so zbrani samo za določen namen v eni časovni točki. Drugi val zbiranja podatkov ni predviden.
1	Podatki omogočajo primerjavo med dvema časovnimi točkama.
2	Podatki se pogosto zbirajo in omogočajo vpogled v kratkoročne trende na področju brezdomstva.
3	Podatki se zbirajo periodično, v enakih časovnih intervalih, in omogočajo vpogled v dolgoročne trende na področju brezdomstva.
kazalnik 5	Stopnja pokrivanja ciljne populacije
0	nizka - ne zajame ciljne populacije po tipologiji brezdomstva <i>ethos light</i> .
1	nizka - zajame manjši del ciljne populacije po tipologiji brezdomstva <i>ethos light</i> .
2	srednje visoka - zajame precejšen del ciljne populacije po tipologiji brezdomstva <i>ethos light</i> .
3	visoka - v celoti zajame ciljno populacijo po tipologiji brezdomstva <i>ethos light</i> .
kazalnik 6	Stopnja ekskluzivnosti podatkov
0	nizka - podatki niso ekskluzivni. V zbirko podatkov so v večji meri vključeni tudi uporabniki, ki ne sodijo v ciljno populacijo tipologiji brezdomstva po <i>ethos light</i> .
1	nizka - podatki so delno ekskluzivni in se v maloštevilnih primerih nanašajo na ciljno populacijo po tipologiji brezdomstva <i>ethos light</i> .
2	srednje visoka - podatki so delno ekskluzivni in se v večini primerov nanašajo na ciljno populacijo po tipologiji brezdomstva <i>ethos light</i> .
3	visoka - podatki so popolnoma ekskluzivni in se nanašajo samo na ciljno populacijo po tipologiji brezdomstva <i>ethos light</i> .
kazalnik 7	Natančnost informacij o obsegu ciljne populacije in njeni strukturi
0	Podatkovna zbirka omogoča pridobitev okvirnega podatka (ocene) obsega brezdomstva, ne zagotavlja pa podatkov o strukturi ciljne populacije
1	Podatkovna zbirka omogoča pridobitev okvirnega podatka (ocene) obsega brezdomstva in opis ciljne populacije po starosti in spolu
2	Podatkovna zbirka omogoča pridobitev natančnega podatka o obsegu brezdomstva in delni opis ciljne populacije (obsega informacije vsaj za 5 kazalnikov, ki opisujejo ciljno skupino)
3	Podatkovna zbirka omogoča pridobitev natančnega podatka o obsegu brezdomstva in natančen opis ciljne populacije (po starosti, spolu, izobrazbi, zdravstvenem stanju, zaposlitvenem statusu, popisu bivanjskih razmer, kraju bivanja)

Zbirka podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira MDDSZ

Zbirka podatkov o izvajanju socialnovarstvenih programov, ki jih prek javnih razpisov sofinancira MDDSZ, nastaja na podlagi letnih končnih poročil o izvajanju programov. Poročila, ki so sestavljena iz vsebinskega in finančnega dela, izvajalci programov na posebnem obrazcu vsako leto oddajo na MDDSZ in Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo, ki je nosilec zbirke podatkov. Zbirka vsebuje agregirane podatke za posamezen socialnovarstveni program, in sicer osnovne podatke o izvajalski organizaciji in programu, regijski dostopnosti programov, podatke o finančnih in kadrovskih virih, podatke o uporabnikih in uporabnicah ter kapacitetah programov. Zbirka sicer obsega podatke o vseh socialnovarstvenih programih, ki jih pristojno ministrstvo v posameznem letu sofinancira, omogoča pa preprosto identifikacijo podatkov o programih na področju brezdomstva.

Podatki te zbirke nam omogočajo hiter vpogled v izvajanje programov socialnega varstva, ki jih sofinancira MDDSZ, so pa pomanjkljivi, ker prikazujejo le podatke o programih, ki jih to ministrstvo sofinancira, ne vključujejo pa podatkov tistih programov, ki od MDDSZ niso pridobili sredstev. Točnega podatka, koliko je vseh programov na področju socialnega varstva v Sloveniji, ni, ocena Inštituta Republike Slovenije za socialno varstvo pa je, da MDDSZ prek vsakoletnih razpisov finančno podpre večji del programov s tega področja, se pravi, da tudi zbirka podatkov vključuje podatke o večini socialnovarstvenih programov. Pomanjkljivost te zbirke podatkov je tudi ta, da ne omogoča izračuna prekrivanja oziroma večkratnega štetja uporabnikov in uporabnic. Uporabniki in uporabnice namreč obiskujejo, so vključeni v več programov hkrati, temu pravimo »kroženje med programi«, to pa pomeni, da so tudi šteti kot uporabniki in uporabnice več programov. Skupno število uporabnikov in uporabnic programov je tako precenjeno, deleža prekrivanja pa na podlagi podatkov iz letnih končnih poročil o izvajanju programov ni možno izračunati ali oceniti.

Pri uporabi podatkov o brezdomstvu iz zbirke podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira MDDSZ, se je nujno zavedati tudi, da podatki ne zajemajo brezdomnih, ki niso vključeni v socialnovarstvene programe za brezdomce oziroma ne uporabljajo aktivnosti in storitev teh programov. Nekatere organizacije namreč določajo take vstopne kriterije, ki del brezdomnih sistematično izključujejo, nekatere podskupine brezdomnih pa se preprosto (zaradi različnih razlogov) ne želijo vključiti v programe določenih organizacij oziroma kakršnekoli programe in s tem izpadejo iz zajema podatkov te zbirke. Na ravni poročevalskih enot pa je sicer zajem podatkov 100-odstoten.

Omenjen vir podatkov je primeren predvsem za »preštevanje« nekaterih skupin brezdomcev po klasifikaciji brezdomstva ethos light, in sicer znotraj operativnih kategorij »brez strehe nad glavo«, »v zasilnih nastanitvah« in »v nastanitvah za brezdomce«, ki jih lahko združimo v širšo kategorijo »brezdomci in brezdomke«, ne zajame pa ciljne populacije »ljudje, ki so stanovanjsko izključeni«, torej operativnih kategorij »ljudje, ki živijo v institucijah«, »ljudje, ki zaradi pomanjkanja nastanitve živijo v nekonvencionalnih bivališčih«, in »brezdomci in brezdomke, ki začasno živijo v običajnem bivališču pri družini in prijateljih (zaradi pomanjkanja bivališča)«.

Ocene kakovosti zbirke podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira MDDSZ, so:

- Podatki (z vidika zagotavljanja ocen o obsegu ciljne populacije) dobro pokrijejo »brezdomce in brezdomke«, ne pokrijejo pa stanovanjsko izključenih oseb. Kazalniku »stopnja pokrivanja ciljne populacije« sva na lestvici od 0 do 3 dodelili oceno 2.
- Stopnja ekskluzivnosti podatkov iz te zbirke podatkov je srednje visoka (ocena 2). Podatki so torej delno ekskluzivni in se v večini nanašajo le na ciljno populacijo brezdomnih (po klasifikaciji ethos light). V socialnovarstvene programe za brezdomce se namreč vključujejo osebe, ki se identificirajo kot brezdomci ali brezdomke, so (bili pred vključitvijo v program) brez strehe nad glavo in ustrezajo vstopnim pogojem za vključitev v programe. Izjema, ki jo zaznamo, so le razdelilnice hrane, ki so namenjene širši ciljni skupini socialno oziroma materialno ogroženim posameznikom in posameznicam ter družinam, ki si ne morejo zagotoviti oziroma si težko dnevno zagotovijo topel obrok hrane. Podatki o uporabnikih in uporabnicah teh (pod)programov torej vključujejo širšo kategorijo oseb.
- Podatkovna zbirka o socialnovarstvenih programih omogoča pridobitev okvirnega podatka oziroma ocene obsega brezdomstva ter opis ciljne populacije po starosti in spolu, zato sva kazalniku »natančnost informacij o obsegu ciljne populacije in njeni strukturi« dali oceno 1. Podatkovna zbirka namreč omogoča okvirno oceno obsega brezdomnih znotraj operativnih kategorij klasifikacij brezdomnih ethos light »brez strehe nad glavo«, »v zasilnih nastanitvah« in »v nastanitvah za brezdomce« in podatke po spolu in nekaterih starostnih skupinah. Podatkovna zbirka že več let omogoča pridobitev informacije o številu in deležu mladoletnih (do 18 leta starosti) in »odraslih« uporabnikov in uporabnic programov za brezdomce, od leta 2020 pa so starostne skupine še nekoliko podrobnejše (do vključno 15 let, od 15 do 18 let, od 18 do 35 let, od 35 do 50 let, od 50 do 65 let in nad 65 let).
- Podatki se zbirajo periodično vsako leto, torej v enakih časovnih intervalih, in omogočajo vpogled v dolgoročne trende na področju brezdomstva. Kazalnik »pogostost zbiranja podatkov« sva ocenili z oceno 3.
- »Stopnja povezljivosti in izmenljivosti podatkov« je nizka (ocena 1), saj je podatkovna zbirka o socialnovarstvenih programih za brezdomce delno povezljiva le z zbirko podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov. Ti so namreč del celotnega nabora socialnovarstvenih programov, tako da o teh programih podatke obeh baz lahko smiselno povežemo in združimo.
- Podatki so javno objavljeni v obliki fiksnih poročil. Ta so dostopna na spletni strani Inštituta Republike Slovenije za socialno varstvo, ki je odgovoren za pripravo in obdelavo podatkovne baze ter pripravo in objavo letnih poročil. Kazalnik »dostopnost podatkov« sva ocenili z oceno 2.
- Definicije v podatkovni zbirki o socialnovarstvenih programih so časovno stabilne in omogočajo dolgoročno primerjavo podatkov, in sicer za večino spremenljivk vsaj v zadnjem desetletju. Kazalniku »stabilnost definicij brezdomnih oseb« sva dodelili oceno 2.

Zbirka podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov, ki jih sofinancira MDDSZ

Javni socialnovarstveni programi, ki rešujejo problematiko brezdomstva in stanovanjske izključenosti in jih sofinancira MDDSZ, so se na podlagi *Resolucije o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010* (2006) dolžni vključiti v enotni sistem evalviranja socialnovarstvenih programov, v okviru katerega se zbirajo tudi nekateri pomembni demografski podatki o uporabnikih in uporabnicah programov. Omenjeni podatki so namenjeni zunanji evalvaciji programov, ki jo izvaja Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo, in so pomemben del informacij o delovanju programov (npr.: vključujejo informacije o ciljih izvajanja programov, uspešnosti in učinkovitosti programov ter oceni tveganja za izvedbo in oceno trajnosti program; gre za ključne kriterije evalvacije, ki popisujejo podatke, pomembne za financiranje programov kot tudi za same izvajalce programov). Zbirka sicer zajema podatke o vseh javnih socialnovarstvenih programih, ki so vključeni v enotni sistem evalviranja takšnih programov in jih sofinancira MDDSZ, omogoča pa preprosto identifikacijo podatkov o programih na področju brezdomstva, ki so relevantni za preučevanje tega področja. V evalvacijo so vključeni programi za brezdomce, ki jih po načinu delovanja delimo na tri tipe: a) nastanitveni programi; b) dnevni programi; c) nastanitvena podpora. Evalviranje poteka po prirejenem Yatesovem modelu (1996), kjer je pozornost evalvacije usmerjena v vire, postopke in izide (Rode, Rihter in Kopal Tomc, 2006).

Za vpogled v življenjsko situacijo brezdomcev in brezdomk so še posebej pomembni podatki, ki se osredotočajo na vire programov (kjer je, poleg kadrov in financiranja, opisana ciljna skupina uporabnikov in uporabnic programov) in izide oziroma cilje programov (s podatki o zdravstvenem stanju uporabnikov in uporabnic, njihovi stanovanjski situaciji, zaposlitvenem statusu ter socialni mreži in podpori). S tega vidika je omenjena zbirka podatkov po kakovosti boljša v primerjavi s prej opisano zbirko podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira MDDSZ. Podatki v zbirki se nanašajo na točno določene posameznike (zbirka podatkov je torej v tem pogledu individualizirana) in pomeni pomemben potencial za vpogled v demografsko sliko ciljne populacije.

Možno je na primer pridobiti podatke za uporabnike in uporabnice po tipu programa, spolu, starosti, zaposlitvenem statusu, kraju bivanja, načinu bivanja pred vstopom v program, oceni težav (telesne poškodbe, težave z alkoholom, težave z nedovoljenimi drogami, težave z duševnim zdravjem, motnje v duševnem razvoju, gibalna oviranost, kronična bolezen), po urejenosti dokumentov (zdravstveno zavarovanje, invalidsko in pokojninsko zavarovanje, osebni dokumenti, stalno prebivališče), po pogostosti uživanja nedovoljenih substanc, po zdravstvenih težavah, ki jih imajo (zadovoljstvo s telesnim in duševnim zdravjem, gibalna oviranost) in po vključenosti v programe zaposlovanja (javna dela, zaposlitvena rehabilitacija, družbeno koristno delo, prostovoljsko delo).

Ne glede na to, da nam zbrani podatki pomagajo nekoliko bolje razumeti položaj oseb z izkušnjo brezdomstva in stanovanjske izključenosti, pa je tre-

ba opozoriti, da nam na drugi strani zaradi različnih razlogov ne omogočajo natančnega vpogleda v obseg in strukturo brezdomstva.

Ocene kakovosti zbirke podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov, ki jih sofinancira MDDSZ, so:

- Zbirka ne zajema celotne preučevane populacije, temveč zgolj to, ki je vključena v javne socialnovarstvene programe, ki jih sofinancira MDDSZ (ocenjujemo, da je sicer večji del ciljne skupine vključen v omenjene programe). Drug razlog pa se navezuje na pomanjkanja podatkov. Ne glede na to, da zbiranje podatkov vključuje različne načine, za nekatere kazalnike podatki kljub temu niso na voljo za vse uporabnike in uporabnice programov, saj izvajalci programov bodisi niso zagotovili določenih virov podatkov (npr. vprašalnikov ob vstopu in evalvaciji/izstopu) bodisi so zagotovili podatke le za nekatere uporabnike in uporabnice (poročevalska nedoslednost, specifična »fluidnost« preučevane populacije, ki tudi težko zbrano odgovarja na vprašanja, ipd). Glede na to ocenjujeva kazalnik »natančnost informacij o obsegu ciljne populacije in njeni strukturi« z oceno 2.
- Kazalnik »stabilnost definicij brezdomnih oseb« ocenjujeva z oceno 3. Ob tem je treba opozoriti, da so podatki iz zbirke javnih socialnovarstvenih programov, ki so vključeni v evalvacijo, na voljo zgolj za leto 2017 (za razlago glej kazalnik »pogostost zbiranja podatkov«).
- Kazalniku »dostopnost podatkov« sva dodelili oceno 2. Pri zbirki podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov, ki jih sofinancira MDDSZ, so podatki, podobno kot to velja za podatke iz zbirke socialnovarstvenih programov, dostopni v obliki poročil.
- Kazalnik »stopnja povezljivosti in izmenljivosti podatkov« ocenjujeva z oceno 1, saj je stopnja povezljivosti nizka. Zbirka podatkov je povezljiva zgolj z zbirko socialnovarstvenih programov, ki jih sofinancira MDDSZ.
- Kazalniku »pogostost zbiranja podatkov« pripisujeva oceno 3, saj je za analizirano zbirko podatkov značilno sprotno zajemanje podatkov. Problematični sta predvsem nekontinuirano evalviranje in objavljanje teh podatkov. Gre za nekontinuirano spremljanje podatkov, saj ta poteka zgolj takrat, ko financier javnih socialnovarstvenih programov naroči zunanjo evalvacijo. Spremljanje je torej nepredvidljivo, saj se podatkov ne posodablja npr. na enoletni ravni ali v vnaprej predvidenih časovnih intervalih.
- Kazalnik »stopnja pokrivanja ciljne populacije« ocenjujeva z oceno 2, ker je ta srednje visoka. Podatki zajamejo tri kategorije od šestih operativnih kategorij brezdomnih po tipologiji brezdomstva ethos light, in sicer »ljudje brez strehe nad glavo«, »ljudje v zasilnih nastanitvah«, »ljudje, ki živijo v nastanitvah za brezdomce«.
- Kazalniku »stopnja ekskluzivnosti podatkov« pripisujeva oceno 2. Podatki so delno ekskluzivni in se v večini primerov resda nanašajo na ciljno populacijo po tipologiji brezdomstva ethos light. V programe razdelilnice hrane pa se poleg brezdomnih oseb vključujejo tudi drugi uporabniki in uporabnice.

Zbirka podatkov iz informacijskega sistema centrov za socialno delo

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je za potrebe izvajanja temeljnih nalog centrov za socialno delo vzpostavilo enoten informacijski sistem centrov za socialno delo, katerega kratica je IS CSD. IS CSD je sestavljen iz dveh povezanih sistemov, in sicer iz ISCSD in ISCSD2. ISCSD je v uporabi od leta 2000 in večinoma pokriva področje zakonodaje starševskega varstva in družinskih prejemkov. ISCSD2 je osnovno orodje pri odločanju o pravicah iz javnih sredstev s področja socialnovarstvenih in družinskih prejemkov ter štipendiranja.

Baza socialnih podatkov je eden izmed sklopov ISCSD. Zaradi svoje pestrosti (obsega namreč 81 nalog, storitev in javnih pooblastil) je gotovo eden najzahtevnejših sklopov ISCSD, naloge, storitve in pooblastila pa niso povezane z določenim finančnim tokom tako, kot je to urejeno v okviru nekaterih drugih sklopov (na primer pravic iz javnih sredstev). Baza socialnih podatkov zagotavlja informacije o tem, katere stiske in težave ljudje skušajo reševati prek centrov za socialno delo. Strokovni delavec ali strokovna delavka na centru za socialno delo, ki za določeno osebo ali družino izvede/opravi določeno javno pooblastilo ali na primer socialnovarstveno storitev, namreč za vsak vnos v bazo socialnih podatkov zapiše tudi razlog, zakaj je izvedel ali izvedla to nalogo (to v informacijski sistem zapiše v kategorijo problematika). Za pridobitev podatkov o obsegu in strukturi brezdomnih v Sloveniji iz podatkovne zbirke socialnih podatkov so relevantni le podatki o izvajanju nalog po treh problematikah: »stanovanjska problematika«, »brezdomci« in »deložacije«.

Podatki v bazi socialnih podatkov so delno subjektivne narave, saj je zaznava primera in situacije uporabnika ali uporabnice odvisna od pogovora med njim oziroma njo in strokovnim delavcem ali strokovno delavko. To pomeni, da pogovor uporabnika ali uporabnice z dvema različnima strokovnima delavcema ali delavkama (lahko) vodi v različen vnos oziroma evidentiranje primera v bazi socialnih podatkov. Zaznava problematike namreč temelji na različnih predpostavkah in je odvisna od več dejavnikov (na primer osebne perspektive strokovne delavke, njenih izkušenj, strokovnega znanja in usmeritev). Osebe z izkušnjo brezdomstva, ki se obrnejo na center za socialno delo, se pogosto spoprijemajo z različnimi izzivi, socialnimi stiskami in težavami, pri tem pa je najbrž težko opredeliti »krovno« problematiko in primer tudi ustrezno zapisati v informacijski sistem. Presoja strokovnega delavca ali strokovne delavke o posameznem vnosu je torej, kot omenjeno, delno subjektivna. Podatki so zaradi tega, nedoslednosti pri vnašanju podatkov, nepoenotnih praks in pomanjkanja enotnih navodil dokaj nezanesljivi.

Posebni navodil, kaj pod posamezne problematike v bazi socialnih podatkov vnašati, torej ni, so pa »stanovanjska problematika«, »brezdomci« in »deložacije« kot možne problematike, zaradi katerih je strokovni delavec ali strokovna delavka določeno nalogo na centru za socialno delo izvedel in jo tudi zavedel v bazo socialnih podatkov, na izbiro že več let; dolgoročne primerjave podatkov po teh problematikah so torej možne.

Ocene kakovosti zbirke podatkov iz informacijskega sistema centrov za socialno delo so:

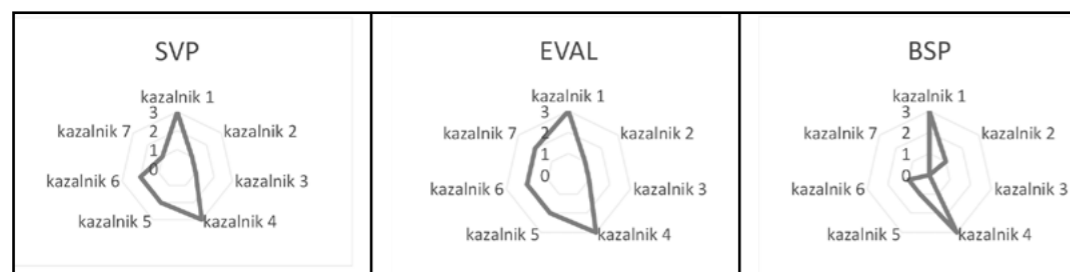
- Kazalniku »stabilnost definicij brezdomnih oseb« sva glede na opiano pojasnilo dodelili oceno 3.
- Podatki se zbirajo sproti, saj naj bi strokovni delavci podatke vnašali sproti. Izpise podatkov je možno narediti kadarkoli, in sicer za različne časovne intervale ali časovne točke; to omogoča vpogled v dolgoročne trende. Tudi kazalniku »pogostost zbiranja podatkov« sva tako dodelili najvišjo oceno (3).
- Za podatkovno zbirko baze socialnih podatkov je značilna nekoliko slabša dostopnost podatkov. Vpogled v podatke (zbirko podatkov ali posamezne izpise) je možen le na podlagi zaprosila na MDDSZ, ki je lastnik in upravljalac podatkovne zbirke. Kazalnik »dostopnost podatkov« sva tako ocenili z oceno 1.
- Ob snovanju celotnega ISCSD je pristojno ministrstvo načrtovalo, da bodo posamezni moduli oziroma administrativne baze podatkov znotraj celotnega informacijskega sistema povezljive na podlagi enotnega identifikatorja (EMŠO), saj bi to dokaj preprosto omogočilo nadaljnje obdelave in analize podatkov iz različnih modulov ISCSD. Ta načrt se je pri ISCSD2 tudi uresničil, saj je MDDSZ v zadnjem obdobju fokus informatizacije namenil zlasti delu celotnega informacijskega sistema, ki se nanaša na pravice iz javnih sredstev in je informacijska podlaga za izplačilo transferjev. Podatkovna zbirka baze socialnih podatkov pa za zdaj neposredno ni povezljiva z drugimi bazami (moduli) ISCSD, prav tako tudi z nobeno drugo podatkovno zbirko. Kazalniku »stopnja povezljivosti in izmenljivosti podatkov« sva tako dodelili oceno 0. Glede na to, da so v bazi socialnih podatkov vse osebe (in naloge) opremljene z identifikacijsko številko (EMŠO), podatkovna zbirka potencialno omogoča povezljivost z drugimi bazami v ISCSD. Za zdaj pa, kot omenjeno, na ravni statistik baza socialnih podatkov ni povezana z drugimi bazami (moduli) znotraj ISCSD.
- Baza socialnih podatkov zajema manjši del ciljne populacije brezdomnih, in sicer tiste, ki se zaradi stanovanjske problematike, brezdomstva ali deložacije obračajo po pomoč na center za socialno delo. Ugotovimo lahko, da zbirka podatkov sicer potencialno zajema osebe iz vseh šestih kategorij brezdomnih po tipologiji *ethos light*, vendar pa v resnici zajema le podatke o številu opravljenih nalog, ki so jih strokovni delavci in strokovne delavke na centru za socialno delo izvedli zaradi stanovanjske problematike, brezdomstva ali pa deložacije uporabnika, uporabnice ali družine ter da so navedene problematike opredelili kot »krovne« problematike teh uporabnikov, uporabnic ali družin. Ne gre torej za podatke o osebah, ampak za podatke o izvedenih nalogah zaradi določenih problematik uporabnikov. Glede na to, da so v bazi socialnih podatkov vse osebe (in naloge) opremljene z EMŠO, podatkovna zbirka potencialno omogoča tudi izpis podatkov o številu oseb, ki se z določeno problematiko srečujejo, zato ob morebitni prenovi in okrepljenih naporih za izboljšanje baze socialnih podatkov lahko pričakujemo napredek v tej smeri. Za zdaj pa kazalniku »stopnja pokrivanja ciljne populacije« dodeljujemo nizko oceno, in sicer 1.
- Podatki iz baze socialnih podatkov se nanašajo na opravljene naloge na centrih za socialno delo zaradi stanovanjske problematike, brezdomstva ali deložacij uporabnikov, uporabnic ali družin, ne pa na število oseb. Kot

omenjeno, so vnosi v bazo dokaj nezanesljivi in delno subjektivni, zato zbirka podatkov omogoča le zelo okvirne podatke (ocene) o pojavnosti brezdomstva in stanovanjske izključenosti v določenem časovnem zaporedju, obdobju ali točki. Natančnost informacij o obsegu ciljne populacije in njeni strukturi je torej zelo majhna (ocena 0).

- Prav tako nizka je tudi »stopnja ekskluzivnosti podatkov« (ocena 1), saj zaradi subjektivnosti vnosa podatkov o izvedenih nalogah na centru za socialno delo zbirka baze socialnih podatkov poleg podatkov o brezdomcih, brezdomkah in stanovanjsko izključenih osebah po tipologiji ethos light lahko zajema tudi podatke o drugih uporabnikih in uporabnicah, ki se zaradi najrazličnejših razlogov obračajo po pomoč na center za socialno delo.

Ugotavljava, da izmed analiziranih baz podatkov po slabši kakovosti izstopa zbirka podatkov iz informacijskega sistema centrov za socialno delo (baza socialnih podatkov: BSP), ki je na podlagi opravljene analize in vrednotenja dosegla devet od skupaj 21 možnih točk. Drugi dve zbirki podatkov sta si po kakovosti precej bolj podobni, a je zbirka podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov (EVAL) za eno točko boljša od zbirke podatkov socialnovarstvenih programov (SVP), ki je dosegla skupaj 13 točk, zbirka podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov pa 14 točk. Omenjeni zbirki podatkov se razlikujeta pri sedmem kazalniku, ki je eden pomembnejših za ocenjevanje kakovosti baz podatkov, saj upošteva natančnost informacij o obsegu ciljne populacije in njeni strukturi. Tu velja zbirka podatkov iz evalvacij socialnovarstvenih programov za precej kakovostnejšo.

Slika 1: Prikaz skupnih ocen kazalnikov kakovosti analiziranih zbirk podatkov o brezdomnih.

Iz grafov, ki prikazujejo skupne ocene kazalnikov kakovosti, je razvidno, da je vsem trem zbirkam podatkov skupno to, da dosegajo najvišje ocene pri kazalniku 1 (stabilnost definicij) in kazalniku 4 (pogostost zbiranja podatkov). Na drugi strani pa imajo največ težav z zagotavljanjem dostopnosti podatkov (kazalnik 2) ter s poveztivostjo in izmenljivostjo podatkov (kazalnik 3).

Sklepne ugotovitve

V Sloveniji ni uradne definicije brezdomstva, ni uradnih podatkov o številu brezdomnih in stanovanjsko izključenih, raziskave tega področja pa so redke.

Vse to je pomembna ovira pri razvoju sistemskih in integriranih politik obravnavanja stanovanjske ranljivosti in brezdomstva kot skrajne in kumulirane oblike socialne izključenosti v Sloveniji.

Za prvi korak k zagotavljanju kontinuiranih podatkov o obsegu brezdomstva in boljšemu razumevanju tega kompleksnega področja bi zadostoval že vpogled v nekatere obstoječe administrativne zbirke podatkov. Te so pogosto bogat vir podatkov, vendar se ne uporabljajo in analizirajo sistematično ter namensko, zato njihov potencial pogosto ostaja neizkoriščen³.

Prednost uporabe že obstoječih baz podatkov je zlasti v tem, da gre za organizacijsko in finančno najmanj zahteven način pridobivanja podatkov ter da bi to omogočilo razvoj trajnostne metode zbiranja podatkov, stalno in kontinuirano zbiranje informacij o obsegu in značilnostih brezdomnih v Sloveniji ter opazovanje trendov na tem področju.

Za spremljanje podatkov o brezdomstvu bi bilo sicer najprimerneje uporabiti kombinacijo metod, in sicer administrativnih virov podatkov in zajem podatkov v določeni časovni točki (na primer štetje brezdomnih oseb na ulici enkrat na leto); to danes uporabljajo številne države (OECD, 2020, str. 4). Vendar pa, kot poudarja poročilo OECD (*ibid.*), nobena od metod ni »idealna«, saj ponuja zgolj delni vpogled v situacijo brezdomstva, ker ne zajame skritega brezdomstva.

Predstavljeno vrednotenje in primerjanje treh že obstoječih administrativnih zbirk podatkov z vidika kakovosti podatkov sta pokazali velik potencial teh baz za merjenje obsega in strukture brezdomnih v Sloveniji. Z vidika potenciala sta zlasti pomembni zbirka podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov, ki jih sofinancira MDDSZ, in zbirka podatkov iz informacijskega sistema centrov za socialno delo. Gre za individualizirani zbirki podatkov, ki omogočata preštevanje brezdomnih in stanovanjsko izključenih (čeprav zbirka podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov zagotavlja le podatke o obsegu in strukturi brezdomnih, ne pa tudi stanovanjsko izključenih), ki se po pomoč obračajo na izvajalce socialnovarstvenih programov za brezdomce oziroma na centre za socialno delo.

Možno pa je oziroma bi bilo (to velja za zbirko podatkov iz ISCSO) pridobiti tudi informacije o strukturi te populacije. Trenutno imata sicer zbirki podatkov številne pomanjkljivosti (gl. podpoglavji 2.2 in 2.3), vendar bi z nekaterimi izboljšavami in nadgradnjami lahko občutno izboljšali njuno kakovost in uporabnost za raziskovalce in odločevalce. Pri zbirki podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov za brezdomce bi bilo nujno povečati interes poročevalcev in poročevalk ter torej izboljšati doslednost njihovega poročanja in zagotoviti bolj periodično in kontinuirano evalviranje in objavljanje podatkov.

³ Takšen pristop in usmeritev k uporabi obstoječih zbirk podatkov za namen merjenja brezdomstva je poudarjal tudi projekt MPHASIS (*Measuring Progress on Homelessness through Advancing and Strengthening Information Systems*), katerega namen je bil izboljšati merjenje brezdomstva v državah Evropske unije (Edgar, Illsley, Bush Geertsma, Watson in Harrison, 2009).

Podatkovno zbirko baze socialnih podatkov (iz ISCSA) pa bi bilo na primer nujno nadgraditi v smeri, ki bi omogočala izpise statistik na podlagi EMŠO uporabnika ali uporabnice, saj bi to zagotovilo možnost pridobitve informacij o številu oseb, ki se z določeno problematiko srečujejo, ne pa število izvedenih nalog zaradi določene problematike uporabnika, uporabnice ali družine, pa tudi nekatere demografske statistike populacije brezdomnih in stanovanjsko izključenih, ki se po pomoč obračajo na centre za socialno delo. Enotni identifikator omogoča tudi povezljivost zbirke baze socialnih podatkov z drugimi moduli ISCSA. To potencialno omogoča pridobitev informacij o različnih pravicah, ki jih ta populacija uveljavlja na centru za socialno delo. Predvsem pa bi bilo nujno izboljšati poročevalsko doslednost, poenotiti prakse in navodila za vnašanje podatkov v informacijski sistem.

Že obstoječe podatkovne zbirke, izpopolnjene na predlagan način, so torej dobra podlaga za oblikovanje politike, ki temelji na relevantnih in kakovostnih podatkih, ter ukrepov, ki bi bili usmerjeni v celovito in sistemsko odpravljanje brezdomstva v Sloveniji.

Viri

- Benjaminsen, L., & Knutagård, M. (2016). Homelessness research and policy development: examples from the Nordic countries. *European Journal of Homelessness*, 10(3), 45–66.
- Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M., & Pleace, N. (2014). *Extent and profile of homelessness in European member states: a statistical update, EOH comparative studies on homelessness*. Brussels: Feantsa.
- Dekleva, B., & Razpotnik, Š. (2007). *Brezdomstvo v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Dekleva, B., & Razpotnik, Š. (2015). Cestno brezdomstvo v Ljubljani. *Socialna pedagogika*, 19(3/4), 275–297.
- Dekleva, B., Filipović Hrast, M., Nagode, M., Razpotnik, Š., & Smolej Jež, S. (2010). *Ocena obsega odkritega in skritega brezdomstva v Sloveniji: zaključno poročilo študije*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo, Fakulteta za družbene vede, Pedagoška fakulteta.
- Edgar, B., Illsley B., Bush Geertsma, V., Watson, P., & Harrison, P. (2009). *Mutual progress on homelessness through advancing and strengthening information systems*. Final technical implementation report. Dundee: University of Dundee.
- Edgar, B., & Meert, H. (2006). *Fifth review of statistics on homelessness in Europe*. Brussels: Feantsa.
- Evropska komisija (2021). *Lizbonska izjava o evropski platformi za boj proti brezdomstvu*. Pridobljeno 5. 11. 2021 s file:///C:/Users/Tamara/Downloads/20210619_bb%20-%20Lisbon%20Declaration%20on%20the%20European%20Platform%20on%20Combating%20HomelessnessFINAL%20(2).pdf
- Filipović Hrast, M. (2008). Media representations of homelessness and the link to (effective) policies: the case of Slovenia. *European Journal of Homelessness*, 2, 115–137.
- Gosme, L., & Anderson, I. (2015). International learning as a driver of innovation in local-level policy-making: achievements and challenges from peer review of local homelessness policies. *European Journal of Homelessness*, 9(1), 37–58.
- Hermans, K. (2017). A Flemish strategy to combat homelessness. *European Journal of Homelessness*, 11(2), 135–145.
- Intihar, S. (2021). *Brezdomci preganjani bolj kot kdaj prej*. Pridobljeno 16. 7. 2021 s <https://www.delo.si/novice/slovenija/brezdomci-preganjani-bolj-kot-kdaj-prej/>
- Košan, H., & Dekleva B. (2015). *Končno poročilo o izvedbi terenske akcije „Tisti, ki hodi-te mimo ... in tisti, ki ostajamo na ulici“*. Ljubljana: Društvo za pomoč in samopomoč

brezdomcev Kralji ulice, Društvo za zmanjševanje škode zaradi drog Stigma, Društvo prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote, Zavetišče za brezdomce v Ljubljani – center za socialno delo Ljubljana center.

- Lux, M. (2014). Milestones in the development and implementation of a governmental strategy on homelessness in the Czech Republic. *European Journal of Homelessness*, 8(2), 95–118.
- OECD (2020). *Better data and policies to fight homelessness in the OECD: policy brief on affordable housing*. Paris: OECD. Pridobljeno 22. 12. 2021 s <http://oe.cd/homelessness-2020>
- O’Sullivan, E. (2016). Ending homelessness in Ireland: ambition, adversity, adaptation? *European Journal of Homelessness*, 10(2), 11–39.
- Petrič, M., Smolej Jež, S., & Kobal Tomc, B. (2021). *Spremljanje izvajanja socialnovarstvenih programov v letu 2020* (Končno poročilo št. IRSSV 9/2021). Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Razpotnik, Š., & Dekleva, B. (2009). Homelessness and the accessibility of the health care system. *Socialna pedagogika*, 13(2), 111–130.
- Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010* (2006). *Ur. l. RS*, št. 39/06.
- Rode, N., Rihter, L., & Kobal Tomc, B. (2006). *Vrednotenje programov v socialnem varstvu: model in postopek izvedbe*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Siol (2009). *Naraščanje števila brezdomcev odraz družbenega trenda*. Pridobljeno 16. 7. 2021 s <https://siol.net/novice/slovenija/narascanje-stevila-brezdomcev-odraz-druzbenega-trenda-203462>
- Statistični urad Republike Slovenije (2017). *Mednarodni dan brezdomcev*. Pridobljeno 12. 10. 2021 s <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6991>
- Yates, B. T. (1996). *Analysing costs, procedures, processes, and outcomes in human services, applied social research methods series*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

Eva Juren, Ana M. Sobočan, Anže Jurček

Pogledi na strokovno identiteto in njeno oblikovanje v času izobraževanja na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani

Strokovno identiteto v socialnem delu lahko opišemo kot skupek osrednjih prepoznavnih in trajnih strokovnih značilnosti socialnih delavk in delavcev, ki jih združujejo kot strokovno skupino in hkrati v praksi razlikujejo od drugih strokovnjakinj in strokovnjakov. Zaradi nizko vrednotene in stigmatizirane stroke socialnega dela na globalni ravni je raziskovanje procesov izoblikovanja trdne in pozitivne strokovne identitete v socialnem delu in kako se ta lahko okrepi, izjemnega pomena. Ponekod v tujini je potreba po raziskovanju strokovne identitete v socialnem delu že prepoznana in v veliki meri usmerjena v raziskovanje razvoja strokovne identitete v času študija socialnega dela. V članku so povzete ugotovitve prve raziskave o pojmovanju in pomenu strokovne identitete v socialnem delu s poudarkom na obdobju njenega oblikovanja v času dodiplomskega študija na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Predstavljena je kvalitativna raziskava o pogledih na strokovno identiteto med študentkami socialnega dela, na podlagi katere so podani predlogi za pogostejšo in ciljno usmerjeno obravnavo teme med izobraževanjem prihodnjih socialnih delavk in delavcev.

Ključne besede: študentke, fokusna skupina, praktično usposabljanje, mentorstvo, ugled.

Eva Juren je diplomirana socialna delavka in študentka magistrskega študija Inženiring poslovnih sistemov na Fakulteti za organizacijske vede Univerze v Mariboru. Kontakt: evajuren@icloud.com.

Dr. Ana M. Sobočan je docentka in raziskovalka na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Njeni osrednji raziskovalni temi sta etika v socialnem delu in etika v raziskovanju. Kontakt: ana.sobocan@fsd.uni-lj.si.

Anže Jurček je doktorski študent in asistent na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Raziskovalno se ukvarja s temami strokovne identitete, socialnega dela v zdravstvu in LGBT+. Kontakt: anze.jurcek@fsd.uni-lj.si.

Perceptions of professional identity and its formation during education at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana

Professional identity in social work can be described as a collection of identifiable and enduring professional qualities of social workers that bind them together as a professional group and make them different and unique compared to other professional groups. As the social work profession is devalued and stigmatized around the world, exploring the processes involved in developing a strong and positive professional identity is of great importance. The need to explore social work professional identity has been recognized in some places abroad and has mainly focused on researching professional identity formation during social work education. This paper presents findings on the definition and role of professional identity in social work, focusing on professional identity formation during education at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. Qualitative research on social work students' perceptions of professional identity is presented, as well as suggestions for a more frequent and discrete treatment of the topic during the education of future social workers.

Key words: students, focus group, practical training, mentorship, reputation.

Eva Juren is graduate social worker and a Master student of Enterprise Engineering at Faculty of Organizational Sciences, University of Maribor. Contact: evajuren@icloud.com.

Ana M. Sobočan, PhD, is an assistant professor and researcher at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. Her main foci in research are ethics in social work and research ethics. Contact: ana.sobocan@fsd.uni-lj.si.

Anže Jurček is a PhD candidate and teaching assistant at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. His research interests are professional identity, social work in health care and LGBT+. Contact: anze.jurcek@fsd.uni-lj.si.

Uvod¹

Stroka socialnega dela je v preteklosti pogosto morala dokazovati svoj poklicni status, danes pa mora dokazovati svojo strokovno oziroma poklicno identiteto (Sobočan, 2019). Posebnost in hkrati izjemnost socialnega dela je namreč, da ni omejeno na določeno populacijo ali okolje, ampak temelji na celostnem pristopu

¹ Članek je nastal na podlagi diplomskega dela z naslovom Razumevanje strokovne identitete pri študentkah in študentih socialnega dela (Juren, 2021).

pomoči in podpore, ki sega tako od individualnega dela s posamezno osebo kot tudi dela s skupinami, skupnostmi, pa vse do zavzemanja za spremembe v družbenih razmerah, politikah in normah. Ob tem socialno delo presega omejevanje na zgolj en vidik posameznega problema ali situacije in izhaja iz povezovanja vseh elementov življenjskega sveta za doseganje zelenih izidov. Tako socialne delavke in delavci opravljajo različne delovne naloge v mnogih organizacijah, kot so centri za socialno delo, bolnišnice, osnovne šole, vrtci, domovi za stare in drugi socialnovarstveni zavodi, varne hiše, nevladne organizacije. Čeprav je to lahko razumljeno kot prednost socialnega dela, saj lahko v različnih okoljih prispeva tisto, kar v njih manjka (Flaker, 2010), pa številni avtorji in avtorice poudarjajo, da to hkrati pripomore k pomanjkanju prepoznavnih temeljnih značilnosti stroke tako v doživljanju socialnih delavk in delavcev samih kot tudi v očeh strokovne in širše javnosti (Loseke in Cahill, 1986; Zufferey, 2011; Beddoe, Staniforth in Fouché, 2019, gl. tudi Bardmann, 1996).

Problematika pomanjkanja prepoznavnih značilnosti stroke in hkrati dejstvo, da se strokovnjaki socialnega dela pogosto navezujejo na raziskave in teoretsko znanje drugih sorodnih strok, zato otežujeta razločevanje meja med socialnim delom in sorodnimi strokami, še posebej v primerih multidisciplinarnega in transdisciplinarnega delovanja (Wiles, 2017; Emprehtinger in Voll, 2017). To odločilno pripomore k neuspešnosti oblikovanja konsistentne in splošne definicije identitete socialnega dela, zato se tudi pripadniki stroke srečujejo z ovirami pri oblikovanju lastne strokovne identitete (gl. npr. Gilbert, 1977; Higgins, 2016).

Moorhead, Boetto in Bell (2014, str. 188) poudarjajo, da je strokovna identiteta nujno potrebna za preživetje in razvoj stroke socialnega dela, saj legitimizira znanstveno oziroma strokovno sfero in omogoča njenim pripadnikom doseči svoje strokovno poslanstvo v družbi.

Tudi Webb (2017a) in Abbott (1995) menita, da legitimnost stroke izhaja iz njene moči, nadzora nad določenimi delovnimi nalogami, specifičnimi spretnostmi pa tudi iz zunanjega prepoznanja in ugleda, to pa potrjuje in goji strokovno identiteto (Webb, 2017b, str. 233). Pomen razumevanja, razvoja in krepitve strokovne identitete pridobiva pomen tudi v drugih strokah in znanostih. Temu pritrjujejo najnovejši pregledi literature s področij delovne terapije (Walder, Bisset, Molineux in Whiteford, 2021), športne psihologije (Quartiroli, Wagsraff, Martin in Tod, 2021) in zdravstvene nege (Araújo Silva, de Freitas, Takashi in de Araújo Albuquerque, 2019; Mao, Lu, Lin in He, 2021). Pomen strokovne identitete se povečuje tudi v medpoklicnem sodelovanju (Tong, Brewer, Flavell in Roberts, 2020; Best in Williams, 2019).

V prispevku je predstavljen koncept strokovne identitete, kot je razumljen v stroki in izobraževanju socialnega dela. Najprej smo opredelili pomen oblikovanja strokovne identitete v socialnem delu oziroma ozaveščanja o njej, temu pa sledi predstavitev raziskave o pojmovanju strokovne identitete med študentkami in študenti socialnega dela Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani. Z raziskavo smo želeli ugotoviti, kako študentke in študenti razumejo koncept strokovne identitete, kako so ozavestili svojo strokovno identiteto v procesu dodiplomskega študija in kakšen pomen pripisujejo oblikovanju te

identitete. Namen raziskave je bil oblikovati predloge in strategije za krepitev strokovne identitete med bodočimi socialnimi delavkami in delavci v času izobraževanja, ki bi hkrati pripomogli tudi k ustvarjanju splošnega konsenza o strokovni identiteti v socialnem delu, kakršnega si pogosto želijo tudi socialne delavke in delavci v praksi.

Strokovna identiteta v socialnem delu

Literatura o strokovni identiteti² vedno znova opisuje njeno kontekstualno in spreminjajočo se naravo oziroma kompleksno dinamiko vzpostavljanja in vzdrževanja te identitete; strokovna identiteta je torej vedno družbeno konstruirana, ni enopomenska niti ni statična entiteta. Biti strokovnjak in del določene stroke predpostavlja kontekst, znotraj katerega najdemo specifične vrednote, znanje in diskurze, ki so značilni za to delovno področje in se kažejo v poklicnem udejstvovanju in medsebojnem sodelovanju zaposlenih (Ibarra in Barbulescu, 2010).

Na kontekstualno in spreminjajočo se naravo strokovne identitete prav tako vplivajo hitre spremembe na področju organizacijskega, delovnega in poklicnega življenja ter osebne značilnosti strokovnjakinj in strokovnjakov (Bentley, Peters, Haslam in Greenaway, 2019). Strokovna identiteta se zato vedno znova (pre)oblikuje znotraj začasnih, minljivih delovnih okoliščin, zato spoznavamo, da nikoli ni dokončno stabilna in je zato ne moremo obravnavati kot sklenjene, končne celote (Nuttman-Shwartz, 2017; Dent, 2017).

Tudi pri našem raziskovanju strokovne identitete smo izhajali iz odprtih, spremenljivih in kontekstualnih razumevanj in definicij strokovne identitete. Webb (2017a) meni, da s pojmom strokovna identiteta opisujemo, kako sami sebe definiramo kot pripadnike stroke socialnega dela, kakšne so naše strokovne vrednote, lastnosti, prepričanja, stališča in izkušnje ter kakšen je naš odnos do drugih strok. S tem damo sebi in drugim vedeti, kaj so naše osrednje prepoznavne in trajne strokovne značilnosti, ki nas naredijo enkratne in nas tako razlikujejo od drugih strokovnjakov. Pri tem Webb prepoznava, da gre za zelo kompleksno področje, na katerem imajo pomembno vlogo osebne značilnosti, strokovna socializacija, organizacijski in delovni kontekst, izobraževanje, javno mnenje in številni drugi dejavniki, ki se dodajajo ali odstranijo, hkrati pa ves čas spreminjajo (Webb, 2017a, str. 1–15).

Nekateri avtorji koncept strokovne identitete za socialno delo definirajo tudi kot ponotranjenje znanja, kompetenc, strokovnih norm, vedenja, vrednot in poslanstva stroke socialnega dela ter kot razvoj vdanosti socialnemu delu na mikro-, mezo- in makroravni praktičnega udejstvovanja s poudarkom na zagotavljanju socialne pravičnosti oziroma enakopravnosti (gl. Bogo, Raphael in Roberts, 1993; Adams, Hean, Sturgis in Macleod Clark, 2006). Kot ključni

² V slovenskih virih se za ta pojem pogosto uporablja tudi izraza poklicna in redkeje profesionalna identiteta, vendar ugotavljamo, da je izraz strokovna identiteta najprimernejši, saj socialno delo ni zgolj poklic, temveč stroka in znanost. S tega vidika prepoznavamo tako pomensko razliko kot tudi konsistentnost v prevajanju poklicne identitete (ang. *occupational/vocational identity*) in strokovne identitete (ang. *professional identity*).

dejavnik pri razvoju strokovne identitete je pogosto omenjena strokovna socializacija, ki je razumljena kot proces, v katerem oseba pridobiva in razvija tako lastnosti kot tudi sposobnosti, ki so pomembne za opravljanje dela v določeni sferi, poteka pa v interakciji med posameznikom in institucijo ali v medinstitucionalni interakciji (Hozjan, 2006, str. 127–154).

Proces oblikovanja strokovne identitete se sicer začne že v času študija (Tseng, 2011), pomembno vlogo pa ima tudi na kariernih poteh posameznika, ki jih lahko razumemo kot nenehno nadgradnjo strokovne identitete ali napredovanje med različnimi vlogami – kdo smo bili v preteklosti, kdo smo zdaj in kdo bomo postali v prihodnosti (Obodaru, 2012). Te vloge vplivajo na posameznikove nadaljnje odločitve glede poklicne poti, saj naj bi si vedno znova prizadeval za to, da bi postal, kar si želi biti v prihodnosti. V praksi naj bi zato trdnejša in jasnejša predstava o tem, kdo bomo postali v prihodnosti (npr. kakšna socialna delavka želim biti), zagotovila višjo stopnjo delovne motivacije in strokovne proaktivnosti, s tem pa večjo uspešnost in hitrejše napredovanje (Bentley, Peters, Haslam in Greenaway, 2019).

Novejše raziskave (npr. Weiss, Gal in Cnann, 2004; Sha, Wong, Lou, Pearson in Gu, 2012; Wiles, 2017; Beddoe, Staniforth in Fouché, 2019) kažejo, da je poleg problematike pomanjkanja prepoznavnih temeljnih značilnosti stroke socialnega dela in oteženega razmejevanja od drugih sorodnih strok ključna ovira pri vzpostavljanju strokovne identitete vpliv nacionalnega, socialnega in ekonomsko-političnega konteksta. Zaradi delovanja na različnih področjih naj bi bila vloga stroke socialnega dela v javnem sektorju pogosto nejasna, hkrati pa naj ne bi bilo razvidnosti dejanskih odgovornosti, ki jih imajo zaposleni. Avtorji kot grožnjo stroki navajajo še slabe razmere na trgu dela in negativen javni ugled. Ker se strokovna identiteta (pre)oblikuje in spreminja pod vplivom zunanjih okoliščin, lahko te okoliščine označimo za izjemno neugodne, predvsem problematičen pa se kaže neupravičeno negativen javni ugled, saj dolga izpostavljenost negativnim sporočilom iz okolja povzroči, da posameznik razvije negativno samopodobo in s tem strokovno identiteto (Beddoe, Staniforth in Fouché, 2019).

Pomen izobraževanja pri razvoju socialnodelovne strokovne identitete

Zaradi prepoznanih potreb po nadaljnjem razvoju in utrjevanju stroke socialnega dela v odnosu do drugih strok ter strokovne identitete socialnih delavk in delavcev, še posebej v kontekstih medpoklicnega sodelovanja (Beddoe, 2011; Wiles, 2017; Emprechtinger in Voll, 2017), je vse več pozornosti namenjene raziskovanju strokovne identitete pri študentkah in študentih socialnega dela. Številni avtorji ugotavljajo (Shlomo, Levy in Itzhaky, 2012; Wheeler, 2017; Holter, 2018; Moorhead, 2019), da se ta začne oblikovati že med študijem in ob prehodu v zaposlitev, ko se začnejo posamezniki spoznavati z znanjem, kompetencami, strokovnimi normami, vedenjem, vrednotami in poslanstvom stroke socialnega dela (Tseng, 2011).

Pri tem namenjajo nekateri posebno pozornost različnim vidikom oziroma dejavnikom znotraj tega procesa. Adams, Hean, Sturgis in Macleod Clark (2006) ter Wheeler (2017) poudarjajo, da je eden izmed ključnih dejavnikov razvoja strokovne identitete opravljanje praktičnega usposabljanja v okviru izobraževanja, saj se študentke takrat srečajo s strokovno socializacijo³ znotraj institucionalnega konteksta in tako lahko začnejo usklajevati idealizirano in realizirano dožemanje opravljanja dela⁴.

Na drugi strani se Higgins (2016) in Moorhead (2019) pri raziskovanju usmerjata na širše organizacijske kontekste in menita, da se strokovna identiteta študentk ključno razvije ravno prek razumevanja javnega pogleda na stroko, ki ga študentke reflektirajo v povezavi s kompetencami, poslanstvom, znanjem in vrednotami socialnega dela. Pri raziskovanju pogledov študentk in študentov socialnega dela na strokovno identiteto, pa Wiles (2017) in Holter (2018) ugotavljata, da študentke in študentje socialnega dela potrebujejo strukturiran in skrbno načrtovan pristop k razvoju strokovne identitete, ta proces pa razumeta kot nujno potreben za zmožnost razumevanja različnih družbenih in organizacijskih kontekstov ter doseganja poslanstva socialnodelovne stroke.

V Sloveniji podobnih raziskav na področju socialnega dela ni zaslediti, na drugih sorodnih področjih pa so takšni prispevki redki. Javrh (2014) piše o stabilnosti poklicne identitete svetovalnih delavk v času sprememb v izobraževalnem sistemu, Poljak (2003) o možnosti oblikovanja profesionalne identitete socialnega pedagoga v procesu supervizije, Škerbinek (2000) pa o samopodobi in poklicni identiteti slovenskih medicinskih sester. Redki prispevki obravnavajo tudi oblikovanje poklicne identitete študentk in študentov zdravstvene nege (Urbančič, 1997) in predšolske vzgoje (Čotar Konrad in Rutar, 2015), poseben poudarek v njih pa je namenjen praksi ter vlogi mentorjev in drugih sodelavcev v praktičnih okoljih.

Na področju socialnega dela se je tema strokovne (poklicne) identitete v preteklosti pojavljala zgolj posredno oziroma je bila tema prepoznana kot relevantna v raziskavah etike in timskega dela v socialnem delu (Sobočan, 2013; Rape Žiberna, 2019). V teh dveh raziskavah, opravljenih med socialnimi delavkami in delavci v praksi, se je pokazalo, da o tem, kaj je strokovna identiteta socialnih delavk, ne obstaja splošen konsenz in da jih veliko čuti potrebo, da bi se tak konsenz vzpostavil, saj bi s tem pridobili večjo legitimnost in kredibilnost pri opravljanju svojega dela, tako znotraj lastne stroke kot v sodelovanju z drugimi strokami. Ob tem pa je bilo velikokrat omenjeno tudi to, da bi vpeljava poučevanja v povezavi s konceptom strokovne identitete

³ S strokovno socializacijo je tako omogočena družbena umestitev na področju določene stroke oziroma poklica, tam pa razvija svoj socialni značaj, sprejema kulturne vrednote, modele in lastnosti ter pridobiva navade, spretnosti in odnose, ki so pomembni za opravljanje takšnega dela (gl. Hozjan, 2006, str. 127–154). Socialni značaj v tem kontekstu razumemo v pomenu, kot ga opisuje Fromm (1994), torej kot značilnosti (pričakovanja, zahteve glede vedenja), ki si jih deli in se vanje adaptira določena skupina.

⁴ Gre za percepcijo študentk in študentov o tem, kaj pomeni opravljati socialno delo. Na eni strani avtorji omenjajo idealizirano podobo študentk in študentov o praksi socialnega dela, na drugi strani pa podobo, ki se spremeni glede na dejanske izkušnje opravljanja dela v praksi.

socialnega dela že v samo izobraževanje na fakulteti lahko odločilno pripomogla k izboljšanju strokovne samopodobe.

Problem in metodologija raziskave

Obstoječa literatura o strokovni identiteti socialnega dela ključno vlogo pripisuje raziskovanju področja pri nadaljnjem razvoju in utrjevanju strokovnega položaja socialnega dela. Zaznano je bilo veliko pomanjkanje raziskav o strokovni identiteti v slovenskem prostoru, v tujini pa so takšne raziskave že omogočile pomembna spoznanja o razvoju strokovne identitete med izobraževanjem za socialno delo.

Raziskovanja razvoja strokovne identitete smo se lotili na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani, za zdaj edine fakultete, ki izvaja študijski program socialnega dela v Sloveniji. V raziskavi smo želeli spoznati, kaj študentkam pomeni strokovna identiteta, kako jo razumejo in doživljajo, kakšno vlogo in pomembnost ji pripisujejo znotraj stroke socialnega dela, kako so pridobile znanje o strokovni identiteti v socialnem delu in kateri dejavniki po njihovi presoji vplivajo na strokovno identiteto. Z zbiranjem empiričnega gradiva nam je uspelo pridobiti raznovrstna mnenja, razmišljanja in izkušnje študentk.

Ker gre za slabo poznan in še neraziskan pojav v okviru izobraževanja na Fakulteti za socialno delo, je bila za raziskovanje izbrana metoda fokusnih skupin: skupinski pogovor oziroma razprava ima to prednost, da deluje kot povečevalno steklo oziroma ojačevalec različnih pogledov in mnenj (Mesec, 2008). S pomočjo te metode je bilo torej mogoče zbrati bogatejše raziskovalne rezultate, kot bi jih lahko zbrali z individualnimi pogovori (npr. intervjuji) ali kvantitativnimi metodami (npr. anketo).

Ker je zbiranje empiričnega gradiva potekalo v tistem času epidemije covid-19, ko so ukrepi za preprečevanje širitve virusa zahtevali vzdrževanje telesne razdalje med posamezniki iz različnih gospodinjstev pa tudi druge vrste omejitev gibanja (npr. na občine, regije, zaprtje šol in fakultet), smo proces pridobivanja podatkov morali prilagoditi razmeram. Fokusne skupine so bile zato izvedene z uporabo spletne aplikacije Zoom, ki omogoča kakovostne videoklice na daljavo z več osebami hkrati. Pri tem smo upoštevali tudi navodila avtorjev Lobe, Morgan in Hoffman (2020), ki so se v svojem članku posebej ukvarjali s potrebnimi prilagoditvami kvalitativnega raziskovanja v času omejitev zaradi epidemije covid-19, zato smo udeleženkam štiri dni vnaprej posredovali pisna navodila glede pogojev za izvedbo fokusne skupine, da so imele vse dovolj časa za primerno pripravo. Prosili smo jih, naj si zagotovijo dobro internetno povezavo, miren prostor brez motečih dejavnikov ter delujoča kamero in mikrofona, ki naj bosta aktivno uporabljena ves čas srečanja. Ker sta nadzorovanje skupinske dinamike in njeno vodenje na daljavo precej težavnejše kot v živo, smo v vsako fokusno skupino vključili samo štiri osebe (Lobe, Morgan in Hoffman, 2020).

Raziskavo smo izvedli med študentkami in študenti dodiplomskega študija socialnega dela, ki so v študijskem letu 2020/2021 obiskovali zadnji (4.) letnik, saj smo predvidevali, da je prav v zadnjem letniku dodiplomskega študija

najverjetneje, da bi študentke in študenti že imeli izoblikovano predstavo o strokovni identiteti oziroma imeli zgrajene določene temelje zanjo. Izvedli smo tri fokusne skupine, vsako s štirimi udeleženci, ki smo jih pridobili prek uporabe neslučajnostnega in priročnega vzorca (Mesec, 2008). Izmed sodelujočih je bila samo ena oseba moškega spola, vse druge pa ženskega – to se sorazmerno sklada z značilnostmi populacije, saj so med redno vpisanimi študentkami v 4. letniku zgolj tri osebe moškega spola. Udeleženke in udeleženci so prihajali iz večine modulov: Socialno delo v delovnem okolju, Psihosocialna podpora in pomoč, Socialno delo z mladimi, Socialno delo s starimi in Socialna pravičnost in vključevanje. Fokusne skupine so bile analizirane na kvalitativen način: znotraj transkribiranih pogovorov smo razčlenjevali besedilo na ključne izjave udeležencev in jih označevali z anonimnimi kodami. Izbrane izjave smo nato odprto in osno kodirali. Pri izpeljavi raziskave smo upoštevali Etični kodeks za raziskovalce Univerze v Ljubljani (2014).

Rezultati raziskave

Razumevanje in vloga strokovne identitete v socialnem delu

Pri vsaki fokusni skupini so študentke pojem strokovne identitete najprej poskusile definirati, vendar so po večini nato hitro prešle k opisovanju vplivov, ki jih ima strokovna identiteta na njihova ravnanja, tako na strokovnem kot osebnem področju.

Mešanica znanja iz življenja in iz faksa. Ali pa tudi iz izkušenj iz prakse. (E2)

Kakšna načela, ki jim kot socialna delavka želim slediti ali pa vrednote. Pa mešanica znanja. Načela, vrednote, znanje, osebnost posameznika. Res mešanica vsega tega skupaj. (G1)

To, kako sami sebe vidimo kot strokovno osebo, ki je pridobila znanje, recimo na faksu, pa tudi kako sebe kot strokovne delavke predstavimo drugim, da si ustvarijo svoje mnenje. (H1)

Njihove izjave se skladajo z rezultati avtorice Holter (2018), ki ugotavlja, da imajo študentke in študenti težave pri definiranju strokovne identitete, vendar kljub temu prepoznajo ključne elemente ali dejavnike tega procesa. Pri opisu so si študentke med drugim pomagale s primerjavo osebne in strokovne identitete, pri kateri sta se vzpostavila dva nasprotna si pola. Prvi je trdil, da je ločitev med osebno in strokovno identiteto možna, drugi pa, da ni.

Po končani službi pa grem domov in potem nisem več socialna delavka, potem sem jaz, torej ločim zasebno in profesionalno identiteto. (A2)

Del tvoje osebne identitete in dostikrat izven delovnega časa ali izven tistega, ko si socialna delavka, pride na dan. Jaz opazim, če ima kak prijatelj ali prijateljica problem, zelo hitro pride ven moja socialna delavka. (D1)

Bentley, Peters, Haslam in Greenaway (2019) so v svoji raziskavi ugotovili, da je strokovna identiteta neločljiva z osebno identiteto, čeprav sta si med seboj različni in ju je zato do določene mere mogoče prepoznavati kot ločeni. Podobno razumevanje so pokazale tudi nekatere študentke v fokusnih skupinah,

druge pa so menile, da je strokovna identiteta popolnoma ločena od osebne identitete, vendar pa jim je primerjava obeh kljub temu koristila pri iskanju definicije strokovne identitete.

Tako kot Webb (2017a) so tudi študentke prepoznale nekatere vplive strokovne identitete, ki jih zaznavajo pri sebi, na primer, da strokovna identiteta določene stroke vzbudi pričakovanja drugih glede vloge oziroma poslanstva pripadnikov stroke. V fokusnih skupinah je bilo omenjeno, da je strokovna identiteta kolektivna, se pravi bolj ali manj enaka za vse pripadnike določene stroke, hkrati pa zaznamuje ravnanja v vsakdanjem življenju socialne delavke, v manjši meri pa določa tudi njihovo prihodnost. Dent (2017, str. 29–31) meni, da je strokovna identiteta tako individualen kot kolektiven fenomen in da strokovnjaki identiteto producirajo in reproducirajo z diskurzi, naracijami in reprezentacijami, konstrukcija, vzdrževanje in preoblikovanje strokovne identitete pa so socialni proces, ki socialno delavko med delom celostno angažira.

Študentke so v pogovorih opisovale tudi vlogo strokovne identitete v socialnem delu in identiteto socialnega dela v družbi, pri tem pa so najbolj poudarjale svoje občutke o nizko vrednoteni stroki. Podobo socialnega dela v javnosti, kot tudi v interakcijah v osebem življenju, študentke opisujejo kot nerazvidno, slabo cenjeno in negativno. To kaže tako na slabo javno podobo stroke kot tudi na nerazumevanje identitete socialnega dela ter primerljivosti in enakovrednosti z drugimi strokami.

Opazim to negativno v medijih na področju varstva otrok in družine. Ker so socialne delavke videne samo kot tiste osebe, ki odvzemajo otroka. Ne pa tudi kot tiste osebe, ki se trudijo obdržati družino skupaj, zaščititi otroke pred nasiljem in podobno. (J17)

Da se počutimo, kot da smo slabši ali pa da ne opravljamo enakovrednega dela kot recimo psihologi, ker to sploh ni res. (L9)

Kot razloge za slabo prepoznavnost so navajale, da je socialno delo znanstvena veda z razmeroma kratkim zgodovinskim razvojem in da je znotraj nje pogosta uporaba znanja drugih znanstvenih ved. Opažanja se skladajo z ugotovitvami Higginsa (2016), ki trdi, da to odločilno pripomore k razločevanju meja med socialnim delom in drugimi strokami ter s tem k neuspešnemu oblikovanju konsistentne in splošne definicije vloge socialnega dela.

Je socialno delo bolj nova znanost. Da v bistvu samo po sebi ni toliko izoblikovano. Če na primer pogledamo predmetnik, imamo malo psihologije in malo sociologije pa malo prava. Že to te zmede, da ne veš točno, kaj je socialno delo, ker je toliko različnih stvari. (F12)

Pomen strokovne identitete za socialno delo so študentke opisovale različno, vendar konsistentno s poudarki, da ima strokovna identiteta ključno vlogo pri uspešnem opravljanju poklica, razvoju strokovne samozavesti in samospoštovanja, pa tudi, da omogoča neomajno strokovnost in večjo odpornost pri ravnanju s težavnimi situacijami v praksi.

Ker potem nisi zmeden. Pač veš, kaj delaš in si bolj samozavesten pa bolj trdno stojiš za tem, kar delaš. Imaš to močno strokovno držo, ne? (J15)

Prav tako so prikazale razumevanje na področju predstavljanja strokovne identitete socialnega dela drugim, saj so opisovale, da jasna predstavitev strokovne identitete omogoči definiranje lastnih prednosti, zagotovi spoštovanje in upoštevanje drugih ter zagotavlja zagotavlja samozavestno strokovno držo. Tudi socialne delavke s centrov za socialno delo v raziskavi Rape Žiberna (2019, str. 275–276) so v povezavi s strokovno identiteto omenjale pozitivne vplive nanjo, kot so strokovna kompetentnost in povratne informacije drugih strokovnjakov, in negativne vplive, kot sta pomanjkanje ukvarjanja z pozitivno identiteto in slaba javna podoba socialnega dela. Študentke prepoznavajo predstavitev svoje strokovne identitete drugim kot pomembno, saj si tako zagotovijo zaželen status stroke socialnega dela, posledica tega pa je lahko legitimnost znotraj znanstvene oziroma strokovne sfere (Moorhead, Boetto in Bell, 2014; Webb, 2017b).

Če bi se znali zelo dobro predstaviti in povedati, kdo smo in kaj delamo, bi tudi drugi ljudje počasi dobili boljšo predstavo in boljši vtis. (E22)

Pokazalo se je, da študentke prepoznavajo pojem strokovne identitete in ga zmorejo dokaj podrobno opisati, pri tem pa poudarjajo različne vidike in vplive na strokovno identiteto. Prepoznale so, da je strokovna identiteta mešanica osebnih lastnosti, izkušenj in priučenega strokovnega znanja, zaradi katerega se posameznik identificira kot strokovna oseba oziroma del določene stroke. Študentke so med pogovori prikazale, da so o svoji strokovni identiteti že razmišljale oziroma jo že ozavestile, še posebej v zadnjih dveh letih študija, ko so po njihovem mnenju začele resneje opravljati prakso in so dobile motivacijo za poglobitev pridobljenega strokovnega znanja. Pripovedovale so o lastnem razumevanju razvoja strokovne identitete in ga označile kot nikoli dokončnega – z razvojem poklicne oziroma strokovne kariere se vzporedno razvija tudi strokovna identiteta (gl. npr. Obodaru, 2012; Nuttman-Shwartz, 2017).

Omenjale so tudi, da se ta razvoj sproži z oblikovanjem pridobljenega znanja in izkušenj ter oblikovanjem lastnega enkratnega načina dela, kar opisuje tudi Tseng (2011), ki trdi, da se oblikovanje strokovne identitete začne z razvojem in pridobivanjem znanja in kompetenc za opravljanje socialnega dela in nadaljuje z razumevanjem stroke na podlagi posameznikovih lastnih temeljnih vrednot in prepričanj, te pa nato poveže oziroma spoji v celoto s temeljnimi vrednotami stroke.

Razvoj strokovne identitete v času izobraževanja za socialno delo

V fokusnih skupinah nas je zanimalo tudi, kako se je pri študentkah oblikovalo zavedanje o strokovni identiteti, če so o tem pridobile kakšno znanje in kateri dejavniki vplivajo na oblikovanje strokovne identitete v času izobraževanja.

Si jo še bolj oblikuješ takrat, ko si v stiku z drugimi strokami. Takrat vidiš, kako oni tebe dojemajo in kaj pričakujejo od tebe, hkrati pa vidiš, kako se med seboj razlikujemo. (L8)

Na letošnji praksi sem res imela dober stik s tem, kaj vse socialna delavka dela. Sem imela prostor za refleksijo in sem veliko razmišljala o tem, da bom

čez leto in pol morda celo jaz na njenem mestu. Potem se pa itak vprašaš, kako bi ti delal to. (G24)

Koordinatorica za preprečevanje nasilja, res velik vzor zame. Je tako samozavestna in odločna. Te zaznamuje, ko vidiš to njeno samozavest. (M20)

Ključni dejavnik v naracijah študentk je bila praksa oziroma praktične izkušnje. Na praksi lahko sodelujejo z drugimi strokami, se samostojno udeležujejo in pridobivajo znanje o vlogah socialnih delavk iz prve roke. Organizacijski kontekst, znotraj katerega poteka strokovna socializacija študentk, je pomemben, saj omogoča interakcijo z raznovrstnimi strokovnjaki in torej možnost medsebojne primerjave njihovega znanja in kompetenc ter lažje prepoznavanje lastnih enkratnih strokovnih sposobnosti (Wheeler, 2017).

Eden izmed pomembnejših dejavnikov je bil gotovo vzajemni odnos z mentorico, v katerem so se kot pomembni pokazali kakovost odnosa, sodelovanje z mentorico, razločevanje med slabimi in dobrimi ravnaji mentorice ter samozavest in odločnost mentorice. Študentke so omenjale tudi vpliv dela z uporabniki in drugimi zaposlenimi v praktičnih okoljih, v manjši meri pa tudi socialne mreže študentk in študentov na fakulteti. Tudi Wheeler (2017) je prostor za neformalno refleksivnost označila kot pomembnega, ker študentkam zagotavlja določeno varnost oziroma svobodo izražanja, ki je v formalnih odnosih načelno ne občutijo.

Pokazalo se je tudi, da študentke prepoznavajo ključna spoznanja in trenutke, ki so jih spodbudili k ozaveščanju lastne strokovne identitete, kamor sodijo predvsem podporni pogovori z mentoricami, celotna strnjena praksa v 3. in 4. letniku študija ter opravljanje plačanega dela na področju socialnega dela. Daly in Kettle (2017) v svoji raziskavi ugotavljata, da so ti »usodni trenutki« (ang. *fateful moments*) ključni, saj študente prisilijo, da se ustavijo, reevalvirajo svoje razmišljanje, s tem pa tudi svojo strokovno identiteto. Gre za prelomnice pri oblikovanju razumevanja strokovne identitete.

Študentke so kot pomemben dejavnik, ki vpliva na strokovno identiteto, prepoznale strokovno izobrazbo, pri tem pa posebej poudarile proaktivnost posameznikov in oblikovanje na podlagi učenja, uporabo strokovnih konceptov, povezovanje teoretskega znanja in praktičnih izkušenj ter torej oblikovanje enkratnega načina dela.

Da se res spodbuja, da smo aktivni pa samoiniciativni. Da preberemo še kakšno novo knjigo, čeprav ni za izpit. Tu sem jaz od moje mentorice iz drugega letnika dobila veliko. Sva ostali prijateljici na Facebooku po koncu prakse in ona velikokrat objavi kak zanimiv članek ali posnetek, intervju. In rada to gledam, ker se veliko novega naučim. (F16)

Najprej na faksu pridobimo strokovno znanje in izkušnje skozi prakso, potem ko gremo delati, pa si vsi, ne glede na to, da imamo iste osnove ali neke temelje, oblikujemo svoj edinstven način dela. (K6)

Izkušnje spoznavanja in ozaveščanja znanja, kompetenc, vrednot in poslanstva socialnega dela med izobraževanjem je Holter (2018) v svoji raziskavi označila za ključne pri oblikovanju strokovne identitete. Študentke torej smiselno prepoznavajo pomembnost pridobivanja strokovnega znanja in spretnosti, ki so temelj praktičnega udejstvovanja.

V naracijah študentk je postalo razvidno, da jim pridobivanje znanja o strokovni identiteti veliko pomeni, čeprav ga do zdaj po njihovi presoji niso bile deležne dovolj. Tema strokovne identitete je bila obravnavana zgolj posredno s pridobivanjem znanja z različnih področij, kot so definiranje stroke socialnega dela, učenje o različnih pristopih dela znotraj socialnodelovnega področja, učenje o etiki in uporabi socialnodelovnega jezika ter učenje o negativnem ugledu stroke socialnega dela v družbi.

V resnici pri večini predmetov govorimo o strokovni identiteti, samo ne poimenujemo tega tako. Kako reagirati na uporabnikovo nepripravljenost za sodelovanje ali kaj podobnega. Kako razvijati odnos in to. Tudi pri predmetu epistemologija v socialnem delu smo veliko govorili o tem. (B11)

Študentke so poudarile potrebo po neposredni obravnavi teme strokovne identitete, tako znotraj študijskega procesa kot zunaj njega, v pomenu povezovanja z vrstniki z drugih strokovnih področij, saj bi bile po njihovi presoji tako bolj pripravljene na boj z negativnim ugledom stroke socialnega dela v javnosti, to pa jim bi koristilo v nadaljnji karieri in pri razvoju samozavestne strokovne drže.

Da bi nam povedali, kako drugi dojemajo socialno delo, in bi nas tako pripravili na kruto resnico. Ne samo, da bi govorili, kako mi dojemamo sebe, kako socialni delavci gledamo na strokovno identiteto socialnega dela, ampak še, kako nas drugi vidijo. (L15)

O zanemarjanju obravnave koncepta strokovne identitete pišejo tudi drugi in predlagajo, da se ta čim bolj vpelje v izobraževalne programe, saj to študentom zagotovi bistveno večje možnosti za razvoj trdne in pozitivne strokovne samopodobe oziroma identitete (gl. npr. Moorhead, Boetto in Bell, 2014; Wiles, 2017; Holter, 2018).

Navsezadnje so pomemben vpliv na razvoj strokovne identitete študentke prepoznale tudi znotraj nacionalnega, političnega, družbenega in organizacijskega konteksta, v katerem se socialno delo izvaja. Opisovale so vpliv potreb v družbi oziroma značilnosti populacije, s katero sodelujejo kot socialne delavke, negativen vpliv slabih plač na področju socialnega varstva, neupoštevanje velike odgovornosti, ki jo socialne delavke prevzemajo na delovnih mestih, preobremenjenost na delovnih mestih in pomen povezanega delovnega kolektiva.

V katerem okolju ti deluješ kot socialna delavka. Glede na to, kaj se dogaja v družbi, potem tudi razvijaš svojo strokovno identiteto prek osredotočanja na te potrebe v družbi. (C22)

Zelo odvisno od tega, kakšna sta delovni tim pa vzdušje. Na tem CSD so si recimo krili hrbet. To je zelo pomembno, da imaš tudi podporo sodelavcev. (D26)

Tudi Campanini, Frost in Hojer (2012) so obravnavali razvoj strokovne identitete z raziskovanjem percepcije študentk socialnega dela znotraj različnih nacionalnih kontekstov in ugotovili, da ti odločilno vplivajo na percepcijo in razvoj strokovne identitete študentk, saj predpostavljajo stabilnost delovnih razmer v stroki, glede na državno ureditev socialnega varstva.

Sklep

Opravljena raziskava in tudi številne tuje raziskave, izvedene v zadnjem desetletju, kažejo na to, da je strokovna identiteta vse pomembnejša tema, čeprav je ta v študijskem procesu redkeje obravnavana ali pa je obravnavana zgolj posredno. Pri vzpostavljanju lastne strokovne identitete in refleksije o njej v času študija socialnega dela se pomembna kaže celotna izkušnja prakse, predvsem v višjih letnikih, saj takrat strnjena oblika izvedbe in intenzivnejša izkušnja praktičnega udejstvovanja pripomoreta k razvidnosti določene kolektivne identitete socialnih delavk in hkrati kontekstualno določene in z osebnimi značilnostmi prepletene strokovne identitete vsake posameznice.

Novejša raziskava o kompetencah, pridobljenih na dodiplomskem študiju socialnega dela na Fakulteti za socialno delo, je pokazala, da so študentke najbolj zadovoljne prav s pridobljenim praktičnim znanjem na učnih bazah (Mesec in Jurček, 2020). To še povečuje pomen dobre prakse in predvsem neposrednega in intenzivnega sodelovanja z mentorico na učni bazi. Ta vzajemnost se kaže v raziskavi avtorjev Rape Žiberna in Žiberna (2017), ki sta ugotovila, da so mentorice zelo visoko ocenile pomen motiviranosti in samoiniciativnosti študentk ter lastno motiviranost, naši rezultati pa prikazujejo, da je odnos študentke in mentorice odločilen pri prepoznavanju, razvoju in krepitvi dobre strokovne identitete.

Definicija strokovne identitete, kot jo podajajo študentke, se najbolj kaže v opisih ravnanj, vedenj in vrednot, hkrati pa študentke prepoznavajo številne vidike in dejavnike, ki vplivajo na status, razvoj in dožemanje stroke socialnega dela pri vsaki posameznici, pa tudi v strokovni in širši javnosti. Da so predstave o socialnem delu v Sloveniji precej zamegljene in le redko pozitivne, je ugotovila že Rapoša Tajnšek (1996). Opisala je, kaj vse pripomore k nastajanju in ohranjanju negativnih stereotipov o socialnem delu v javnosti in s tem slabe strokovne identitete. Tudi Gorjup (2017) meni, da socialne delavke brez ustrezne strokovne samozavesti in identitete ne bodo mogle doseči sprememb, ki si jih želijo, stroka se ne bo mogla razvijati naprej, rešitev pa prepozna v povezovanju in pridobivanju podpore osrednjih strokovnih institucij socialnega dela.

Po izvedeni raziskavi ugotavljamo, da študentke konceptu strokovne identitete pripisujejo velik pomen in da je koncept možno uporabiti za individualen strokovni razvoj študentk v času izobraževanja za socialno delo. Iz raziskave izhaja, da so ključni predlogi: kontinuirano pridobivanje teoretskega znanja o strokovni identiteti v okviru študijskega procesa na Fakulteti za socialno delo, ozaveščanje lastne strokovne identitete in urjenje samozavestnega zastopanja stroke socialnega dela. To bi med drugim lahko dosegli s spodbujanjem študijskih aktivnosti v kontekstih medpoklicnega sodelovanja, ki omogoča krepitev zavedanja lastnih znanj, kompetenc in sposobnosti ter s tem lastne strokovne identitete. So pa potrebne nadaljnje, bolj poglobljene raziskave strokovne identitete socialnega dela in socialnih delavk v praksi kot tudi v času izobraževanja študentk in študentov.

Viri

- Abbot, A. (1995). Boundaries of social work or social work of boundaries?. *Social Service Review*, 69(4), 545–562.
- Adams, K., Hean, S., Sturgis, P., & Macleod Clark, J. M. (2006). Investigating the factors influencing professional identity of first-year health and social care students. *Learning in Health and Social Care*, 5(2), 55–68.
- Araújo Silva, T., de Freitas, G. F., Takashi, M. H., & de Araújo Albuquerque, T. (2019). Professional identity of nurses: a literature review. *Enfermería Global*, 18(2), 563–600.
- Bardmann, T. M. (1996). Social work: 'profession without qualities' attempt to link social work and cybernetics. *Systems research*, 13(3), 205–214.
- Beddoe, L. (2011). Health social work: professional identity and knowledge. *Qualitative Social Work*, 12(1), 24–40.
- Beddoe, L., Staniforth, B. L., & Fouché, C. B. (2019). »Proud of what I do but often... I would be happier to say I drive trucks«: ambiguity in social workers' self-perception. *Qualitative Social Work*, 18(3), 530–546.
- Bentley, S. V., Peters, K., Haslam, S. A., & Greenaway, K. H. (2019). Construction at work: multiple identities scaffold professional identity development in academia. *Frontiers in Psychology*, 10(628), 1–13.
- Best, S., & Williams, S. (2019). Professional identity in interprofessional teams: findings from a scoping review. *Journal of Interprofessional Care*, 33(2), 170–181.
- Bogo, M., Raphael, D., & Roberts, R. (1993). Interests, activities and self-identification among social work students: toward a definition of social work identity. *Journal of Social Work Education*, 29(3), 279–292.
- Campanini, A., Frost, L., & Hojer, S. (2012). Educating the new practitioner: the building of professional identities in European social work. *Revista de Asistenja Sociala*, 11(1), 33–47.
- Čotar Kondrad, S., & Rutar, S. (2015). Refleksija: pot do profesionalne identitete in pomemben vir spoznanj o samozaznavi študentov predšolske vzgoje in njihovih mentorjev v javnih vrtcih. V D. Hozjan (ur.), *Aktivnosti učencev v učnem procesu* (str. 75–87). Koper: Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta.
- Daly, M., & Kettle, M. (2017). Making professional identity: narrative work and fateful moments. V S. A. Webb (ur.), *Professional identity and social work* (str. 211–225). London: Routledge.
- Dent, M. (2017). Perspectives on professional identity: the changing world of a social worker. V S. A. Webb (ur.), *Professional identity and social work* (str. 21–75). London, New York: Routledge.
- Emprechtinger, J., & Voll, P. (2017). Inter-professional collaboration: strengthening or weakening social work identity?. V S. A. Webb (ur.), *Professional identity and social work*, (137–150). London, New York: Routledge.
- Etični kodeks za raziskovalce Univerze v Ljubljani (2014). Pridobljeno dne 21. 6. 2022 s https://www.uni-lj.si/mma/eticni_kodeks_za_raziskovalce_ul/20141211104120/
- Flaker, V. (2010). Prostor in socialno delo. *Teorija in praksa*, 49(1), 53–70.
- Fromm, E. (1994). Appendix: character and the social process. V E. Fromm (ur.), *Escape from freedom* (275–296). New York: Henry Holt and Company.
- Gilbert, N. (1977). The search for professional identity. *Social Work*, 22(5), 401–406.
- Gorjup, K. (2017). Javna podoba socialnega dela: osebni občutki socialne delavke. *Socialno delo*, 56(2), 145–152.
- Higgins, M. (2016). Villains, fools, or unsung heroes? A study of the contradictory narratives of social work identities in contemporary England. *Czech and Slovak Social Work*, 16(4), 57–65.
- Holter, J. (2018). *Development of professional identity in social work education* (doktorsko delo). Sophia: St. Catherine University.
- Hozjan, D. (2006). *Poklicna identiteta pod lupo strukturalnega funkcionalizma*. Ljubljana: Državni izpitni center.

- Ibarra, H., & Barbulescu, R. (2010). Identity as narrative: prevalence, effectiveness, and consequences of narrative identity work in macro work role transitions. *Academic Management Review*, 35(1), 135–154.
- Javrh, P. (2014). Stabilna poklicna identiteta svetovalnih delavcev v času sprememb. *Šolsko svetovalno delo*, 18(3–4), 9–14.
- Juren, E. (2021). *Razumevanje strokovne identitete pri študentkah in študentih socialnega dela* (diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Lobe, B., Morgan, D., & Hoffman, K. A. (2020). Qualitative data collection in an era of social distancing. *International Journal of Qualitative Methods*, 19(1), 1–8.
- Loseke, D., & Cahill, S. (1986). Actors in search of a character: student social workers' quest for professional identity. *Symbolic Interaction*, 9(2), 245–258.
- Mao, A., Lu, S., Lin, Y., & He, M. (2021). A scoping review on the influencing factors and development process of professional identity among nursing students and nurses. *Journal of Professional Nursing*, 37(2), 391–398.
- Mesec, B., & Jurček, A. (2020). Zgodovina in razvoj kompetenc v izobraževanju za socialno delo v Sloveniji. *Socialno delo*, 59(4), 255–273.
- Mesec, B. (2008). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1: načrtovanje raziskave* (študijsko gradivo za interno uporabo). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Moorhead, B. (2019). Transition and adjustment to professional identity as a newly qualified social worker. *Australian Social Work*, 72(2), 206–218.
- Moorhead, B., Boetto, H., & Bell, K. (2014). India and US: student development of professional social work identity through a short-term study abroad program. *Social Work Education*, 33(2), 175–189.
- Nuttman-Shwartz, O. (2017). Rethinking professional identity in a globalized world. *Clinical Social Work Journal*, 45(1), 1–9.
- Obodaru, O. (2012). The self not taken: how alternative selves develop and how they influence our professional lives. *Academy of Management Review*, 37(1), 34–57.
- Poljak, S. (2003). Stabilna poklicna identiteta svetovalnih delavcev v času sprememb. *Socialna pedagogika*, 7(1), 71–82.
- Quartiroli, A., Wagstaff, C. R. D., Martin, D. R. F., & Tod, D. (2021). A systematic review of professional identity in sport psychology. *International Review of Sport and Exercise Psychology*. DOI: 10.1080/1750984X.2021.1998577
- Rape Žiberna, T. (2019). *Konceptualizacija timskega dela v socialnem delu v Sloveniji* (doktorsko delo). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Rape Žiberna, T. & Žiberna, A. (2017). Kaj je pomembno za dobro študijsko prakso v socialnem delu: pogled mentorice iz učnih baz. *Socialno delo*, 56(3), 157–178.
- Rapoša Tajnšek, P. (1996). Profesionalna identiteta socialnih delavcev in ugled socialnega dela v javnosti. *Socialno delo*, 35(5), 445–450.
- Sha, W., Wong, Y., Lou, V. W. Q., Pearson, V., & Gu, D. (2012). Career preferences of social work students in Beijing and Shanghai. *Social Work Education*, 31(1), 4–21.
- Shlomo, S. B., Levy, D., & Itzhaky, H. (2012). Development of professional identity among social work students: contributing factors. *The Clinical Supervisor*, 31(2), 240–255.
- Sobočan, A. M. (2013). *Etika v socialnem delu* (doktorsko delo). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Sobočan, A. M. (2019). Poklicna identiteta in etika v socialnem delu v objavah v reviji *Socialno delo*. *Socialno delo*, 58(3–4), 181–192.
- Škerbinek, A. L. (2000). Poklicna identiteta slovenskih medicinskih sester. *Obzorje zdravstvene nege*, 34, 11–15.
- Tong, R., Brewer, M., Flavell, H., & Roberts, L. D. (2020). Professional and interprofessional identities: a scoping review. *Journal of Interprofessional Care*. DOI: 10.1080/13561820.2020.1713063
- Tseng, M. T. (2011). Ethos of the day: challenges and opportunities in twenty-first century social work education. *Social Work Education*, 30(4), 367–380.

- Urbančič, K. (1997). Oblikovanje poklicne identitete študentov zdravstvene nege in pomen praktičnega pouka v vzgojnoizobraževalnem procesu. *Obzornik zdravstvene nege*, 31, 35–44.
- Walder, K., Bisset, M., Molineux, M., & Whiteford, G. (2021). Understanding professional identity in occupational therapy: a scoping review. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 29(3), 175–197.
- Webb, S. A. (2017a). Matters of professional identity and social work. V S. A. Webb (ur.), *Professional identity and social work* (str. 1–19). New York: Routledge.
- Webb, S. A. (2017b). Professional identity as a matter of concern. V S. A. Webb (ur.), *Professional identity and social work* (str. 226–239). London, New York: Routledge.
- Weiss, I., Gal, J., & Cnaan, R. (2004). Social work education as professional socialization: a study of the impact of social work education upon students' professional preference. *Journal of Social Service Research*, 31(1), 13–31.
- Wheeler, J. M. (2017). *How do social work students develop their professional identity?* (doktorsko delo). Plymouth: University of Plymouth.
- Wiles, F. (2017). Developing social work students' professional identity: the role of England's professional capabilities framework. *European Journal of Social Work*, 20(3), 349–360.
- Zufferey, C. (2011). 'Jack of all trades, master of none?' Social work identity and homelessness in Australian cities. *Journal of Social Work*, 12(5), 510–527.

Andreja Grudnik Seljak

Načrtovanje odpusta iz psihiatrične bolnišnice iz perspektive socialnih delavk

Načrtovanje odpusta je osrednja naloga socialnih delavk, zaposlenih v psihiatrični bolnišnici. Učinkovito načrtovanje odpusta je timski proces, ki temelji na oceni potreb in iskanju ustreznih odzivov nanje. Rezultati raziskave kažejo precejšnjo nesistematičnost na tem področju, saj se potek načrtovanja odpusta začne izvajati časovno različno. Predvsem slabo zdravstveno stanje uporabnikov ne omogoča doslednega upoštevanja njihovih želja in potreb, uporabniške participacije in avtonomije, zato se ni mogoče izogniti pokroviteljskim praksam. Zdravljenje v psihiatrični bolnišnici je še vedno povezano s precejšnjo stigmo. Ugotovitve raziskave kažejo, da se socialne delavke čutijo enakopravne članice oddelčnih timov, pri svojem delu pa se soočajo z mnogimi etičnimi dilemami. Dodiplomski študij socialne delavke usposobi s širokim spektrom teoretskega in praktičnega znanja, pogrešajo pa dopolnitev študijskega programa z zdravstvenimi vsebinami.

Ključne besede: socialno delo, zdravstvo, ocena potreb, timsko delo, uporabniška participacija, etične dileme.

Mag. Andreja Grudnik Seljak je doktorska študentka Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani, zaposlena v Psihiatrični bolnišnici Idrija. Njeno ožje področje raziskovanja in zanimanja je usmerjeno v učinkovito načrtovanje odpusta iz psihiatrične bolnišnice. Kontakt: a.seljak@siol.net.

Planning discharge from a psychiatric hospital from the social workers' perspective

Planning discharge is the central task of social workers in a psychiatric hospital. Effective hospital discharge planning is a team process based on assessing needs and finding suitable responses to them. The research results show considerable inconsistency in this area, as the process of discharge planning is initiated at different times. It is especially the users' poor health that does not allow their wishes and needs to be consistently considered, and prevents user participation and autonomy. Consequently, patronizing practices are inevitable. Being treated in a psychiatric hospital is still associated with considerable stigma. The research findings show that social workers feel as equal members of department teams and face plenty of ethical dilemmas at their work. Undergraduate studies have equipped social workers with a wide specter of theoretical and practical knowledge; however, they would like the study programme to be supplemented with health care topics.

Key words: social work, health care, needs assessment, team work, user participation, ethical dilemmas.

Andreja Grudnik Seljak is a doctoral student at the Faculty of social work, University of Ljubljana, employed at the Idrija Psychiatric Hospital. Her narrow field of research and interests are focused on the effective planning of discharge from a psychiatric hospital. Contact: a.seljak@siol.net.

Uvod

Obravnava ljudi s težavami z duševnim zdravjem je kot področje raziskovanja v socialnem delu v Sloveniji aktualno že več let, in sicer kot vprašanje destigmatizacije in normalizacije duševne motnje, razvoja skupnostnih oblik obravnave, razvoja uporabniškega vpliva in gibanj ter uporabniškega raziskovanja (Lamovec, 1998; Flaker, 1998; Flaker idr., 2008; Videmšek, 2013; Rafaelič, 2015). V zadnjih letih je pomemben predvsem proces deinstitutionalizacije, saj je postal ena od prioritarnih nalog države (Resolucija o nacionalnem programu duševnega zdravja 2018–2028, 2018). Resolucija o nacionalnem programu duševnega zdravja 2018–2028 (2018) in načela etičnega socialnega dela zahtevajo od socialnih delavk v praksi, da pri delu upoštevajo uporabniško perspektivo (Videmšek, 2011; Čacinovič Vogrinčič, 2010; Društvo socialnih

delavk in delavcev Slovenije, 2011; Flaker idr., 2008). Strokovnjaki v resnici pogosto delujejo na podlagi programov in ne na podlagi potreb ljudi (Grebenc, 2005; 2014).

Osrednja naloga socialnih delavk, zaposlenih v psihiatrični bolnišnici, je načrtovanje odpusta. To obsega socialne, kulturne, terapevtske in izobraževalne ukrepe, potrebne za varovanje in izboljšanje zdravja in dobrega počutja v skupnosti (Gowda, Gajera, Srinivasa in Ameen, 2019). Z vidika socialnega dela je načrtovanje odpusta pomoč uporabniku pri spoprijemanju s težavami, ki vplivajo na vsakodnevno življenje, pomoč pri spoznavanju zdravstvenega sistema, v katerem se je znašel, in, če je to mogoče, pomoč pri vrnitvi v domače okolje, kjer bo še naprej deležen pomoči in podpore, ki jo potrebuje (Beder, 2006).

Širše razumevanje pojma »načrtovanje odpusta« ne obsega zgolj priprave oziroma načrtovanja dejanskega dneva odpusta uporabnika iz bolnišnice, temveč ga je treba razumeti v kontekstu celostne obravnave uporabnika že v času zdravljenja v bolnišnici, pa tudi v pomenu pripravljanja uporabnika na življenje po končanem zdravljenju v psihiatrični bolnišnici. Poleg izraza »načrtovanje odpusta« v tem kontekstu zasledimo tudi izraz načrtovanje prehoda (ang. *transition planning*), ki obsega širši koncept nadaljnje oskrbe. Izraz načrtovanje odpusta je uporabljen za prehod iz zdravljenja v skupnost, načrtovanje prehoda pa kot premik z ene ravni na drugo, na primer iz zaprte enote v odprto, iz zavoda v stanovanjsko skupnost (Sowers in Rohland, 2004).

Načrtovanje odpusta torej vključuje zgodnjo prepoznavanje in oceno uporabnikov, ki potrebujejo pomoč pri načrtovanju odpusta, sodelovanje z uporabnikovo družino in strokovnimi timi za boljše načrtovanje odpusta, priporočila za nadaljnjo oskrbo, nastanitvene zmogljivosti, programe ali storitve, ki ustrezajo uporabnikovim potrebam in željam, ter povezovanje s službami in ustanovami v skupnosti za boljšo in lažjo dostopnost uporabnikom in odpravo vrzeli v storitvah (Lin, Cheng, Shih, Chu in Tjung, 2012). Načrtovanje odpusta je lahko osnovno; izvedeta ga zdravnik in medicinska sestra, ne da bi upoštevala priporočene postopke in smernice glede načrtovanja odpusta. Načrtovanje odpusta pa je lahko tudi specializirano; v tem primeru sodeluje bolnišnični tim, v katerem je vedno tudi socialna delavka (prav tam). Proces načrtovanja odpusta se izvaja v treh fazah: (1) začetno oziroma uvodno srečanje, (2) redna srečanja, ki jih je navadno več, in (3) sklepno srečanje, ki ni nujno na odpustni dan. O celotnem postopku načrtovanja odpusta je treba voditi ustrezno dokumentacijo (Alghzawi, 2012).

Razumevanje in upoštevanje potreb ter dobro načrtovanje odpusta vplivajo na pozitiven izid zdravljenja in na uspešnejšo vrnitev v skupnost (Amado in Mc Bride, 2001). Socialne delavke v bolnišnici delujejo v sistemu zdravstva, za katero sta značilna hierarhična organiziranost dela in upoštevanje medicinskega modela obravnave uporabnikov (Lamovec, 1998). Socialne delavke in uporabniki so v tem okolju v odnosu do medicinskih profilov v podrejenem položaju (Zaviršek, 2003; Ule, 2012; Salleebey, 1997; Parker in Doel, 2013; Olsen, 1994; Golightley, 2006; Corcoran in Walsh, 2006). Delo socialnih delavk se v procesu zdravljenja izgubi, prav tako tudi ključna vloga, ki jo imajo oziroma bi jo morale imeti pri načrtovanju odpusta.

Socialno delo je v institucionalnem okolju bolnišnice skrito, socialne delavke se ukvarjajo z vprašanji odnosa do lastne profesionalnosti (nemoč), hkrati pa tudi z vprašanji odnosa do uporabnikov (moč). Ta pozicija hkratne nemoči in moči je lahko izvor številnih etičnih dilem. Kot opozarjajo avtorice in avtorji, ki raziskujejo mehanizme družbenega nadzora in elemente družbenih neenakosti, ki izvirajo iz različnih pozicij moči (Foucault, 1998; Zaviršek, Rommelspacher in Staub-Bernasconi, 2010; Walsh, Farmer, Floyd Taylor in Bentley, 2003; Reamer, 1990; Beckett in Maynard, 2013; Banks in Gallagher, 2009), je značilnost vseh poklicev pomoči razpetost med nasprotnimi silami – med nadzorovanjem in osvobajanjem (Freire, 2017). Socialne delavke so kot predstavnice moči v instituciji potisnjene v vlogo odločanja o uporabnikih, zavezanost načelom in etiki socialnega dela pa jih sili v odločanje skupaj z uporabniki. Po načelih socialnega dela mora načrtovanje odzivov na potrebe potekati skupaj z uporabniki, vendar izvajalci socialnega dela v bolnišnicah nimajo vzpostavljenega sistematičnega načina izvajanja prakse socialnega dela in ta praksa se med bolnišnicami razlikuje (Eržen, 2012).

Namen in cilji raziskave

V raziskavi sem se osredotočila na raziskovanje posebnega trenutka v procesu zdravljenja v psihiatrični bolnišnici, ko uporabnik zapusti bolnišnico. Raziskovala sem na dveh ravneh, kot osebno zgodbo ljudi z izkušnjo zdravljenja v psihiatrični bolnišnici in njihovega odhoda iz bolnišnice ter kot simbolno dejanje zapuščanja institucije. Pomen priprave na odhod iz bolnišnice nakazujejo študije o rehospitalizacijah, ki opozarjajo na nujnost sprememb pri obravnavanju duševne stiske, ki bi poleg medicinskih dejavnikov upoštevale tudi socialne in družbene vidike duševne stiske posameznika (Dernovšek in Šprah, 2017; Grebenc in Kvaternik, 2008; Lin, Cheng, Shih, Chu in Tjung, 2012; Shepard, Parkes, McClaren in Phillips, 2004; Alghzawi, 2012). Da je načrtovanje odpusta smiselno raziskovati z vidika potreb uporabnikov, nakazujejo tudi raziskave, ki poročajo o majhni vključenosti ljudi z izkušnjo zdravljenja v skupnosti in o premajhni vključenosti v odločanje v procesih pomoči (McDaid in Ni Bhera, 2017; Jacob, 2015; Videmšek, 2011).

Raziskovalno delo sem utemeljevala in razvijala na podlagi teorij socialnega dela, ki upošteva koncept krepitve moči, prepoznavajo pomen družbene emancipacije uporabnikov in kritično ocenjujejo procese marginalizacije in stigmatizacije (Dominelli, 2002; Wehbi in Parada, 2017; Rogers, 2012), ter na podlagi teorij, ki razlagajo univerzalnost in relativnost človekovih potreb (Doyal in Gough, 1992; Grebenc, 2005; Starnino, 2009; Rapp in Goscha, 2012; Webber in Joubert, 2015; Jacob, 2015).

Osrednja tema raziskave je bilo raziskovanje načrtovanja odpusta iz psihiatrične bolnišnice po končanem zdravljenju z vidika potreb uporabnikov in raziskovanje s tem načrtom povezane prakse socialnega dela v psihiatričnih bolnišnicah. Upoštevala sem dva aktualna cilja socialnega dela na področju duševnega zdravja: večanje kakovosti življenja ljudi, ki se po končanem zdra-

vljenju vračajo v skupnost, in transformiranje psihiatričnih ustanov v procesu deinstitucionalizacije (Rafaelič, 2015; Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, 2015).

Raziskovalni problem je povezan z vprašanjem razumevanja sveta socialnega dela v instituciji in razumevanja sveta uporabnikov. Cilj raziskovanja je bil iskanje skupnih točk obeh svetov in to, kako ljudem, ki imajo izkušnjo zdravljenja, omogočiti vrnitev v skupnost. Odhod iz bolnišnice lahko razumemo kot točko prepleta treh ravni: mikro (uporabnik, družina, skupnost), mezo (institucije) in makro (politični, kulturni, ekonomski, socialni in moralni sistemi). Z analizo te konkretne situacije dobimo dober vpogled v pomen bolnišničnega zdravljenja, vlogo socialnega dela in v okolščine, ki vplivajo na možnosti uporabniške participacije.

Za potrebe tega članka sem oblikovala tri glavne raziskovalne teme, ki jih povzemam v treh raziskovalnih vprašanjih:

- kakšno vlogo ima socialno delo pri načrtovanju odpusta iz psihiatrične bolnišnice;
- katere potrebe imajo uporabniki in kako so prepoznane pri načrtovanju odpusta;
- kakšna je usposobljenost socialnih delavk za delo na področju psihiatrije.

Vrsta raziskave

Raziskava je bila kvalitativna. Pokazalo se je, da je to metodološko ustrezno, predvsem pri raziskovanju kompleksnejših in manj raziskanih problemov. Predmet raziskovanja je praksa socialnega dela pri načrtovanju odpusta iz psihiatrične bolnišnice. Situacija odpusta je imela na ravni raziskovalne strategije in metodološkega pristopa lastnost časovne enote (z začetkom in koncem), znotraj katere sem preučevala dogajanje z vidika nalog socialnih delavk in z vidika umestitve uporabnikov pri načrtovanju odpusta. Vlogo socialnega dela sem raziskovala na podlagi štirih kategorij: obstoječi postopki odpusta iz bolnišnice, vidne in skrite prakse socialnega dela, sodelovanje s strokovnimi službami, etične dileme. Za raziskovanje perspektive uporabnikov sem upoštevala kategorije: potrebe in želje uporabnikov, vsakdanje situacije pri načrtovanju odpusta, značilnosti hospitaliziranih uporabnikov, možnosti participacije uporabnikov pri načrtovanju, ekspertno znanje na podlagi osebnih izkušenj, preživetvene prakse.

Metode zbiranja podatkov in viri podatkov

Za izvedbo intervjujev sem izdelala delno strukturirana vprašalnika (enega za uporabnike in drugega za socialne delavke in socialne delavce), osredotočena na teme: potek načrtovanja odpusta iz psihiatrične bolnišnice, vključenost različnih služb v načrtovanje odpusta, pokroviteljske prakse v psihiatrični bolnišnici, uporabniška participacija, avtonomija uporabnikov, upoštevanje želja in potreb uporabnikov, pobuda za načrtovanje odpusta, sodelovanje s službami po odpustu, stigma, usposobljenost socialnih delavk za delo na po-

dročju zdravstva, znanje in spretnosti socialne delavke, avtonomija socialnih delavk, timsko delo. V nadaljevanju bodo prikazani rezultati analize podatkov, zbranih z intervjuji med socialnimi delavkami.

Populacija in vzorec socialnih delavk

V Sloveniji kot del javnega zdravstvenega sistema deluje šest psihiatričnih bolnišnic: Psihiatrična klinika Ljubljana, Psihiatrična bolnišnica Idrija, Psihiatrična bolnišnica Ormož, Psihiatrična bolnišnica Begunje, Psihiatrična bolnišnica Vojnik in Oddelek za psihiatrijo UKC Maribor. V njih je zaposlenih 44 socialnih delavk s povprečno delovno dobo na področju dela v psihiatriji 15,7 let, stopnja dosežene izobrazbe pa je bila: VI/1: ena socialna delavka, VI/2: sedem socialnih delavk, VII/: 31 socialnih delavk, VIII/1: štiri socialne delavke, VIII/2: ena socialna delavka (avgust 2021).

Vzorec socialnih delavk in socialnih delavcev je bil namenski, končno število enot je bilo določeno z doseženo točko saturacije podatkov (15 socialnih delavk: dva moška, 13 žensk, povprečna delovna doba 18 let).

Rezultati z razpravo

Potek načrtovanja odpusta iz psihiatrične bolnišnice

Raziskava je pokazala, da načrtovanja odpusta uporabnika iz psihiatrične bolnišnice ne izvajajo sistematično. To se kaže tako, da načrtovanje odpusta uporabnika v izbranih bolnišnicah začnejo izvajati različno. Čeprav je načrtovanje odpusta uporabnika iz psihiatrične bolnišnice povezano z njegovim zdravstvenim stanjem, naj bi takšno načrtovanje začeli takoj ob sprejetju uporabnika v bolnišnico. Sprejem uporabnika v bolnišnico sicer poteka po ustaljenih protokolih, pobudo dajo različni posamezniki in službe v skupnosti, ki jih je Goffman (2019) imenoval »agenti«.

Načrtovanje odpusta, predvsem v obliki uvodnega pogovora, se v povprečju začne okrog petega dneva. Nesistematičen pristop k poteku načrtovanja odpusta se kaže tudi v različnih načinih obravnave uporabnika. Ko socialne delavke pri uporabniku prepoznajo bivanjsko problematiko ali nezmožnost samostojnega življenja, se potek načrtovanja odpusta začne takoj ob sprejemu uporabnika na zdravljenje.

Če gre za ljudi, ki nimajo kam iti, se to ureja že veliko prej. Že takoj po sprejemu pridobimo informacijo, da bo potrebno urejati nameščanje, tako da potem urejamo njemu primerno namestitev. (C)¹

To delamo že dolgoročno. Če se vidi, da uporabnik ni sposoben samostojnega življenja, začnemo že prej. (O)

Čeprav se socialne delavke zavedajo pomena načrtovanja odpusta uporabnika, se v bolnišničnih praksah pojavljajo razlike v tem, kdo in kako sodeluje pri načrtovanju odpusta uporabnika. V raziskavo izbranih psihiatričnih bolnišnicah

¹ V fazi urejanja gradiva sem v vsakem transkriptu vsaki intervjuvanki določila posebno črko.

je načrtovanje odpusta povezano s timskim pristopom, prepletajo se vloge zdravstvenih delavcev in zdravstvenih sodelavcev, mednje se po *Zakonu o zdravstveni dejavnosti* (2005) uvrščajo tudi socialne delavke v zdravstvu. Načrtovanje odpusta je nujno timski proces, v katerem strokovnjaki različnih profilov, vedno tudi socialna delavka, sodelujejo in pomagajo drug drugemu z namenom pomoči uporabniku ali družinskemu članu (Beder, 2006; Aviram, 2002).

V zdravstvu zasledimo interdisciplinarne, multidisciplinarne in transdisciplinarne time. Glede na raziskavo lahko ugotovim, da so v psihiatričnih bolnišnicah prevladujoči multidisciplinarni timi, ki izvirajo iz tradicionalnega medicinskega modela, v katerem so medicinske diagnoze in zdravljenje primarni fokus, zdravnik pa najpomembnejši v tem procesu. Člani multidisciplinarnega tima delajo sočasno z jasno definiranimi vlogami, jasno hierarhijo, specificiranimi nalogami in visoko stopnjo profesionalne avtonomije, z uporabniki se pogosto konzultirajo individualno in ustvarjajo svoje lastne cilje (Mickan in Rodger, 2000). V bolnišnici timski pristopom pomeni sodelovanje z različnimi zunanjimi akterji, kot so centri za socialno delo, uradi za delo, socialnovarstveni zavodi, zavodi za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, nevladne organizacije in drugo, kot tudi sodelovanje s svojci uporabnika, ki sicer, kot je pokazala raziskava, še vedno več kot v polovici primerov niso vključeni v načrtovanje odpusta. Socialno delo je vedno prepoznalo vlogo družine ob bolezni, spoprijemanju z njo in okrepanju posameznika ter vzajemni vpliv na družino, zato morajo socialne delavke vložiti vse napore in strokovno znanje v prepoznavo, vključitev in mobilizacijo uporabnikove družine, ki jo potrebujejo kot vir podpore in krepitev moči (Kelavić, 2007; Dhooper, 2012; Kodele in Mešl, 2016; Čačinovič Vogrinčič, 2006).

Raziskava je razkrila, da poleg socialne delavke neposredno pri načrtovanju odpusta sodelujejo še psihiater, diplomirana medicinska sestra in v določenih primerih, ko gre za postopke za sprejem na varovane oddelke po 75. členu *Zakona o duševnem zdravju* (2008), tudi direktor.

Če urejamo namestitvev, socialni delavec napiše vloge, psihiater in diplomirana sestra mnenje, potlej imam jaz kontakt z zavodi oziroma kamor so šle vloge. (B)

Socialna delavka pri načrtovanju odpusta v timu prevzema vlogo koordinatorke ali povezovalke vseh akterjev, vključenih v ta proces, in skrbi za odprto komunikacijo in ažurno izmenjavo informacij o stanju uporabnika med strokovnimi člani tima. Pri tem je v prednosti, ker socialno delo na področju psihiatrije ni primarni poklic in ima kot interdisciplinarno zasnovana strokovna dejavnost znanje različnih strokovnih jezikov, kot so pravo, medicina, psihologija, pedagogika, ob tem pa nima dominantnega položaja in zato ne ogroža drugih strok, zna povezovati in je praktično usmerjeno v vsakdanje rešitve (Aviram, 2002; Flaker, 2012).

Razlike se sicer pojavljajo glede samega načina urejanja odpusta uporabnika. Večina socialnih delavk meni, da na načrtovanje odpusta bolj kot sama socialna delavka vpliva timski pristop dela, pri katerem se po navadi upošteva mnenje vseh sodelujočih.

Da je moja vloga umeščena v timsko delo, povem svoje mnenje, kot tim me spoštujejo, upoštevajo mnenje, predloge, tudi nisem imel občutka, da bi ostali silili ljudi k rešitvam, ki se njim zdijo prave, če se pacient s tem ne strinja. (I)

Odločevalec, ki je v bolnišnici še vedno zdravnik, prilagaja načrtovanje odpusta tudi oceni stanja uporabnika, ki ga poda socialna delavka.

Ključno vlogo in največjo težo odgovornosti nosi seveda oddelčni zdravnik, ki je odgovoren za zdravljenje pacienta, kar je ključna naloga bolnišnice. (G)

V nekaterih timih je mnenje socialne delavke o časovni priprave odpusta in tudi o namestitveni rešitvi uporabnika po končani hospitalizaciji prezrta in se zdravstveno osebje uporabnika obravnava po vnaprej določeni sistematizaciji. Najpogosteje je mnenje socialne delavke prezrto s sklicevanjem na 75. člen *Zakona o duševnem zdravju* (2008), ki se nanaša na namestitve brez privolitve.

Jaz osebno sem dosti pričakovala od Zakonu o duševnem zdravju, kako bodo vsi sodelovali, pa povabiš KOS, pride, potem pa gre po svoje. Je težko. (F)

Zgodovinsko gledano so socialne delavke na področju duševnega zdravja le redko izpodbijale dominantnost psihiatrične profesije, saj je psihiatrično socialno delo veljalo za prestižno znotraj profesije, zdravniki so videli socialne delavke kot zaveznice pri svojem delu, v devetdesetih letih so jih ponekod imenovali celo »pomočniki«. Izrazita hierarhična struktura v bolnišnici se sicer v zadnjih letih spreminja zaradi priznanja sodobne medicine, da obstajajo pri zdravju in bolezni tudi določene psihosocialne razsežnosti, ki se odtegujejo medicinsko tehnični diagnostiki (Jutel, 2009; Aviram, 2002; Milošević Arnold in Postrak, 2003; Ule, 2012).

Ključna vloga socialne delavke v timu je povezana z vlogo zagovornice. Pri tem gre za zbiranje podatkov o potrebah uporabnika, za pogajanje z ustreznimi službami pa tudi za poskuse vpliva na odločitve institucij glede njihove politike na posameznem področju. To vlogo socialna delavka prevzame takrat, kadar institucije ne ravnaajo v skladu s potrebami uporabnikov (Mali in Milošević Arnold, 2011). Na strokovnih timih uporabnik ni navzoč in tako socialna delavka zagovarja njegove želje in potrebe. Na drugi strani pa se zagovorniška vloga socialne delavke nanaša tudi na transparentno podajanje mnenja in ocene strokovnega tima uporabniku. Socialna delavka uporabniku razloži, kakšne so njegove realne možnosti in načrt odpusta.

Potem lahko daš glas za tega človeka, ker na oddelčnih timih on ni prisoten, in se mi zdi, da dostikrat drugi profili sprejmejo vse to, da gre potem v pravi smeri odpust. Gre za zagovorniško vlogo. (C)

Ker v bistvu, ko ti razložiš nek načrt odpusta oziroma neke možnosti, ki jih pacient sam izbere, prostovoljno, je treba jasno povedati, kaj je on povedal, kaj si on želi, kakšne so realne možnosti in potem za naprej. (D)

Socialni delavci smo, kadar uporabnik to potrebuje oziroma želi, lahko neke vrste vez med uporabniki in službami. Tudi v smislu zagovorništva, skrbi za njegove pravice, koristi, svetovanja uporabnikom. (G)

Uporabnik glede na podane informacije in če mu zdravstveno stanje to dopušča, sam izbere predstavljene možnosti in optimalne rešitve.

Prepoznavna in ocena potreb uporabnikov

Načrtovanje odpusta obsega zgodnjo prepoznavo in oceno potreb uporabnikov, sodelovanje z uporabnikovo družino in strokovnimi timi za boljše načrtovanje odpusta, priporočila za nadaljnjo oskrbo, informacije o nastanitvenih zmogljivostih, programih ali storitvah, ki ustrezajo uporabnikovim potrebam in željam, ter povezovanje s službami in ustanovami v skupnosti s ciljem boljše in lažje dostopnosti uporabnikom (Lin, Cheng, Shih, Chu in Tjung, 2012). V izbranih psihiatričnih bolnišnicah je cilj načrtovanja odpusta povezan bodisi s krepitvijo moči uporabnika za življenje po odpustu iz psihiatrične bolnišnice in je usmerjen v urejanje razmer uporabnika bodisi s krepitvijo samostojnosti uporabnika med zdravljenjem in po njem.

Načrtovanje odpusta je zelo pomembno, ker zaključuje cikel zdravljenja in je pomembno, da je odpuščen domov iz kliničnega okolja s ciljem dobrega funkcioniranja (D).

Nekatere socialne delavke cilj načrtovanja odpusta povezujejo neposredno s samim odpustom, ki je razumljen kot cilj samega zdravljenja.

Najpogosteje se načrtovanje odpusta nanaša na urejanje uporabnikovih razmer po hospitalizaciji. V raziskavi je bilo največ potreb uporabnikov povezanih z nezmožnostjo samostojnega bivanja, s preskrbo osnovnih sredstev, materialno stisko in socialnim vključevanjem. Pogovor je prepoznan kot najpogostejši način, na katerega lahko socialne delavke v timu prepoznajo želje in potrebe uporabnikov in jih lahko pri načrtovanju odpusta upoštevajo.

Uporabniki si po končanem zdravljenju in vrnitvi v skupnost želijo čimprejšnje vključitve v vse sfere svojega življenja. Zdravstvenih težav ljudi ne moremo razumeti zunaj družbeno kulturnega konteksta in področij vsakdanjega življenja, kot so: stanovanje, dohodek, zaposlitev, družbena izoliranost, osamljenost. Uporabniki, ki so eksperti na podlagi osebnih izkušenj, vedo, kaj želijo, in to je treba upoštevati, ob tem pa vedeti, da imajo včasih težave z izražanjem svojih želja.

Socialno vključevanje je temeljna naloga v praksi socialnega dela, to pa še ne pomeni, da mora kdo »ustrezati« večini ali da mora biti vključen kot »izjema«. Norme normalnosti je treba razširiti. Koncept normalizacije vpliva na ljudi s težavami z duševnim zdravjem, saj zagotavlja smernice za organizacijo služb in proces, v katerem se poskuša ustvariti enake razmere za vse ljudi, ne glede na to, ali imajo težave ali ne. Gre torej za vprašanje udeležnosti posameznika pri odločanju in možnostih dostopa do socialne, ekonomske, politične in medsebojne vključenosti. Načrtovanje pomoči ni dovolj dobro, če ne pripomore k vključenosti v socialno okolje in k večji socialni moči ter dokler viri v skupnosti v resnici niso dostopni (Schmidt, 2003; Zaviršek, 2003; Videmšek, 2013; Kvaternik in Grebenc, 2008; Campbell, 1996; Čacinovič Vogrinčič, 2006; Becker, Howard in Moran, 2007).

Uporabniška participacija

Model okrevanja, na katerem temelji učinkovito načrtovanje odpusta, je nastal kot odgovor na ozka in omejena pojmovanja v medicinskem modelu, ki je tradicionalno videl uporabnike kot pasivne prejemnike, osebje pa kot strokovnjake in imetnike znanja. Uporabniško gibanje je zahtevalo drugačne pristope, možnost izbire služb in storitev, ki bi zadovoljevale njihove potrebe. Urek (2003) meni, da je še pred kratkim veljalo, da je beseda strokovnjaka ena in edina veljavna, danes pa se zavedamo, da gre za medsebojni delovni odnos, pri katerem je socialna delavka strokovnjakinja iz poklica, uporabnik pa strokovnjak na podlagi osebnih izkušenj.

Raziskava ne potrjuje Brandonu in Brandonu (1994), ki pišeta, da imajo socialne delavke težave s tem, da bi uporabniki sami odločali oziroma opredeljevali svoje potrebe, saj so bili naučeni za formalni postopek ocenjevanja, pri katerem gre za enosmerni postopek obdelave pasivnega posameznika, ki v postopku ne sodeluje. Socialne delavke so poudarjale, da so priprave na odpust uporabnika iz bolnišnice kot tudi način ugotavljanja njegovih želja in potreb odvisne od njegovega zdravstvenega stanja, to pa zelo vpliva na zagotavljanje njegove avtonomije v poteku načrtovanja odpusta. V primeru dobrega zdravstvenega stanja člani strokovnega tima uporabnika zaznavajo kot soustvarjalca načrta odpusta. Ključen pri učinkovitem načrtovanju odpusta je prav enakovreden, partnerski odnos med uporabnikom in socialno delavko ozirom timom, ki je vključen v načrtovanje odpusta.

Uporabniki vedno sodelujejo pri načrtovanju odpusta, se usedem z njimi, da vidimo, kako bo po odpustu. (E8)

Člani strokovnega tima v sodelovanju z uporabnikom iščejo najustreznejše rešitve za doseg cilja zdravljenja kot tudi rešitve za stabilizacijo življenja uporabnika po odpustu. Socialne delavke, ki so v času študija ponotranjile vrednoto avtonomije uporabnika, skušajo upoštevati načelo avtonomnosti tako, da spodbujajo uporabnika k soustvarjanju načrta odpusta in njegovi samostojnosti.

Socialne delavke omenjajo še uporabnike z dobrim zdravstvenim stanjem in torej zmožnostjo soustvarjanja načrtovanja odpusta, ki jim je bolnišnica zatočišče bodisi pred nasilnimi družinskimi odnosi bodisi pred delovno preobremenjenostjo. Ti si želijo dolgotrajne hospitalizacije in ureditev življenjskih razmer po odpustu iz bolnišnice. Tudi njih skušajo socialne delavke motivirati za vključevanje v potek načrtovanja odpusta. Psihiatrične bolnišnice, ki so na medicinskem modelu utemeljene institucije, pogosto opravljajo vlogo zavetišč in azilov, vanje se zatekajo ljudje z najrazličnejšimi težavami, ki nimajo medicinskega izvora (Zaviršek, 1994). Hkrati pa prav hospitalizacijo uporabniki doživljajo kot vir stigme, zato zdravljenje v psihiatrični bolnišnici pogosto prikrivajo in težko sprejmejo situacijo, v kateri so se znašli. Gre za odpor zoper socialno etiketo »duševni bolnik«. Stigma na mikroravni zavira okrevanje in razvoj psihosocialnih spretnosti posameznika s težavami z duševnim zdravjem, na makroravni pa zaradi družbene nevednosti oziroma nezaveščenosti vpliva na pomanjkljiv razvoj resorjev, ki bi njim in njihovim

bližnjim olajšali vključevanje v družbo ter tako ohranjali in krepili socialno oziroma družbeno vlogo (Oreški, 2008; Ule, 1993).

Čeprav se upošteva praksa upoštevanja in omogočanja avtonomije uporabnika pri načrtovanju odpusta, socialne delavke poudarjajo pomen določanja mej uporabniku glede njegovih želja z upoštevanjem realne ocene njegove situacije. Določanje mej ali realnih možnosti je praksa pri načrtovanju odpusta, ko ima uporabnik nerealne želje in potrebe oziroma te niso uresničljive zaradi njegovega zdravstvenega ali socialno-ekonomskega stanja. Socialne delavke pri svojem delu sodelujejo tudi z uporabniki, ki zaradi svojega zdravstvenega stanja ne morejo sodelovati pri načrtovanju odpusta. V teh primerih socialne delavke ne morejo upoštevati ali težje upoštevajo želje in potrebe uporabnika ter se zavedajo, da je uporabnikom okrnjena avtonomija pri načrtovanju odpusta. Pri teh uporabnikih so pogostejše pokroviteljske prakse.

Največkrat to srečamo pri starostnikih, ko ni svojcev. Takrat iščemo socialni delavci rešitve sami, npr. namestitve v DU, tudi če so oddaljeni od doma. (E)

Erina White (2013) meni, da obstaja nevarnost, da socialna delavka preoblikuje »neskladnega posameznika« v »duševno bolnega« ob altruistični predpostavki, da je to nekaj, kar uporabnik želi ali potrebuje. Uporabnike opredeli kot »nore« z uporabo medicinskega modela v socialnem delu, z uporabo moči, ki je socialnim delavkam dodeljena. Socialne delavke sicer menijo, da pri tem ne gre za pokroviteljsko prakso, temveč iskanje najboljših rešitev za uporabnika kot tudi za njegove svojce.

Tu ne gre za pokroviteljstvo, ampak za iskanje boljše izbire. (N).

Xie (2013) meni, da strokovnjaki verjamejo v moč uporabnikov in da lahko ta moč pomaga pri okrepanju. Pa vendar je ob tem potrebna previdnost, da se informacije, pridobljene pri oceni stanja, ne bi interpretirale v skladu s paternalističnim, tradicionalnim, medicinskim pristopom. Pokroviteljstvo oziroma neustrezen odnos do uporabnika temu jemlje moč (so)odločanja pri njegovi obravnavi. Pokroviteljstvo je opazno predvsem pri delu zdravstvenega osebja, najbolj zdravnikov, ki pogosto ne upoštevajo želja in potreb uporabnikov. V odnosu med socialno delavko in uporabnikom že sama moč, ki izhaja iz njene profesionalne vloge, socialni delavki prinaša občutek avtoritete. V zdravstvu nemalokrat naletimo na pokroviteljske izjave, češ »mi vemo, kaj je najbolje za vas«, ki pravzaprav izražajo občutek ogroženosti ob bolnikovi tendenci uveljavljanja lastnega mnenja, le uporabnik z močjo pa je lahko konstruktiven (Milošević Arnold in Postrak, 2003; Domajnko, 2014, str. 42).

Socialna delavka je v procesu načrtovanja odpusta vseskozi svetovalka, spodbujevalka samostojnosti in informatorka. Uporabnika seznanja z možnimi tveganji in ga pripravi na sprejemanje možnih posledic teh tveganj. Strokovnjaki morajo dovoliti tveganja, če hočejo delovati podporno. Naloga socialnega dela je oceniti verjetnost, da se bo nekaj zgodilo, tehtati med tveganjem in dobičkom za uporabnika in zmanjšati tveganje na razumno mejo, ne da bi onemogočili osebi, da tvega (Deegan, 1996; Flaker, 2003).

Usposobljenost socialnih delavk za delo na področju psihiatrije

Socialne delavke se po študiju ne počutijo dovolj usposobljene za delo na področju zdravstva in še posebej psihiatrije. Njihov občutek neusposobljenosti in nekompetentnosti izhaja iz ugotovitve, da jim študij ne da znanja in spretnosti, potrebnih za celostno obravnavo uporabnika v zdravstvu. Pri tem omenjajo primanjkljaje na področju psihosocialnih in medicinskih znanj.

Če gledam, ko pridejo s fakultete ... slabo, ker ni predmeta, ni nečesa, kar bi usmerjalo v to delo. V zdravstvu je to malo bolj specifično kot na terenu. Obvezno bi bilo treba v študij vnesti te vsebine. (a)²

Resolucija o nacionalnem programu duševnega zdravja 2018–2028 (2018) opozarja na pomen vključitve vsebin s področja duševnega zdravja v strokovno izobraževanje na srednješolski in visokošolski ravni za poklice v zdravstvu, socialni in družini ter vzgoji in izobraževanju. Mnoge socialne delavke sodelujejo s posamezniki in družinami s težavami z duševnim zdravjem tudi zunaj področja duševnega zdravja, zato so takšna znanja dragocena za vse (Kourgiantakis, Hussain, Ashcroft, Logan, McNeil in Williams, 2020). Omenjena znanja so socialne delavke v preteklosti že pridobivale v času študija, do spremembe študijskega programa, ko so bile te vsebine iz študijskega programa izločene in obravnavane kot irelevantne za delo socialne delavke.

Stara generacija smo imeli psihiatrijo, niso bili usmerjeni proti, potem se je to spremenilo, se je zavrlo to dragoceno znanje, kar je škoda. (j)

Menijo, da bi bila smiselna dopolnitev ali sprememba visokošolskega študijskega programa, ki bi študentom dal takšno znanje in spretnosti, saj bi to okrepilo sodelovanje med matično fakulteto in psihiatričnimi ustanovami z namenom pridobivanja konkretnega vpogleda v metodike dela zdravstvenega in socialnega modela kot tudi pridobivanja relevantnih znanj in spretnosti za kompetentno socialnodelavsko obravnavo uporabnika v času zdravljenja.

Zaznavanje neusposobljenosti pri socialnih delavkah se kaže tudi v težavah z usklajevanjem zdravstvenega in socialnega modela. Socialne delavke poudarjajo, da ne poznajo specifičnega delovanja medicinskega modela, ki se izrazito razlikuje od socialnega modela delovanja. Poznavanje specifičnega delovanja obeh modelov je za uspešno načrtovanje odpusta pomembno, saj v psihiatričnih bolnišnicah prevladuje predvsem medicinski model obravnave.

Mislím, da smo se zelo veliko izobraževali na to temo, zelo veliko sem odnesla iz faksa. Ampak po drugi strani pa je to teorija. Ko prideš delat, pa vidiš primanjkljaj. Ker se osredotočamo predvsem na socialni model, tu pa prevladuje zdravstveni. (o)

Socialne delavke sicer poročajo o širini in uporabnosti znanj, ki so jih pridobile v času študija.

² Pri iskanju odgovorov na raziskovalna vprašanja v zvezi s postopkom načrtovanja odpusta sem intervjuvanke označevala z veliko začetnico, pri odgovorih v povezavi z usposobljenostjo socialnih delavk pa z malo začetnico.

Jaz mislim, da meni je faks dosti dal, gre za način razmišljanja skozi te vaje. Ko pridejo določene teme, tudi v splošni populaciji, razmišljam in pristopam drugače. (h)

Seznatile so se s specifikami metodike dela, kot so: svetovanje, pogovor z uporabnikom in družino, delo s skupino, individualno delo z uporabnikom. Gre za znanja oziroma metode izvajanja varnega pogovora, vzpostavitve odprtega odnosa z uporabnikom, sodelovanje s svojci. Če so socialne delavke pridobile srednješolsko izobrazbo s področja zdravstva ali so si pred zaposlitvijo v psihiatrični bolnišnici pridobile druge delovne izkušnje, lažje prevajajo metode socialnega dela v prakso.

Jaz, če tako pomislim, jaz sem imel srečo, da sem bil najprej zaposlen kot tehnik, imel sem izkušnje in znanje. (i)

V nasprotnem primeru se socialne delavke srečujejo z velikimi izzivi in imajo občutek, da so pri prevajanju metod socialnega dela v prakso prepuščene same sebi.

Pridobivanje širokega spektra teoretskega in tudi praktičnega znanja v času študija, ki pa ni usklajen s potrebami znanja v psihiatrični bolnišnici, se pri socialnih delavkah kaže v nerealnih pričakovanjih glede metod dela z uporabnikom, neselektivnosti med bolezenskimi znaki in neprimernim vedenjem ter v okornih komunikacijskih spretnostih z uporabnikom. Zaznane nekompetentnosti in neusposobljenosti za delo v zdravstvu socialne delavke rešujejo z nenehnim dopolnjevanjem znanj, ki jih pridobivajo samoiniciativno s samoizobraževanjem, kolegialnim in izkušenjskim učenjem kot tudi z vključevanjem v formalne oblike izobraževanja.

A kljub temu mislim, da so socialni delavci, ki vstopijo v zdravstvo, zelo učljivi in se z dodatnimi in rednimi usposabljanji primerno okrepijo, kjer se je pač za kvalitetno socialno delo v zdravstvu še treba. (g)

Problem ostajajo za zdaj še neurejeni standardi in normativi za socialne delavke na področju zdravstva. Vsaka stroka mora v procesu profesionalizacije jasno opredeliti področje svojega zanimanja in delovanja, po katerem se razlikuje od drugih sorodnih poklicev in disciplin. Vloge in prioritete socialnih delavk na področju duševnega zdravja pogosto niso dobro opredeljene. Status in avtonomija socialnih delavk v multidisciplinarnih okoljih, kot so bolnišnice, sta bila v zgodovini ogrožena, zato ni bilo priložnosti za uresničitev strokovnega potenciala. Nujno je odgovarjati na potrebe stroke, sicer bodo socialne delavke postale manj relevantne, izgubile bodo moč, legitimnost in pomembnost na področju duševnega zdravja (Allen, 2014; Milošević Arnold in Poštrak, 2003; Aviram, 2002).

Posledica omenjenega in prevlada medicinskega modela je pripomogla k temu, da v sistemu zdravstva standardi in normativi za socialno delo še niso opredeljeni, zato je bila na Ministrstvu za zdravje leta 2019 oblikovana Delovna podskupina za oblikovanje predloga normativov za področje dela socialnih delavcev v zdravstveni dejavnosti in leta 2021 še Delovna podskupina za nadaljevanje oblikovanja predloga normativov za področje socialnega dela v zdravstveni dejavnosti.

Čeprav je socialnim delavkam pri njihovem delu zagotovljena avtonomija, saj si samostojno organizirajo svoje delo z uporabnikom in svojci ter zunanjimi institucijami kot tudi enakopravno sodelujejo v posvetih strokovnega tima, je stopnja avtonomije odvisna od dveh dejavnikov. Na eni strani je avtonomija socialne delavke odvisna od komunikacijskih spretnosti in navad članov strokovnega tima, v teh vidikih gre za vprašanje suverena in konstruktivnega argumentiranja svojega strokovnega mnenja in pripravljenosti članov tima, da upoštevajo podana mnenja socialne delavke. Na drugi strani pa je avtonomija socialne delavke v veliki meri odvisna tudi od osebnostnih značilnosti vodje strokovnega tima, to je od zdravnika. Socialne delavke se namreč srečujejo s primeri, ko vodja tima upošteva njihovo mnenje glede nadaljnje obravnave uporabnika, pa tudi s primeri, ko vodja tima ignorira njihove predloge obravnave uporabnika.

Odvisno od tistih, s katerimi socialna delavka sodeluje, koliko avtonomije dopuščajo. Odvisno od sogovornika in njegove osebnosti, razmišljanja. (a)

V tem primeru se socialne delavke srečujejo z etičnimi dilemami, saj jim obstoječi zdravstveni sistem ne mogoča v celoti upoštevati perspektive moči uporabnika. Srečujejo se z etičnimi dilemami, ki so povezane, na primer, z zdravljenjem proti volji, jemanju zdravil, ki jih oseba zavrača, nameščanjem v ustanove proti volji in mnogimi drugimi (Banks, 2011). Včasih s katerim od uporabnikov težko dela zaradi pogledov, ki jih ta oseba ima, ali zaradi pogledov, ki jih ima sama. V socialnem delu lahko prepoznamo najmanj dva tipa konfliktov vrednot; prvi izvira iz dvojnosti socialnega dela, ki poskuša nadzorovati socialne probleme in jih reševati, drugi pa iz konflikta med osebnimi in profesionalnimi vrednotami (Dhooper, 2012; Banks, 2011; Čepulionytejeva in Dunajevs, 2016).

Socialne delavke so poročale o etičnih dilemah, s katerimi se srečujejo v primeru neurejenih namestitvenih razmer in zaradi neustreznega delovanja sistema, ki za uporabnika ne najde ustrezne rešitve. Omenjajo prostorsko stisko in pomanjkanje individualizirane podpore uporabnikom v zavodih in pomanjkljive možnosti v skupnosti. Zato se uporabnike odpušča v neustrezno domače okolje, kjer ni ustreznih odgovorov na njihove potrebe, zato so jim kršene mnoge pravice. Pogosta je dilema, kdaj uporabnik zaradi svojega zdravstvenega stanja resnično ne more več trajno in polno sodelovati pri odločanju o sebi, kdaj ne more več razumeti posledic svojih odločitev in mora o uporabnikovih zadevah odločati skrbnik in kdaj uporabnik ne želi prevzeti odgovornosti.

Torej problem prepoznavanja prave meje, ali oseba res ne more več trajno in polnomočno sodelovati pri odločanju o sebi, ker je zaradi bolezni že toliko okrnjena, spremenjena, oškodovana, da ne zmore več razumeti, prav izbrati, sodelovati pri izbiri in skrbi za pravice, koristi, osebnosti in ni več zmožna razumeti posledic svojih odločitev in mora o določenih zadevah glede te osebe odločati nekdo drug. (g)

Prav tako socialne delavke doživljajo etične dileme pri stikih s svojci uporabnika. Gre za primere, ko svojci odklanjajo stike z uporabnikom ali pa uporabnik ne želi vzpostaviti stike s svojci, ti pa si jih želijo.

Raziskava je potrdila, da so socialne delavke, ob sicer dobri strokovni usposobljenosti, delovni etiki in občutku za delo z uporabniki pomanjkljivo usposobljene za delo na področju zdravstva, s tem tudi psihiatrije. Ugotovila sem, da bi bilo smiselno spremeniti oziroma dopolniti študijski program z vsebinami s področja zdravstva (zdravstvena zakonodaja, seznanitev z vrstami težav na področju duševnega zdravja, načini zdravljenja in rehabilitacije, vloga socialnega dela v zdravstvu, psihoterapevtska znanja), okrepiti sodelovanje z drugimi fakultetami, gostujočimi predavatelji iz prakse in obiski v zdravstvenih ustanovah. To bi bila dragocena pridobitev za vse slušatelje, tudi tiste, ki se po študiju ne bodo zaposlili neposredno na področju zdravstva. Morda je možnost tudi specialistični študij, ki bi ponudil dodatna, poglobljena znanja s področja dela v zdravstvu.

Ugotovila sem, da je nujna dokončna ureditev standardov in normativov na področju socialnega dela v zdravstveni dejavnosti na vseh treh ravneh; primarni, sekundarni in terciarni, saj bi to preprečevalo porazgubitev razvidnosti prispevka socialne delavke v bolnišnici. Naloge socialne delavke in kadrovske potrebe bi bile natančno opredeljene, poenoten bi bil tudi opis storitev, ki jih zagotavlja socialna služba, ob ustrezno dopolnjeni strokovni terminologiji s tega področja.

Nesistematičnost načrtovanja odpusta bi bilo mogoče odpraviti z enakopravnim partnerskim sodelovanjem socialne delavke in uporabnika, ki ne izpušča nobene od faz postopka, ki so uvodni razgovor, redna srečanja in zaključno srečanje. Število srečanj ni določeno, odvisno je od potreb in se sprti prilagaja (Alghzawi, 2012). Ključno pri načrtovanju odpusta je raziskovanje uporabnikov potreb in iskanje ustreznih odgovorov nanje, ki je strokovnemu timu izhodišče za nadaljnje sodelovanje. Načrtovanje odpusta mora biti razumljeno v kontekstu celostne obravnave uporabnika za čas zdravljenja v bolnišnici, pa tudi v kontekstu načrtovanja in priprave uporabnika na življenje po končanem zdravljenju v psihiatrični bolnišnici in ne le v kontekstu načrtovanja dejanskega dneva odpusta uporabnika iz bolnišnice.

Raziskava je pokazala, da uporabniki želijo in pričakujejo zadovoljitev primarnih potreb, zato je naloga socialne delavke, da v socialnodelovnem odnosu skupaj z uporabnikom preverita in po potrebi poiščeta odgovore na ugotovljene potrebe, ki so povezane predvsem z rednim in zdravim prehranjevanjem, urejenimi bivanjskimi razmerami in finančno varnostjo. Poleg primarnih potreb je pomembna socialna vključenost uporabnika po končanem zdravljenju. Pri tem ji pomagajo različne metode dela (ocena potreb, metoda individualnega načrta, motivacijski intervju). O metodah dela so socialne delavke govorile opisno, le redko so jih konkretno poimenovali.

Skrbno pripravljen načrt odpusta v okviru načrtovanja odpusta, narejen skupaj z uporabnikom, bo opredelil njegove potrebe in jih usklajeval s službami in storitvami v skupnosti ter tako zagotovil podporo, ki je potrebna za vzdrževanje napredka, doseženega med zdravljenjem (Gowda, Gajera, Srini-vasa in Ameen, 2019, str. 707; Dhooper, 2012). Socialna delavka v celotnem procesu načrtovanja odpusta uporabnika podpira, informira in skupaj z njim analizira možna tveganja.

Ugotovila sem, da krizni načrt, ki je napisan in namenjen pripravi na morebitno krizo, ni del prakse načrtovanja odpusta iz psihiatrične bolnišnice. Socialna delavka se mora pri svojem delu v psihiatrični bolnišnici in s tem pri načrtovanju odpusta vseskozi zavedati nevarnosti pokroviteljskih praks v odnosu med strokovnjakom in uporabnikom, še posebej v primerih, ko uporabniku zdravstveno stanje ne dopušča avtonomnega sodelovanja pri načrtovanju odpusta. Učinkovita praksa je timski pristop z zagovorniško vlogo socialne delavke, oddaljitvijo strokovnega tima od vloge odločevalca v procesu načrtovanja odpusta ter z rednim dodatnim izobraževanjem in ozaveščanjem drugih zaposlenih v psihiatričnih bolnišnicah.

Raziskava je pokazala, da ima bolj kot sama socialna delavka na obravnavo uporabnika pri načrtovanju njegovega odpusta vpliv timski pristop dela, v katerega je socialna delavka enakovredno vključena. Socialne delavke, zaposlene v psihiatrični bolnišnici, postajajo vse prepoznavnejša poklicna skupina na področju psihiatrije, vendar pa se kot sekundarna profesija hitro lahko znajdejo v konfliktnih identitetah, saj se delno identificirajo s svojo profesionalno skupino, delno pa kot zaposlene v zdravstvu, ožje na področju psihiatrije. Upoštevanje mnenja socialne delavke pri timski obravnavi in načrtovanju odpusta iz psihiatrične bolnišnice je odvisno od njene kompetentnosti in suverena zagovarjanja perspektive socialnega dela v tem procesu.

Socialno delo v zdravstvu in s tem tudi v psihiatrični bolnišnici je eno vsestransko najzahtevnejših področij dela. To nakazuje veliko potrebo po superviziji, ki bi pomenila ključno podporo socialnim delavkam pri izzivih, ki jih prinaša delo v psihiatriji, tudi pri spoprijemanju z etičnimi dilemami. Te lahko presežejo z zadostnim informiranjem uporabnikov glede njihovih možnosti izbire, zagotovitvijo zadostnega časa za sprejetje pomembnih odločitev in s spoštovanjem odločitev uporabnika v procesu načrtovanja odpusta.

Sklep

Raziskava procesa odpusta po končanem zdravljenju v bolnišnici je pokazala vlogo socialnega dela v institucionalnem okolju psihiatrične bolnišnice in ovire za večjo vključenost uporabnikov v proces priprave na vrnitev v skupnost. Na podlagi rezultatov so bili oblikovani predlogi za organiziranje in izvajanje praks socialnega dela v psihiatričnih bolnišnicah, ki upoštevajo načelo emancipacije. Pomemben prispevek k znanosti socialnega dela je empirično podprt vpogled v značilnosti strokovnega znanja, uporabo metod in postopkov dela, prednosti in pomanjkljivosti v znanju socialnih delavk v praksi ter v oblikovane smernice in priporočila za izboljšanje prakse socialnih delavk.

Z raziskavo sem ugotovila, da se mora načrtovanje odpusta začeti ob sprejemu ali čim prej po sprejemu v psihiatrično bolnišnico. Načrtovanje odpusta socialna delavka povezuje z delom z uporabniki ter s pomočjo in podporo pri urejanju uporabnikovih razmer po končani hospitalizaciji, pri tem pa se osredotoča na urejenost bivanjskih razmer, finančno stabilnost, samostojnost in ustrezne, kontinuirane, uporabniku prilagojene podpirne mreže v skupnosti.

Cilj celostne obravnave v okviru načrtovanja odpusta je povezan z izboljšanjem razmer za dostojno življenje uporabnika, ki vključujejo več izbire v času zdravljenja in po končanem zdravljenju ter krepitev moči uporabnika v procesu okrevanja za čim boljše spoprijemanje z izzivi po odpustu in torej preprečevanje rehospitalizacij. V načrtovanje odpusta je vedno povabljen tudi uporabnik, če mu zdravstveno stanje to dovoljuje, in sicer kot ekspert na podlagi osebnih izkušenj, enakovredno soudeležen pri iskanju ustreznih odgovorov na ugotovljene potrebe.

Načrtovanje odpusta je timsko delo, v katerem je socialna delavka v vlogi koordinatorke med uporabnikom, člani strokovnega tima, svojci in službami v skupnosti. Socialna delavka je zagovornica pravic in želja uporabnika pred člani strokovnega tima ter hkrati transparentno podaja mnenja in ocene strokovnega tima uporabniku. Vse faze načrtovanja odpusta morajo biti skrbno zapisane.

Viri

- Alghzawi, H. M., (2012). *Psychiatric discharge process*. Pridobljeno 10. 3. 2018 s <https://www.hindawi.com/journals/isrn/2012/638943/z>
- Allen, R. (2014). *The role of the social worker in adult mental health services*. Pridobljeno 21. 8. 2017 s <https://www.basw.co.uk/resources/tcsw/Roles%20and%20Functions%20of%20Mental%20Health%20Social%20Workers%202014.pdf>
- Amado, A. N., & Mc Bride, M. (2001). Increasing person-centered thinking: improving the quality of person-centered planning: a manual for person-centered planning acilitators (pdf). Pridobljeno 10. 4. 2018 s <https://rtc.umn.edu/docs/pcpmanual1.pdf>
- Aviram, U. (2002). The changing role of the social worker in the mental health system. *Social Work in Health Care*, 35(1/2). Pridobljeno 16. 6. 2020 s https://www.researchgate.net/publication/11092563_The_Changing_Role_of_the_Social_Worker_in_the_Mental_Health_System
- Banks, S. (2011). Etične dileme ali koga zanima. *Socialno delo*, 50(3-4), 263-268.
- Banks, S., & Gallagher, A. (2009). *Ethics in professional life: virtues for health and social care*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Becker, T. E., Howard, E. A., & Moran, G. M. (2007). The role of effective discharge planning in preventing homelessness. *The Journal of Primary Prevention*, 28, 229-243. Pridobljeno 1. 9. 2020 s <https://link.springer.com/article/10.1007/s10935-007-0095-7>
- Beckett, C., & Maynard, A. (2013). *Values and ethics in social work*. 2. izdaja. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage Publications.
- Beder, J. (2006). *Hospital social work: the interface of medicine and caring*. New York, London: Routledge.
- Brandon, D., & Brandon A. (1994). *Jin in jang psihosocialne skrbi*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Campbell, P. (1996). *Kako začeti*. Maribor: Ozara.
- Corcoran, J., & Walsh, J. (2006). *Clinical assessment and diagnosis in social work practice*. New York, NY: Oxford University Press.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2006). *Socialno delo v družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2010). Soustvarjanje pomoči v jeziku socialnega dela. *Socialno delo*, 49(4), 239-245.
- Čepulionyte, D., & Dunajevs, E. (2016). The value contradictions in social Work. *The Journal of Social Work Values and Ethics*, 13(2). Pridobljeno 3. 1. 2020 s <https://jswve.org/download/2016-2/articles/12-Value-contradictions-in-social-work-Fall-2016-Vol-13-No-2.pdf>
- Deegan, P. (1996). Recovery as a journey of the heart. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 19(3). Pridobljeno 1. 6. 2020 s <https://toronto.cmha.ca/wp-content/uploads/2016/07/Deegan1996-Recovery-Journey-of-the-Heart1.pdf>
- Dernovšek, M. Z., & Šprah, L. (2017). *Primerjalna raziskava učinkovitosti psihiatričnih bolnišničnih sprejemov s pomočjo metode povezovanja podatkov med velikimi administrativnimi podatkovnimi zbirkami (CEPHOS-LINK)*. Pridobljeno 10. 4. 2018 s <https://thl.fi/documents/189940/2732416/9+SLOVENIA+POLICY+BRIEF.pdf/b1af95df-d962-4e94-9e7f-a45a4f58c04f>
- Dhooper, S. S. (2012). *Social work in health care, its past and future*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Domajnko, B. (2014). Vidik uporabnikov zdravstvenega varstva - sociološki pogled. V M. Pahor (ur.), *Zavezniki za zdravje: medpoklicno sodelovanje v zdravstvenih timih* (str. 42-58). Ljubljana: Zdravstvena fakulteta.
- Dominelli, L. (2002). *Anti-oppressive social work theory and practice*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
- Doyal, L., & Gough, I. (1991). *A theory of human need*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave MacMillan.
- Društvo socialnih delavk in delavcev Slovenije (2021). *Kodeks etike socialnih delavcev in delavk Slovenije*. Pridobljeno 26. 10. 2021 s <https://dsdds.splet.arnes.si/files/2021/03/Kodeks>
- Eržen, I. (2012). Socialno delo v zdravstveni dejavnosti. *Socialno delo*, 51(1-3), 15-26.
- Fakulteta za socialno delo (2017). *Učni načrti*. Pridobljeno 13. 7. 2017 s https://www.fsd.uni-lj.si/izobrazevanje/dodiplomski-studij/ucni_nacrti/program_1_stopnje/
- Flaker, V. (1998). *Odpiranje norosti, vzpon in padec totalnih ustanov*. Ljubljana: *cf.
- Flaker, V. (2003). *Oris metod socialnega dela: uvod v katalog nalog centrov za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Skupnost centrov za socialno delo Slovenije.
- Flaker, V. (2012). Prostor in socialno delo. *Teorija in praksa*, 49(1), 53-70.
- Flaker, V., Mali, J. Kodele, T., Grebenc, V., Škerjanc, J., & Urek, M. (2008). *Dolgotrajna oskrba: očrt potreb in odgovorov nanje*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Foucault, M. (1998). *Zgodovina norosti v času klasicizma*. Ljubljana: *cf.
- Freire, P. (2017). *Pedagogy of the oppressed*. London: Penguin Books.
- Goffman, E. (2019). *Azili: eseji o socialni situaciji duševnih bolnikov in drugih zaprtih varovancev*. Ljubljana: *cf.
- Golightley, M. (2006). *Social work and mental health*, 2. izdaja. Exeter, United Kingdom: Sage Publications.
- Gowda, M., Gajera, G., Srinivasa, P., & Ameen, S. (2019). Discharge planning and Mental Healthcare Act 2017. *Indian Journal of Psychiatry*, 61(4). Pridobljeno 28. 11. 2022 s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6482710/>
- Grebenc, V. (2005). *Ocena potreb in raziskovanje lokalnih vednosti kot izhodišče v socialnem delu* (doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Grebenc, V. (2014). Understanding the needs of older people: shifting toward more community based responses. *Revija za socialno politiko*, 21(2), 133-160.
- Grebenc, V., & Kvaternik, I. (2008). Vrzeli med medicino in socialnim delom: primer »dvojnih diagnoz«. *Teorija in praksa*, 45 (1-2), 129-143.
- Jacob, K. S. (2015). Recovery model of mental illness: a complementary approach to psychiatric care. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 37(2), 117-119. Pridobljeno 17. 3. 2018 s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4418239/>
- Jutel, A. (2009). Sociology of diagnosis: a preliminary review. *Sociology of Health & Illness*, 31(2), 278-299. Pridobljeno 15. 6. 2020 s <https://www.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-9566.2008.01152.x>
- Kelavič, M. (2007). Potrebe svojcev oseb s težavami v duševnem zdravju. *Socialna pedagogika*, 11(3), 311-340.
- Kodele, T., & Mešl, N. (ur.) (2016). *Družine s številnimi izzivi: soustvarjanje pomoči v skupnosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Kourgiantakis, T., Hussain, A., Ashcroft, R., Logan, J., McNeil, S., & Williams, C. C. (2020). Recovery-oriented social work practice in mental health and addictions: a scoping review protocol. Pridobljeno 22. 10. 2020 s <https://bmjopen.bmj.com/content/10/8/e037777>
- Kvaternik, I., & Grebenc, V. (2008). Vrzeli med medicino in socialnim delom: »primer dvojnih diagnoz«. *Socialno delo*, 45 (1-2). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- Lin, C., Cheng, S., Shih, S., Chu, C., & Tjung, J., (2012). Discharge planning. *International Journal of Gerontology*, 6, 237–240. Pridobljeno 10. 3. 2018 s <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1873959812000695#!>
- Lamovec, T. (1998). *Psihosocialna pomoč v duševni stiski*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Mali, J., & Milošević Arnold, V. (2011) (ur). *Demenca: izziv za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- McDaid, S., & Ni Bhera, A. (2017). *The advocacy needs of mental health service users living in the community: a pilot study*. Pridobljeno 28. 11. 2022 s https://www.mentalhealthreform.ie/wp-content/uploads/2017/07/MHR_CANSurvey_2017.pdf
- Mickan, S., & Rodger, S. (2000). The organisational context for teamwork: comparing health care and business literature. *Australian Health Review*, 23(1). Pridobljeno 10. 7. 2021 s https://www.researchgate.net/publication/12372473_The_organisational_context_for_teamwork_Comparing_health_care_and_business_liter
- Milošević Arnold, V., & Poštrak, M. (2003). *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba.
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2015). *Izhodišča deinstitucionalizacije v Republiki Sloveniji – ločeni operativni povzetek*. Pridobljeno 10. 2. 2018 s http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/sociala/izhodišca_deinstitucionalizacije_maj_slo_povzetek_03.pdf
- Olsen, M. R. (1994). *Social work & mental health*. London: Routledge.
- Oreški, S. (2008). Medijske podobe duševnega zdravja in njihovi učinki na družbene prakse. *Socialno delo*, 47(3/6), 259–267.
- Parker, J., & Doel, M. (2013). *Professional social work*. London: Sage Publications.
- Rafaelič, A. (2015). *Pomen raziskovanja in vključevanja po meri človeka in procesih deinstitucionalizacije* (doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Rapp, C. A., & Goscha, R. J. (2012). *The strenght model: a recovery-oriented approach to mental health services*. 3. izdaja. New York: Oxford University Press.
- Reamer, F. (1990). *Ethical dilemmas in social service*. 2. izdaja. New York: Columbia University Press.
- Resolucija o nacionalnem programu duševnega zdravja 2018–2028 (2018). *Ur. l. RS*, 24/2018.
- Rogers, J. (2012). *Anti oppressive social work research: reflections on power in the creation of knowledge*. Pridobljeno 2. 3. 2018 s http://opus.bath.ac.uk/31426/1/Anti_Oppressive_Social_Work_Research.pdf
- Salleebey, D. (1997). *The strength perspective in social work practice*. New York: Longman.
- Schmidt, T. (2003). Stabilizacija/integracija. *Socialno delo* 42(4–5), 311–319
- Shepard, S., Parkes, J., McClaren, J., & Phillips, C. (2004). *Discharge planning from hospital to home*. Pridobljeno 10. 3. 2018 s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/14973952>
- Sowers, W. E., & Rohland, B. (2004). American Association of Community Psychiatrists principles for managing transition in behavioral health services. *Psychiatric Services*, 55(11), 1271–1275.
- Starnino, V. R. (2009). An integral approach to mental health recovery: implications for social work. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 19.
- Ule, M. (1993). *Psihologija vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Sophia.
- Ule, M. (2012). Družbeni vidiki zdravja in medicine. *Socialno delo*, 51(1–3), 5–14.
- Urek, M. (2003). *Pripovednost socialnega dela* (doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Videmšek, P. (2011). *Vpliv ljudi s težavami v duševnem zdravju na delovanje skupnostnih služb za duševno zdravje v Sloveniji* (doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Videmšek, P. (2013). *Iz institucij v skupnost*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Walsh, J., Farmer, R., Floyd Taylor, M., & Bentley, K. J. (2003). *Ethical dilemmas of practicing social workers around psychiatric medication: results of a national study*. Pridobljeno 25. 1. 2017 s https://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/M_Floyd-Pickard_Ethical_2003.pdf
- Webber, M., & Joubert, L. (ur.) (2015). Editorial: social work and recovery. *British Journal of Social Work*, 45(1), i1–i8. Pridobljeno 13. 5. 2018 s https://academic.oup.com/bjsw/article-pdf/45/suppl_1/.../bcv125.pdf

- Wehbi, S., & Parada, H. (ur.) (2017). *Reimagining anti-oppression social work practice*. Toronto, Ontario: Canadian Scholars.
- White, E. (2013). The ethics of involuntary hospitalization. *Journal of Social Work Values and Ethics*, 10(2). Pridobljeno 10. 2. 2020 s <https://jswve.org/download/2013-2/articles/25-35-Ethics-Involuntary-Hospitalization-Fall-2013.pdf>
- Xie, H. (2013). Strengths-based approach for mental health recovery. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 7(2), 5–10. Pridobljeno 10. 8. 2020 s https://www.researchgate.net/publication/260917152_Strengths-Based_Approach_for_Mental_Health_Recovery
- Zakon o duševnem zdravju* (2008). *Ur. l. RS*, št. 77/2008.
- Zakon o zdravstveni dejavnosti* (2005). *Ur. l. RS*, št. 23/2005.
- Zaviršek, D. (1994). Psihiatrični oddelek med boleznijo in njeno kulturno manifestacijo. Študija primera (I., II., III., IV., V). *Socialno delo*, 33(1, 2, 3, 4, 5).
- Zaviršek, D. (2003). Notranja nasprotja socialnega dela pri uresničevanju človekovih pravic v postmodernih družbah. *Socialno delo*, 42(4–5), 219–229.
- Zaviršek, D., Rommelspacher, B., & Staub-Bernasconi, S. (2010). *Ethical dilemmas in social work*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Tadeja Kodele, Nina Mešl, Tamara Rape Žiberna

Posvet Rejništvo v Sloveniji (marec 2022)

Na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani je 29. marca 2022 potekal posvet z naslovom Rejništvo v Sloveniji. Soorganizirala sta ga Rejniško društvo Slovenije in Fakulteta za socialno delo. Ideja za posvet se je porodila na podlagi izkušenj in pričevanj rejniških družin ter socialnih delavk in delavcev ter drugih strokovnih delavk in delavcev, ki delujejo na področju rejništva, o dilemah, izzivih in vprašanjih, s katerimi se v svojem vsakdanu srečujejo. Glede na to, da je bila na področju socialnega dela zadnja večja raziskava o rejništvu opravljena leta 2010 (Rakar idr., 2010), nas je na posvetu zanimalo predvsem, kakšne spremembe so se na tem področju zgodile od takrat, kakšni so izzivi in nove potrebe. Namen posveta je bil med drugim tudi skupaj z vsemi udeleženi (rejniškimi družinami, uporabniki z izkušnjo rejništva, sodniki, predstavniki ministrstva, socialnimi in drugimi strokovnimi delavci idr.) razmisliti o zelenem razvoju in možnih korakih v prihodnjih letih. Da si akterji na področju rejništva želijo določenih sprememb in premikov na tem področju, priča tudi število udeleženi, saj se je posveta udeležilo več kot 90 udeleženk in udeležencev. Dopoldanski del programa je bil namenjen predstavitvi področja rejništva z različnih vidikov:

- Nina Mešl, Tadeja Kodele in Tamara Rape Žiberna: Rejništvo v Sloveniji skozi analizo diplomskih in magistrskih nalog na Fakulteti za socialno delo od leta 2010;
- Matej Čujovič: Vloga rejnika v sodnem postopku;
- Tanja Oberski: Razvoj izvajanja rejniške dejavnosti zadnjih 20 let in izzivi, ki so pred nami;
- Peter Stefanoski: Centri za socialno delo po namestitvi otroka – očitki iz prijav in ugotovitve inšpekcijskih nadzorov na področju rejništva;
- Darko Kranjc: Perspektiva otroka v rejništvu;
- Irena Zajc: Izzivi rejništva, izzivi rejnikov;
- Uršula Ješe: Inovativni pristopi v socialnem delu;
- Maksimiljana Mali: Predlogi in pobude za spremembe na področju rejništva v Sloveniji.

Povzetki prispevkov so na voljo v *Rejniškem glasniku* (Mali, 2022, str. 21–28).

V popoldanskem delu posveta pa je delo potekalo v manjših skupinah, v katerih so udeleženske in udeleženci poročali o svojih opažanjih, izkušnjah z delom na tem področju in predlogih za izboljšave.

V nadaljevanju povzemamo teme, o katerih so udeleženske in udeleženci razpravljali v popoldanskem delu posveta.

Udeleženke in udeleženci posveta so se strinjali, da je bil posvet zelo dobrodošel. Všeč jim je bilo, ker se je na njem slišalo različne perspektive pa tudi dobre prakse in stiske različnih akterjev na področju rejništva.

Rejništvo je pomembno področje centrov za socialno delo in bi mu bilo treba nameniti več pozornosti, saj gre za pogosto spregledano področje. Prednostna naloga strokovnih delavk in delavcev mora biti socialno delo z vsemi udeleženi v rejniškem sistemu, delo pa ne bi smele okrniti postopkovne naloge. Na centrih za socialno delo je treba nujno zagotoviti razmere, da bi se rejništvo lahko izvajalo po sodobnih konceptih socialnega dela (npr. kadrovska okrepitev – več zaposlenih, ureditev normativov, da bi lahko ena strokovna delavka sodelovala z manj družinami, strokovnim delavkam omogočiti stalno izobraževanje in izpopolnjevanje za delo na tem področju). To bi verjetno pripomoglo tudi k manjši fluktuaciji kadrov na centrih za socialno delo (še posebej rejniške družine so veliko fluktuacijo kadrov videle kot precejšnjo oviro pri sodelovanju s centrom). Na področju rejništva gre namreč za zahtevne in kompleksne procese sodelovanja, zato bi bilo treba preusmeriti fokus s kvantitete opravljenih storitev na kakovost procesa sodelovanja z ljudmi. Strokovne delavke so opozorile tudi na to, da se ne počutijo dovolj usposobljene za vodenje pogovora z otrokom, in izrazile potrebo po dodatnem stalnem izpopolnjevanju na tem področju. Za kakovostno delo jim je pomembno tudi redno in sprotno informiranje o novostih na področju rejništva (npr. o spremembi zakonodaje).

Udeleženke in udeleženci posveta so poudarjali, da bi bilo treba na centrih za socialno delo okrepiti delo z matičnimi družinami. Delo z njimi v sistemu rejništva je namreč odrinjeno na rob, čeprav je to v nasprotju z doktrino socialnega dela na tem področju. Pogosto se zato matične družine napotuje po pomoč zunaj centrov za socialno delo, tam pa matične družine naletijo še na druge ovire, npr. da programov za podporo družinam v nekaterih okoljih sploh ni ali jih ni dovolj oz. niso prilagojeni potrebam matičnih družin. Nujno bi bilo delo z matičnimi družinami zasnovati preventivno in ne kurativno, torej že prej, preden otrok pride v rejniško družino, bi bilo treba sodelovati z družinami v skupnosti, na njihovih domovih. Matične družine pogosto namreč sploh ne pridejo na center za socialno delo. Za večjo podporo matičnim družinam bi seveda potrebovali več strokovnih delavk na centrih za socialno delo, a po drugi strani je tudi nujno razumeti pomen pomoči in zagotavljanja ustrezne pomoči matičnim družinam. Tako na področju dela z matičnimi družinami kot tudi na področju dela z rejniškimi družinami in otroki v rejništvu bi bilo treba razmisliti, kako v tujini dobro razvite programe razvijati v Sloveniji.

V zadnjih letih strokovne delavke opažajo povečanje stikov pod nadzorom. To prinaša nove izzive (pomanjkanje strokovnih delavk, ki bi bile navzoče na stikih, pomanjkanje prostora za izvajanje, stiki se izvajajo v poslovnem času centra za socialno delo, rejnice in rejniki ali starši pa so v službah, ipd.). Nujno se jim zdi, da bi bilo treba to področje urediti sistemsko (npr. večja fleksibilnost glede časovne organizacije stikov pod nadzorom, kadrovska okrepitev centrov za socialno delo ipd.).

Intervizijske skupine na centrih za socialno delo, ki delujejo na področju rejništva, strokovne delavke doživljajo kot pomembno podpora za delo, zato

bi jih bilo treba ohraniti oz. krepiti. Prav tako bi bilo treba še bolj razvijati timsko delo na centrih za socialno delo, saj je to strokovnim delavkam lahko v veliko podporo pri spoprijemanju s kompleksnimi situacijami, s katerimi se srečujejo na področju rejništva.

Udeleženke in udeleženci posveta so se tudi strinjali, da bi bilo na centrih za socialno delo treba uvesti več neformalnih srečanj strokovnih delavk z vsemi udeleženi v rejništvu (npr. izvedba taborov za otroke, neformalna srečanja rejniških družin, izleti, razvijanje različnih aktivnosti za matične družine in skupnih aktivnosti vseh udeleženi v sistemu rejništva). Teh je bilo včasih namreč veliko več, določeni dogodki pa so bili začasno opuščeni tudi zaradi epidemije covid-19. Prav tako so opozorili, da so skupnostne oblike dela z udeleženi v rejniškem sistemu (rejniške in matične družine, otroci v rejništvu) ponekod dobro razvite, ponekod jih pa tako rekoč ni. Nujno bi bilo treba povsod omogočiti redno supervizijo za rejnike in rejnice, omogočiti redna mesečna srečanja rejnikov in rejnic na centrih za socialno delo, po potrebi vzpostaviti tudi vrstniške skupine za podporo otrokom v rejništvu, skupine za matične družine.

Udeleženci posveta so opozorili na pomanjkanje strokovne podpore otrokom v rejništvu zunaj centra za socialno delo. Pokazalo se je, da je ponekod pomoč otroku hitro na voljo, drugod pa ne. Zato so nekateri udeleženci in udeleženke posveta predlagali, da bi bolj sistemsko urediti pot do otroške psihoterapije, ki bi morala biti dostopna, redna, brezplačna (subvencionirana, stroški vključeni v rejnino).

Udeleženke in udeleženci posveta so poudarili, da bi morali družinski sodniki bolj spoznati sistem rejništva. Postopki na sodišču so dolgi (to še povečuje stisko otrok, ki čakajo na namestitev v rejniško družino), sodišča pogosto ne slišijo glasu strokovnih delavk s centra za socialno delo (pogosto center prejme sporočilo s sodišča, naj umakne zahtevo za postopek ali pa predlaga milejši ukrep). Pred uveljavitvijo *Družinskega zakonika* (2017) so strokovne delavke rejniško družino in otroka lažje pripravile na rejništvo, po spremembi zakonodaje pa je to postalo težje, saj še same ne vedo, ali bo sodišče sploh sprejelo sklep o namestitvi otroka v rejniško družino. Ob tem se je pokazala tudi potreba po podpori in pomoči rejnicam in rejnikom v sodnih postopkih. Izražen je bil tudi predlog, da rejniki in rejnice prejmejo dokumentacijo od sodišča (če bi imeli dovolj informacij o otroku, bi se lahko tudi lažje pripravili na njegov prihod). Kot dobro prakso sodelovanja med centri za socialno delo in sodišči pa so bila omenjena redna letna srečanja s sodniki, saj si lahko na njih zaupajo primere dobrih praks in izzive, s katerimi se srečujejo pri svojem delu.

Udeleženke in udeleženci posveta so opozorili, da je v družbi žal še vedno opazna stigma, češ da se rejniške družine odločajo za rejništvo zaradi finančnih koristi. Pri tem so poudarili, da je rejništvo še vedno premalo cenjeno delo in da zanj prejemajo nedostojno plačilo, ki ni primerljivo z nekaterimi drugimi podobnimi nalogami (npr. osebni asistent, družinski pomočnik), in predlagali nujen razmislek glede obstoječega stanja. Podali so tudi nekaj predlogov, npr. upravičenost do regresa za letni dopust, povrnitev prevoznih stroškov

za udeležbo na izobraževanjih. Ob tem pa izrazili tudi potrebo po tem, da so strokovne delavke na centru za socialno delo tiste, ki morajo rejniške družine informirati o vseh možnostih pomoči, o njihovih pravicah, potrebno bi bilo tudi večje sodelovanje med posameznimi centri za socialno delo.

Treba je premisliti o izobraževanju za rejnice in rejnike. Rejniške družine obstoječa izobraževanja pogosto vidijo kot breme, saj menijo, da se vsebine ponavljajo. Nujno bi bilo razmisliti o tem, kakšna znanja še vključiti v izobraževanja (npr. biološki otroci v rejniški družini, znanja o travmi, teoriji navezanosti, razvojnih obdobjih otroka, pogovoru z otrokom), pri tem pa še posebej izhajati iz potreb rejniških družin. Predlog je šel tudi v smeri razmisleka o tem, da bi vsaj na nekatera izobraževanja povabili tudi matične družine.

Rejniške družine bi potrebovale tudi stalno podporo centra za socialno delo, še posebej takrat, ko se znajdejo v zahtevni in kompleksni situaciji. Za ta namen so predlagali vzpostavitev SOS telefona za rejnice in rejnike na centru za socialno delo, ki bi deloval 24 ur na dan.

Otroci v rejništvu se po izkušnjah udeleženi na posvetu po koncu rejništva pogosto ne vračajo v svoje matične družine. Zato bi bilo treba vprašanje zaključevanja rejništva urediti bolj sistemsko (predlagali so denimo ureditev bivalnih enot in uvrstitev otrok na seznam za stanovanje na občinski ravni).

Prav tako so se kot spregledana tema pokazali biološki otroci v rejniških družinah. Tudi njih bi bilo treba bolj vključevati na vseh ravneh: pri pripravi na prihod otroka v rejniško družino, pri pripravi na odhod iz rejniške družine, v individualne projektne skupine, v različne aktivnosti, ki so namenjene otrokom v rejništvu, ipd.

Na posvetu smo na kratko razpravljali tudi o poimenovanju »rejništva«. Večina udeleženi se je strinjala, da bi bil opisni način poimenovanja boljši, je pa težko uporaben v zakonskih aktih. Navajamo nekaj predlogov udeleženk in udeležencev posveta za nadaljnje razmišljanje o ustreznosti trenutne terminologije in uvajanju morebitnih sprememb: nadomestna družina, življenje v drugi družini, skrbništvo. Gotovo je to tema, o kateri bo treba v prihodnje premisliti in v primeru soglasja glede novega poimenovanja to sistematično vpeljati na to področje.

Udeleženke in udeleženci posveta so se tudi strinjali, da bi bilo treba na tem področju izvesti več raziskav. Treba bi bilo raziskati dobre prakse in potrebe po regijah na tem področju ter potem iskati rešitve, ki bi lahko bile specifične za posamezne regije. Predlagali so tudi ustanovitev delovne skupine na Ministrstvu za delo družino, socialne zadeve in enake možnosti, v kateri bi sodelovali predstavniki različnih organizacij in bi bili zastopani vsi glasovi udeleženi v sistemu rejništva. Skupina bi lahko ob sodelovanju vseh deležnikov in z akcijsko usmerjenostjo hitreje dosegle premike na tem področju.

Poročilo s posveta sklenemo z ugotovitvijo, da imamo v Sloveniji v socialnem delu dobro razvita znanja za delo na področju rejništva. Potrebujemo pa razmere za to, da se bodo sodobni koncepti socialnega dela v praksi lahko dosledno in v celoti udeležali. Prav tako pa potrebujemo določene sistemske spremembe na tem področju, če želimo, da se bodo ljudje še odločali za to, da postanejo rejnice in rejniki. Udeleženke in udeleženci posveta so se strinjali,

da bi bilo treba nadaljevati takšna srečanja, zato se je na srečanju tudi že sklenil dogovor za naslednji posvet o pravnih temah, povezanih z rejništvom. Pomembna so namreč srečanja, ki omogočajo sodelovanje vseh udeleženi, skupno iskanje možnega in ne le nalaganje nalog drugemu, ne da bi razumeli njegovo perspektivo.

Viri

Družinski zakonik (2017). Ur. l. RS, 15/17.

Mali, M. (2022). Posvet o rejništvu v Sloveniji. *Rejniški glasnik*, 56, 20–34. Pridobljeno 17. 6. 2022 s http://www.rejniskodrurstvoslovenije.si/datoteke/rejniskiglasnik/REJNISKIGLASNIK_56.pdf

Rakar, T., Čačinovič Vogrinčič, G., Zaviršek, D., Boškič, R., Boljka, U., Smolej Jež, S., Sobočan, A. M., Humljan Urh, Š., Dremelj, P., Kobal Tomc, B., Nagode, M., Žiberna, V., & Kovač, N. (2010). *Postopki, organizacija in standardi na področju rejništva: končno poročilo, priloge*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Andreja Rafaelič in Vito Flaker (2021)

Dezinstitucionalizacija I: neskončna

Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani
317 strani. ISBN 978-961-7128-19-2

O dezinstitucionalizaciji je bilo v slovenskem prostoru napisanega že marsikaj, monografijo *Dezinstitucionalizacija I: neskončna* pa sta avtorica in avtor – ki sta dolgoletna akterja na tem področju – napisala z namenom zbrati čim več znanja in izkušenj na enem mestu. Po eni strani s tem dokazujeta, da je o dezinstitucionalizaciji dobro pisati – s to knjigo smo namreč dobili celovito konceptualno mrežo, ki dopolnjuje pred kratkim v slovenščino prevedene *Skupne evropske smernice za prehod iz institucionalne v skupnostno oskrbo* – po drugi strani pa s to knjigo dokazujeta, da je dezinstitucionalizacijo še boljše izvajati, zato sta jo tu in tam namenoma pisala kot niz »kuharskih receptov«, kot pravita sama.

Namen monografije avtorja jasno predstavi že v predgovoru in napovesta tudi njeno vsebino, slog pisanja pa tudi uporabljeno besedišče. Ta precej dolg predgovor upravičuje predvsem besedišče, saj avtorja predstavita argumente za uporabo treh ključnih besed: ustanova, dezinstitucionalizacija in onemogočanje. Predvsem z uporabo te zadnje je knjiga pojmovno inovativna – pravzaprav je celotno besedilo poskus uveljavitve tega novega izraza, ki nadomešča »invalidnost«, hendikep in sintagmo ljudje s takšno ali drugačno ovir(anostj)o, ki polnijo vsakdanji strokovnjaški besednjak socialnega dela. S tem želita pokazati, da onemogočanje ni nekaj, kar človek ima ali je, temveč kar se človeku dogaja (str. 19).

Sledi poglavje o totalnih ustanovah. To je pričakovano in zelo dobrodošlo, saj deluje kot opomnik, od česa moramo v procesu dezinstitucionalizacije bežati, česa ne smemo ponavljati, oz. rečeno z Basaglio, na katerega se večkrat sklicujeta tudi avtorja, kaj moramo negirati. Avtorja logično nadaljujeta s poglavjem o dezinstitucionalizaciji, kjer z definicijo konceptualno razgrneta to težko besedo, se ozreta po njej sorodnih pojmi (dolgotrajna oskrba, samostojno/neodvisno življenje) in ponudita zgodovinski vpogled v te procese. Sledi opis dezinstitucionalizacije iz tujine (pri delu katerih sta sodelovala

tudi avtorja), ki peljejo v del z naslovom *Eksperimenti, nevihte in modeli*. Del o zgodbah iz tujine je bolj deskriptivne narave in s tem bralstvu olajša predstavo o procesih dezinstytucionalizacije v praksi, drugi del pa je nekakšna sintezo ugotovitev. To je dobro po vsebinski strani, knjigi pa doda didaktičnost.

Naslednje dva dela, *Dezinstytucionalizacija v Sloveniji* in *Koronavirus v institucijah*, približata obravnavano tematiko na tukaj in zdaj. O dezinstytucionalizaciji v Sloveniji smo lahko brali že na več drugih mestih, a sta to avtorja upravičila že v uvodu, ko sta nakazala njun namen zbrati gradivo na enem mestu. Seveda tu pogrešamo podrobnejši zgodovinski pregled največjega vala dezinstytucionalizacije v Sloveniji – tistega v Hrastovcu – vendar avtorja to pustita za prihajajoči drugi del te knjige. Z delom o koronavirusu v ustanovah bo morda marsikateremu bralcu ali bralki lažje razumeti vse prejšnje in poznejše dele knjige, saj se poudarki knjige tu zgostijo ob pisanju o obdobju, ki ga imamo še vsi zelo sveže v spominu. S tem nazorno pokažeta, da so bile institucije žarišča okužb in smrti. O tem se je sicer v javnosti govorilo, a pogosto brez spraševanja o smiselnosti institucionalne oskrbe. Avtorja ta del skleneta z jasnim sporočilom, da smo v pandemiji zamudili priložnost za urgentno dezinstytucionalizacijo. Ta bi zagotovila ne le boljšo oskrbo, temveč najverjetneje tudi drastično zmanjšanje števila smrti.

V nadaljevanju se avtorja počasi približujeta sklepom s poglavjem *Zgodbe prehoda*. V tem delu je treba opozoriti na vsaj eno mesto. Pri »vrednotenju« učinkov dezinstytucionalizacije avtorja pišeta o vlogi gibanj, metod, novih oblik pomoči in reform. S tem pojasnita pomen vseh štirih komponent dezinstytucionalizacije, hkrati pa nakažeta tudi meje posameznih delov te »mašine« (npr.: ni dovolj, da z osebnim načrtovanjem zagotovimo oskrbo po meri človeka, če je ta še vedno zaprt v ustanovi) in opozorita na nujo, da naj akcija prežema vse štiri. Ta del lahko, kot še nekatere v knjigi, beremo kot učbenik socialnega dela. V knjigi avtorja namreč ponudita širok nabor prečnih tem za socialno delo ne glede na specifično področje. Tako lahko, na primer, tu in tam beremo o timskem delu, oskrbi po osebni meri, ravnanju s tveganji, demokratičnem vodenju, terenskemu delu, ki so vse teme, ki so za socialno delo poglobitve ne glede na področje dela. V tej obširni knjigi se nam zelo lahko zgodi, da spregledamo kakšen nauk, splošno veljaven za socialno delo ali celo širše, za vsak poklic pomoči ljudem, na primer tale: »Metodični sistemi, ki zares odgo-varjajo na stiske in želje ljudi, so bolj usmerjevalni, orientacijski pripomočki kakor predpisani pristopi.« (str. 233) V tem pogledu knjiga zahteva pozornost in večkratno branje.

Dodatna odlika monografije je, da izžareva prav tisto, kar obravnava. Ob branju nas spremlja akcijski karakter besedila. Akcijski zato, ker se monografija na več mestih – še posebej pa v sklepnem poglavju – bere kot priročnik za načrtovanje in izvajanje akcij dezinstytucionalizacije. Formulacije tipa »treba je« ali »moramo«, ki jih v knjigi kar mrgoli, kažejo, da sta avtorica in avtor besedila že med pisanjem z eno nogo v procesih preseljevanja v skupnost (navsezadnje iz teh izkušenj iz prakse tudi izhajata), hkrati pa številne preglednice snov besedila sintetizirajo tako, da monografijo naredijo pripravno za vsak manjši nahrbtnik akterjev na terenu.

Zaradi večdimenzionalnosti njene vsebine avtorja s knjigo nagovarjata več publik. Kot sem že pokazal, v knjigi najdemo veliko mest, ki bodo poučna za študentsko bralstvo ali pa bralstvo iz prakse socialnega dela in varstva – za prve kot napotki za delo v prihodnje, za druge pa kot pomoč pri procesih dezinstytucionalizacije ali pa kot opomnik, ki – upam – dovolj jasno opozarja na možne zdrse v institucionalno kulturo. Besedilo pa ima še več elementov, ki bodo zanimivi na eni strani tistim, ki upravljajo ustanove, na drugi strani pa tistim, ki načrtujejo politike na tem področju. V vsebini knjige je namreč najti več delov, kjer avtorja opozarjata na pasti in spodletele poskuse, kot tudi navajata podatke o tem, kaj je kje že delovalo in pri čem je torej treba vztrajati. Morda knjiga še najmanj neposredno nagovarja stanovalce takih ustanov, njihove svojce in morda njihove bodoče sosede (po preselitvi stanovalcev iz ustanov). Avtorja se sicer trudita izogniti strokovnjaškemu žargonu in trdita, da bi bilo dobro narediti verzijo knjige v dostopnejši obliki – v lahkem branju, vendar po tem ne posežeta in tako knjiga kljub temu ostaja namenjena predvsem bralstvu, ki mu ni tuj strokovni in znanstveni način pisanja.

Če ostanem pri načinu pisanja – ta bo, upam, marsikoga navdihnil s številnimi meandri, ki jih je najti delno v glavnem besedilu, predvsem pa v opombah pod črto (naštel sem jih kar 227!). Ti ekskurzi so včasih humoristični, nekateri nadaljujejo misel v dodatne razlage ali obrobne, a povedne zgodbe, tretji se ukvarjajo z lingvističnimi niansami izrazov ... Skratka, knjiga je tudi bralsko doživetje.

Ta knjiga ne bi bila skladna z načeli, ki jih nakazuje že v naslovu, če ne bi imela nadaljevanja. Pričakujemo torej še njen drugi del, v katerem bomo lahko brali predvsem o hrastovških epizodah dezinstytucionalizacije. O njih je do zdaj napisanega razmeroma malo. Poleg tega pa pričakujemo tudi naslednje, neskončne valove dezinstytucionalizacije. To knjigo moramo razumeti predvsem kot poziv k akciji. V nasprotnem primeru bodo prevladali aksiomi in inertnost – tako nas uči knjiga – na katerih temeljijo totalne ustanove.

Juš Škraban

Frane Adam (2020)

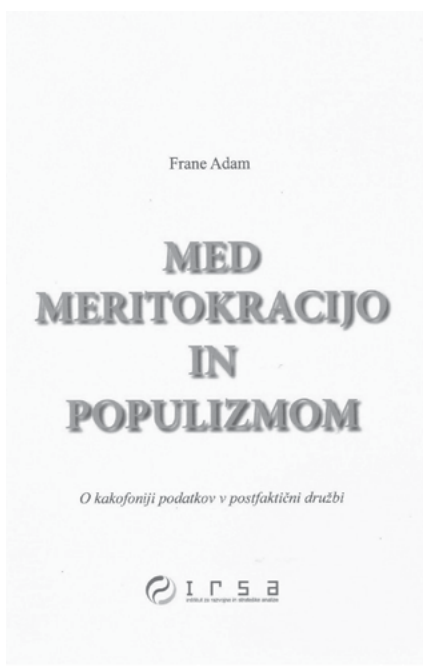
Med meritokracijo in populizmom: o kakofoniji podatkov v postfaktični družbi

Ljubljana: Inštitut za razvojne in strateške analize. 221 str.
ISBN 978-961-93636-6-9

Knjiga sociologa, prof. dr. Franeta Adama, je sociološko delo, ki sicer ne omenja socialnega dela, a je za socialno delo kljub temu relevantna. Obravnava aktualne izzive v globalnem in lokalnem pomenu. Obsega štiri večje dele, ki obravnavajo trende in protislovja v globalni družbi, protislovja raziskovalne politike, vprašanja javnega sektorja in razmišljanje o razvojnih alternativah.

Globalno nasprotje med težnjama po meritokraciji na eni strani in egalitarizmom na drugi neposredno zadeva vprašanja revščine in socialne oskrbe. Predmoderne družbe so temeljile na pripisanem ali dednem statusu, moderne družbe pa naj bi temeljile na individualnem prizadevanju, na dosežku ali »zaslugah« (lat. *meritum*). Načelo dosežka in temu pripadajoče nagrade kot merila družbenega statusa in s tem hierarhije (neenakosti) je v protislovju z drugim osnovnim globalnim načelom, da smo vsi ljudje enaki v svojem človeškem dostojanstvu – to je temelj človekovih pravic – in enaki po osnovnih potrebah, kot zagovarja egalitarizem. Izhod iz tega nasprotja naj bi bil pojem »pravične neenakosti«. Težava je v tem, da ni univerzalnega merila pravičnosti. Tudi hierarhija srednjeveške družbe je bila pravična, saj je bila dana od Boga, poosebljene pravičnosti.

Po Adamu se družbe delijo glede na vrsto merila, ki določa neenakost, na meritokratske družbe, kjer sta merilo statusa znanje in kompetentnost; klientelistične družbe, v katerih je merilo lojalnost do vplivnih oseb ali ideologije; plutokratske družbe, v katerih je merilo statusa bogastvo; in egalitarne družbe, kjer ni potrebe po merilih. Realne družbe so mešanica teh tipov, s prevladovanjem enega ali drugega med njimi. Meritokratsko družbo dojemamo kot pravično tudi zato, ker dopušča, da se ljudje iz nižjih slojev pomaknejo navzgor, ljudje iz višjih slojev pa navzdol, če ne upravičijo svoje formalne kompetentnosti. Ker se zdi, da pri nas prevladuje percepcija modela, ki temelji

na znanju in kompetencah, kot pravičnega, se postavlja vprašanje, kako meriti kompetentnost, temelječo na znanju. Ob tem se srečamo z vprašanjem, ali so diplome veljavno merilo kompetenc oziroma družbenega statusa.

To vprašanje se zaostuje ob vse večji inflaciji diplom tudi drugod po svetu. Poleg tega imajo nekateri meritokracijo zgolj za krinko nepravilnosti, ko opozarjajo na povezanost izobraževalnih dosežkov s slojno pripadnostjo, torej na vlogo izobraževalnega sistema pri reprodukciji slojev.

Vprašljiva je tudi vloga meritokratskih načel v politiki, saj po definiciji pomeni meritokracija vlado elit (znanja), bolj kompetentnih, to pa naj bi bilo nasprotje demokraciji kot vladi ljudstva manj kompetentnih. Razprava o tem ne vodi do jasnih sklepov, čeprav se v splošnem zdi, da »meritokracija nima prave alternative« in da bi tudi »utopična (socialistična) družba enakosti morala ... upoštevati ‚zasluge‘ posameznika« (Adam, str. 35). Zagotavljanje odprtih možnosti osebnega razvoja in družbenega vzpona (podpora izobraževanju) pripadnikom nižjih slojev in marginaliziranim sodi med naloge socialnega dela v meritokratski družbi.

Obraavnana knjiga je izšla pred ruskim napadom na Ukrajino, napadom, ki v njej obraavnana vprašanja zaostuje in zapleta. Vendar se tudi ta vojna dogaja na ozadju trenda globalizacije in neoliberalizma, katerih posledica je zaradi njunih negativnih vplivov na posamezne države in dele sveta (migracije brez integracije, izogibanje davčnim obveznostim, uničevanje delovnih mest, večanje družbene neenakosti) zapiranje v meje nacionalnih držav, ki se izraža kot populizem in identitetna politika (nacionalizem). Sestavine te politike so nasprotovanje elitam in establishmentu, sovražnost do pluralistične družbe, personifikacija politike (osebnosti, ne programi), nezadovoljstvo s strankami, kriza reprezentativne (parlamentarne) demokracije.

Adam z uvedbo pojma odprtega in zaprtega avtocentričnega modela dopušča odprtost, vendar ob delujoči samoregulaciji in upravljanju s ključnimi strateškimi odločitvami (viri) v nasprotju s popolno zaprtostjo (avtarkičnostjo) ali popolno odvisnostjo od zunanjih akterjev (periferni model). V sklepu tega poglavja Adam meni, naj bi se populizma, ki se od države do države razlikuje, lotevali analitično-funkcionalno, ne le vrednotno-ideološko.

Drugi sklop tem obraavnava vprašanja »družbe znanja«, saj so znanje in inovacije osnovni motor razvoja in blaginje. Kako torej v družbi izboljšati produkcijo znanja in pretok znanja med teorijo in prakso? V knjigi sta nakazani dve dopolnjujoči se smeri: poznanstvenje družbe in podružbljenje znanosti. Po eni strani gre za kontekstualizacijo znanosti, približanje raziskav in uporabe raziskovalnih rezultatov konkretnim družbenim okoljem, po drugi za vključevanje aktivnih državljanov v znanstveno raziskovanje. To prizadevanje izhaja iz sodobne potrebe po regulaciji uporabe znanstvenih spoznanj, da bi ustrezala družbenim potrebam in ne bi vodila v zlorabe na eni strani, na drugi pa ustreza potrebi znanstvenikov, da bi bolje usmerjali svoje raziskovanje k resničnim potrebam posameznih okolij.

Ta problematika je glede na nebrzdano prodiranje tehnike v temeljno naravo človečnosti epohalnega pomena. Temu se pridružuje podnebna in ekološka ogroženost, ki zahteva aktivacijo državljanov. Po eni strani gre torej za mobilizacijo potenciala znanja v »laični« populaciji »državljska znanost«,

angl. *citizen science*, na drugi strani za povečano produkcijo in uporabo znanja z razvojem »akademskega podjetništva«. Kontekstualizacija znanosti se ujema z uveljavljanjem kontekstualnega pristopa v raziskovanju v socialnem delu, sodelovanje laikov in praktikov v znanstvenem raziskovanju pa s pristopom akcijskega raziskovanja. Za oboje lahko pokažemo odlične raziskave sodelavcev Fakultete za socialno delo in drugih socialnih delavk in delavcev.

Manj znana je v socialnem delu problematika akademskega podjetništva. Že samo to, da je mogoča zasebna, podjetniška raziskovalna dejavnost za neposredne naročnike, omogoča to dejavnost in odpravlja ovire, s katerimi se srečajo raziskovalci javnih institucij, fakultet, inštitutov, ki se morajo podrežati birokraciji, ki bolj zavira kot spodbuja ustrezno usmeritev projektov.

V tem okviru razpravlja Adam o »antinomijah raziskovalne politike«. V tem razdelku navaja konkretne predloge za izboljšanje delovanja Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) in Slovenske znanstvene fundacije ter razpravlja o vprašanih recepcije in vpliva raziskav na področju družboslovja in humanistike. Inovacij na teh področjih, kamor sodi tudi socialno delo, se v strokovnem diskurzu sploh ne omenja kot tehnoloških inovacij. Ob tem obraavnava tudi vprašanja napačno razumljene »politične korektnosti« in neprimerne ideologizacije in politizacije znanosti, ki povzročata manihejsko ločevanje med zlim (kapitalizem in neoliberalizem) in dobrim (socializem ali druge utopije), namesto da bi raziskovala realne družbene procese za njihovo regulacijo.

Tretji sklop vprašanj je namenjen problematiki javnega sektorja. Začne se z neuskkljenostjo metodologij in statističnih podatkov, ki bi morali biti osnova za oceno velikosti tega sektorja, ki se v odvisnosti od političnih potreb te ali one stranke prikazuje zdaj kot prevelik, drugič kot premajhen. Prava kakofo-nija podatkov, trdi Adam. Posebno poglavje je namenjeno krizi zdravstva, ki zahteva redefinicijo odnosa med javnim in zasebnim zdravstvom.

Četrty sklop so »razmišljanja o razvojnih alternativah«. V tem delu Adam navaja oceno Evropske komisije o razvoju Slovenije, njene pozitivne plati in pripombe ter primerjavo z Avstrijo. V nadaljevanju pa odgovarja na aktualna vprašanja, na primer o kulturi intelektualne razprave, ki je v splošnem, po njegovem mnenju, nizka – piše o njeni eroziji in blokadi; komentira misli Vesne Godine v njeni knjigi o zablodah postsocializma in predlogu »indigenizacije« (udomačenja) kapitalizma z elementi egalitarnosti – s polemičnimi nastavki; in se v razpravi o trajnostnem razvoju kritično loteva besedila Dušana Pluta.

Prednost knjige je odprta razprava o neprežvečenih, a pomembnih temah, ob katerih se avtor zavzema za analizo, preverjanje podatkov in metodoloških postopkov »v postfaktični družbi«, ko je še kako pomembno ugotavljati »fakte« v nasprotju z ideološkimi razpravami, ki operirajo s poenostavitvami in črno-belo optiko. Vseskozi se zavzema za regulacijo tako na posebnih področjih kot tudi na globalni ravni systemske regulacije. »Moja teza je, da je nujno reformirati EU in civilizirati globalni kapitalizem« (str. 196).

Blaž Mesec

Prof. dr. Darja Zaviršek je prejemnica prestižne nagrade Eileen Younghusband 2022

Na svetovnem kongresu socialnega dela »Social Work Education and Social Development« v Seulu (25.–28. 10. 2022), ki sta ga organizirala International Council of Social Welfare in International Association of the Schools of Social Work (IASSW), ki združujeta svetovne šole za socialno delo in strokovnjake v socialnem varstvu, je imela plenarno predavanje prof. dr. Darja Zaviršek, dobitnica nagrade *Eileen Younghusband Memorial Lecture* za leto 2022. Nagrado vsake dve leti podeljuje IASSW. Eileen Younghusband (1902–1981) je bila vplivna pri razvoju izobraževanja za socialno delo in internacionalizaciji; med letoma 1961 in 1968 je bila predsednica IASSW, njena dela so v petdesetih letih 20. stoletja odločilno vplivala na moderno izobraževanje za socialno delo. Prof. dr. Darja Zaviršek je bila za prestižno nagrado izbrana zaradi svojih znanstvenih dosežkov in mednarodnega delovanja v socialnem delu. Pred svetovnim občinstvom v Južni Koreji je nastopila s predavanjem: *Social Work's Work for the Future: Imagining Life Beyond Patches of War and Peace*

<https://www.youtube.com/watch?v=WJTzHP4FIIw>

<http://www.swesd2022.com/theme/swesd/html/program/03.php>

Prof. dr. Darja Zaviršek (desno) in predsednica IASSW prof. dr. Annamaria Campanini (levo)